TALENTUM 4

KINCSKERESŐK

HELYI ÉRTÉKEKET KUTATÓ DIÁKOK

Mentor

TALENTUM 4

Kincskeresők – helyi értékeket kutató diákok

TALENTUM 4

Kincskeresők – helyi értékeket kutató diákok

Felvidéki
Tehetségsegítő
Tanács

2025

A kiadvány megjelenését támogatta:

Kiadó © Mentor TT – Mentor Felvidéki Tehetségsegítő Tanács
Szerkesztő © Szanyi Mária
Képek © a szerzők és archív
Borítófotó © freepik.com
ISBN 978-80-974181-1-3

ELŐSZÓ

A *Talentum* kiadványsorozat 4. kötetét tartja kezében az olvasó. Az első két kötet, amelyek 2013-ban, illetve 2017-ben jelentek meg *Szlovákiai magyar iskolák tehetségei* címmel, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége és a Mentor Felvidéki Tehetségsegítő Tanács által szervezett versenyek tehetséges diákjainak munkáit tartalmazták. A Mentor TT kiadásában megjelent *Talentum 3*, tematikus kötetben a Kincskeresők esszéi láttak napvilágot. Jelen kötetben ismét néprajzi, helytörténeti tematikájú dolgozatokat gyűjtöttünk csokorba.

A Kincskeresők – helyi értékeket kutató diákok konferenciája kezdetektől fogva a magyarországi TUDOK mintájára szerveződik. Ez azt jelenti, hogy az előadók csak vetített képes előadással készülnek, nem kötelesek benyújtani a feldolgozott témakörhöz tartozó esszét. Az első konferencia ugyan kissé másként működött: mivel az Iskolaügyi Minisztérium által meghirdetett Középiskolai Szaktevékenység (SOČ) mind a mai napig csak szlovák nyelven folyik, sőt, a diákoknak a magyar nyelven megírt munkákat is szlovákul kell megvédeniük, a középiskolásoktól bekértük az előadás anyagát, lehetőséget biztosítva a magyar iskolák diákjainak, hogy magyarul adják elő kutatásaik eredményét. Azonban nem bizonyult sikeresnek a vetített képes előadást esszépályázattal összekötni, így ez a gyakorlat a későbbiekben megszűnt. Mindemellett a konferenciákon több diák kezében ott van a szöveg, amelyből kitűnik, milyen alaposan körbejárják kutatásuk során a témájukat.

Amikor lehetőség nyílt a diákok munkáinak megjelentetésére, a Kincskeresők szervezői a legjobban kidolgozott előadások szövegét kérték el, hogy a *Talentum*-kötetekben nyomtatásban is megjelenjenek. Mivel a Covid járvány idején veszélybe került a Kincskeresők konferenciája, meghirdettük, és azóta minden évben meghirdetjük a Kincskeresők esszépályázatát. Ennek célja, hogy a kutató diákok a vetített képes előadástól elvonatkoztatva, a kutatási módszereket is kifejtve, hivatkozásokkal és a felhasznált szakirodalmat feltüntetve tárják az olvasó elé kutatásaik eredményeit.

Amíg a Kincskeresők konferenciájára évről évre általában 30–50 előadással jelentkeznek, jó, ha évente 2–3, az előadásoktól függetlenül megírt esszét nyújtanak be, így az évekkel ezelőtt megírt dolgozatok anyagát is megjelentetjük. Az itt közölt dolgozatok, mint általában a diákmunkák, változó színvonalúak. A diákok felkészültsége mellett a felkészítő (mentor) tanárok hozzáállását, gondosságát is tükrözik.

A szerkesztőnek sokszor olyan munkák közül kell választania, amelyek az előadásban vetített képek sorrendjében, minimális információval rendelkeznek a választott témáról. Ha azonban így is jelentős kutatási témára hívják fel a figyelmet, fontosnak tartjuk közlésüket abban a reményben, hogy lesznek diákok, akiket további kutatásra ösztönöznek. Így pl. mind az előadások, mind a beküldött dolgozatok témakörében fontos elem a régi épületek felújítása, új funkcióval való megnyitása. A szerzők kiemelik, milyen fontos szerepet töltenek be ezek az épületek a helyi közösségek életében.

Természetes, hogy különösen az alapiskolás diákoktól még nem várható el a tudományos igényű feldolgozás, de reményeink szerint azok a diákok, akik a Kincskeresők konferenciáira készülve rendszeresen kutatnak és kutatásaik eredményét le is írják, idővel megtanulják az igényesebb munkák elkészítését is.

Reméljük, hogy ezen „kincskeresős" kötet is felhívja a figyelmet egy-egy témakörre, és ösztönzőleg hat további helytörténeti „kincsek" felfedezésére.

Szanyi Mária

BALOGH BIANKA – SZEKERES ENIKŐ KRISZTINA

AZ 1113-AS ZOBORI OKLEVÉL 900. ÉVFORDULÓJA

Kincskeresők IX., 2013
Felkészítő tanár: Szetyinszky Veronika
Pázmány Péter Alapiskola, Vágsellye

„Roppant nagy tévedés, ha valaki azt hiszi, hogy a múlt eltüntetésével dolgozik helyesen a jövőért. Múlt nélkül nincs jövő.” (Szalatnai Rezső)

Pályamunkánkat a Vágsellyei Levéltárban tartott *Megpecsételt történelem* című kiállítás ihlette, melynek célja emléket állítani a legrégebbi oklevélnek, melyben régiónk falvaira vonatkozó fontos adatok találhatók.

Szlovákia területén az eredetiben fennmaradt legrégibb oklevelek az *első zobori oklevél* és a *második zobori oklevél* elnevezés alatt ismert dokumentumok 1111-ből és 1113-ból, melyeket jelenleg a Nyitrai püspökség levéltárában őriznek.

Az 1111-es oklevéllel Kálmán király megerősítette a zobori apátságot Szent Istvántól kapott jogaiban, vagyis a trencséni és a nyitrai vásárvám egyharmadára, illetve a Vág folyó vámjára jogosult.

Az 1113-as oklevélben pedig Kálmán király Godefrid zobori apát kérésére összeírta a zobori Szent Hyppolit-templom javait, valamint azok határait. Erre azért volt szükség, mert Ottó gróf és Svätopluk cseh herceg feldúlta Nyitra környékét, és a birtokviszonyok nem voltak világosak.

A mai Vágsellyei járás települései közül az oklevélben Mocsonok, Vecse, Tornóc, Hosszúfalu, Köpösd, Hetmény, neve szerepel, valamint egy Crali nevű település, amely minden bizonnyal a mai Felsőkirályira vonatkozhat, de az sem kizárt, hogy a mai Vágkirályfa értendő alatta. A legújabb kutatások szerint a Piscan nevű falu alatt a mai Zsigárdot érthetjük, de Syghard megnevezést is találtak. Megtalálható még Farkasd – Forcas és Negyed – Niget is.

A mai Galántai járásból Gány – Gan néven és Vágszőllős neve Rauszt formában fordul elő. Nyek falut Feketenyékre is szokták vonatkoztatni, Stault pedig Alistálra.

Az apátság birtokai voltak:

Negyed – *Niget*
Vecse – *Weza*
Hosszúfalu egy része – *Zumboe* vagy *Chumboy*
Köpösd – *Copusde*
Hetmény – *Chetmich*
Mocsonok – *Mussenic*
Felsőkirályi vagy Vágkirályfa – *Crali*
Tornóc – *Durmuz*
Zsigárd – *Syghard*
Farkasd – *Forcas*

Anonymus szerint a honfoglalás idején Zobor[1] Szvatopluk helytartója, a Nyitra környéki terület ura volt. Amikor a honfoglalók Huba vezetésével elfoglalták ezt a földet, Zobort a városhoz közeli hegyen felakasztották. A hegy sokáig a Zobor hegye nevet viselte. Mai neve: Zobor.

A kereszténység magyarországi meggyökeresedésében és terjesztésében a bencés szerzetesrendnek volt legnagyobb szerepe. A bencések Szent Hippolit kolostora a 10. században létesült, valószínűleg a környék régóta itt élő remetéi, szerzetesei alapították. A Szent István korában alapított Zobor hegyi bencés apátság, egyike Magyarország legkorábbi szerzetesi közösségeinek.

A bencések a kereszténység egyik legősibb szerzetes közössége, a római katolikus egyház egyik szerzetesrendje. Nevüket alapítójukról, Szent Benedekről kapták, aki a 6. század elején Itáliában kezdett szerzeteséletet, és írta meg szerzetesi szabályzatát, reguláját.

1 *A Zobor nevet valószínűleg Anonymus tette személynévvé a Nyitra melletti Zobor nevéből, ami szláv eredetű, a jelentése gyűlés, gyülekezet, ami remeték, szerzetesek gyülekezőhelyére utal.(https://hu.wikipedia.org/wiki/Zobor_(keresztn%C3%A9v) Letöltve: 2024. 11. 15.*

A bencések részt vállaltak az Alsó-Vág menti sík vidék fejlesztésében, papjaik és szerzeteseik révén számos falu lakosainak lelki gondozását látták el. A rend tagjai segítették a mezőgazdasági munkák fejlesztését.

A zoborhegyi kolostorban élt Szent Zoerard-András, az első magyarországi szentek egyike, aki Fülöp apát engedélyével remeteségbe vonult a környékbeli erdőségbe.

Ezt a területet halászok, földművesek és kézművesek lakták. Mint alattvalók kötelesek voltak a pannonhalmi apátságnak és a Zoborhegyi bencés apátságnak halat, gyümölcsöt és kereket beszolgáltatni.

Vágtornóc – Durmuz: a szó jelentése dinnye – 1103-ban hálóvivők, királyi jégtörők lakták. A jégtörők télen jeget törtek a Vágon, szekéren elszállították és mély gödrökbe elásták. Nyáron előszedték és ezzel hűtötték a tárolt ételt (pl. a hentesek a húst). Esztergom és Visegrád éléskamráiba is szállították.

Hetmény – Chetmich: 1113-ban szintén halászok lakta település.

Farkasd – Forcas, Negyed – Niget: 1113-ban királyi halászok lakták, ők a zoborhegyi apátságnak szállították a halat.

A Kárpát-medencében évszázadok óta a vizát tartották a halak közül a legméltóbbnak arra, hogy az uralkodók és a nagyurak asztalára kerüljön.

A zobori kolostor a 15. századig élvezte birtokait, amikor Mátyás király és II. Pál pápa azokat a nyitrai püspökségre ruházta át.

Kálmán király a sorozatos cseh betörések miatt megerősítette az apátság védelmét.

1471-ben Mátyás ellenfele, Kázmér lengyel herceg elfoglalta Nyitrát és a szerzetesek elmenekültek.

1695-ben a zoborhegyi apátság helyére épült a kamalduliak[2] kolostora, mely a szerzetesrend tulajdonában volt 1782-ig, a rend feloszlatásáig, amikor a kamalduliak elhagyták a kolostort.

A kolostor területén évszázados hagyományai vannak a szőlőtermesztésnek is, mely lakóinak fontos bevételi forrása volt. A kolostor épületet 1953-ban átépítették, s légzőszervi panaszokat kezelő gyógyintézetet hoztak létre benne.

Régiónkban, a középkorban és a későbbiekben is virágzó kolostorbirtokon magyarság helyzete mára elkeserítő:

– *Köpösd, Hetmény* és *Vecse* már nem önálló település.
– *Mocsonok* és *Felsőkirályi* már teljesen elszlovákosodott.
– *Tornócon* és *Hosszúfalun* már nincs magyar iskola.
– *Vágsellyén* már nagyon lecsökkent a magyarok és a magyar iskolába járók létszáma.
– *Deáki*, *Zsigárd*, *Negyed* és *Farkasd* erős asszimilációval, kevesebb magyar tanulóval, de még tartja magát.

Ezek után még fontosabbnak tartjuk, ha gyerekfejjel is, hogy megismerjük régiónk történetét és továbbadjuk az összegyűjtött ismereteinket.

Felhasznált irodalom:

A vágsellyei levéltár dokumentumai
Pék László (szerk.): Galánta és környéke, SZMPSZ, 2009.
A zobori alapítólevéllel és apátsággal foglalkozó internetes oldalak.

[2] *https://hu.wikipedia.org/wiki/Kamalduli_rend. Letöltve: 2024. 11. 15.*

RANA LÓRÁNT

KÁLDI-BIBLIA FELVIDÉKEN

Kincskeresők esszépályázat, 2024.
Mentor: Puss Sándor SJ
Komáromi Gépipari és Elektrotechnikai Szakközépiskola

Nevem Rana Lóránt, harmadéves komáromi iparista vagyok. Titkos álmom, vágyam, hogy orgonaépítő lehessek – valamint érdekelnek a műszaki berendezések, ezért jelentkeztem a Komáromi Gépipari és Elektrotechnikai Szakközépiskolába. A történethez az is hozzá tartozik, hogy 10 éves koromban szinte teljesen elveszítettem a látásomat. Édesanyám elmondása szerint az orvosok lemondtak rólam, de ő biztatott, bátorított engem, hogy visszanyerem a látásomat. Édesanyám mindig a szentírást olvasta és gyakran pont ott nyílt ki, hogy a vakok látni fognak. Sok szenvedés és ima árán visszanyertem a látásomat. Egykor elhatároztam, ha visszanyerem a látásom, akkor orgonista leszek. Mostanra már több templomban és külföldi kegyhelyek bazilikájában is játszottam.

Tavaly nyáron (2023) kántorképző tanfolyamon vettem részt, dr. Józsa Attila atya vezetésével. Tőle tudtuk meg, hogy Bősi plébánián található egy Káldi-Biblia. Akkor még nem igazán értettem, mi ebben a „kincs". Jelenleg az ipari iskola mellett rendszeresen járok orgonálni, ahova meghívnak szívesen elmegyek. Így kerültem szorosabb kapcsolatba a Káldi-Bibliával. Egy alkalommal Köbölkúton orgonáltam, amikor a helyi katolikus lelkész (Puss Sándor SJ atya) megmutatta Biblia-gyűjteményét. Még soha nem láttam ennyi Bibliát egy helyen, kisebb-nagyobb méretűt, különféle nyelvekre lefordítottakat, sőt időben is egyre öregebbeket. Az atya elárulta, melyik a legöregebb magyar Biblia. Sőt azt is megmutatta, mi a különbség a *Károli-* és a *Káldi-Biblia* közt. Számomra ez mind-mind új információ volt. Amikor az interneten utána olvastam, sok érdekes információra leltem. Ma már azonban komoly magyar biblikusok tudják, mind a Károli-, mind a Káldi-féle bibliafordítás sem a nevüket adók teljesen saját munkája. Ezért bátorkodom erről írni, első alkalommal a Felvidéken: **Káldi György SJ első teljes, magyar nyomtatott Bibliafordításáról**.

Nincs szándékomban összehasonlításokat tenni a két Biblia közt, most csak a katolikus kiadásra összpontosítottam. Röviden felvázolom, mit lehet megtudni

online – de előtte még azt is, mit nem lehet online megtudni – mivel ez mindig érdekesebb. Sándor atya elmondása szerint Felvidéken legalább még három ilyen Biblia van. Ebből Csallóközben van talán egy, mégpedig valahol Ekecsen, de az illető nem hajlandó megmutatni, csupán állítja, hogy neki is van – de ezt Sándor atya sem látta, bár többször megkérte a tulajdonost. Sándor atya egyik barátja, a füleki hitoktató (Kelemen Lajos) szintén rábukkant két Káldi-Bibliára, mégpedig az ottani ferences kolostor elhagyatott könyvtárában. Amikor a szerzeteseket 1950-ben elhurcolták, sikerült nekik pár értékes könyvet befalazniuk – most előkerültek. Fotó is készült róla.

Ezek szerint idén nálunk is előkerült a legrégibb nyomtatott katolikus magyar *Biblia*, ezt szeretném bemutatni. Összegyűjtöttem azokat az adatokat, amelyek online megtalálhatók. Mentségemre szolgáljon, hogy a források gyakran egymást idézik, ezért a leghitelesebbeket részesítettem előnyben[1].

Aki gyors információhoz akar jutni, a Wikipédiához fordul. Mivel nem találtam benne ellentmondást, azért ezzel kezdeném: *„Sokan úgy vélik, hogy a Vizsolyi Bibliával ellentétben Káldi bibliafordítása nem járult hozzá a magyar irodalmi nyelv kialakulásához, ez azonban nem megalapozott. Igaz, hogy e fordítás nem terjedt el azonnal, mert a római katolikus egyház továbbra sem tartotta helyénvalónak, hogy laikusok olvassák a Szentírást, ezért az első és a második kiadásának megjelenése között vagy száz esztendő telt el, mindazonáltal Káldi rendkívüli körültekintéssel fordította a szövegeket, többször is javított és módosított egyes szófordulatokon és kifejezéseken. A ragyogóan szerkesztett mondatok gördülékenyek, az alaposan kiválasztott szavak pedig közérthetők. A vizsolyi Bibliától teljesen független munka, de megpróbálja kijavítani annak egyes hibáit (pl. a hiányos versek pótlásával). A későbbi*

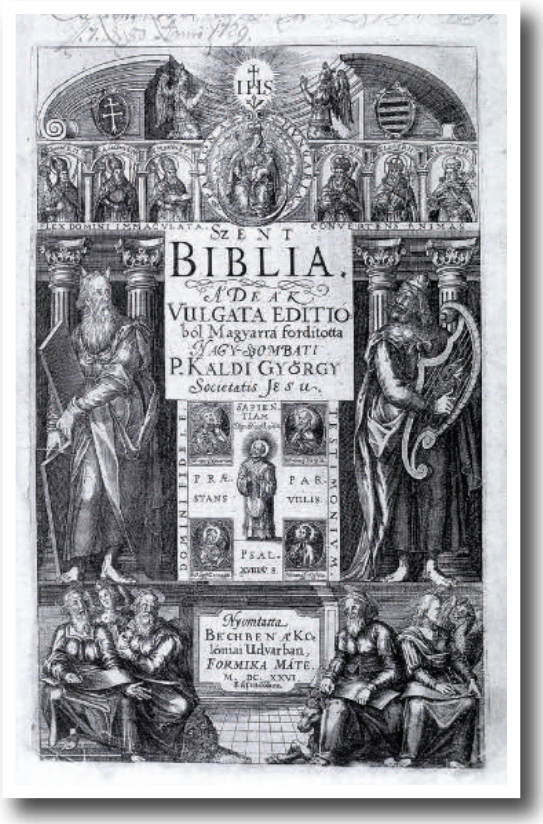

A Káldi-biblia első kiadása, Bécs, 1626

[1] *A teljes digitalizált forma itt: https://rmk.hungaricana.hu/hu/view/RMK_I_551/?r=0&pg=0&layout=s (Letöltve: 2024. 12. 16.)*

A befalazott Biblia Fülekről

korokban több szerző, így a nyelvújítás korában maga Kazinczy Ferenc is a lehető legnagyobb elismeréssel beszélt Káldiról, akinek munkáját figyelembe vették a magyar irodalmi nyelv megreformálásakor. A Káldi-biblia tulajdonképpen ekkor nyeri el méltó helyét a magyar irodalmi nyelv formálásában. A katolikus egyház által megjelentetett magyar Bibliák alapkőként határozták meg fordításaiknál Káldi Györgyöt. Tárkányi Béla és Sík Sándor is a Káldi-féle normákat igyekezett megőrizni. A napjainkban is használatos, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat által megjelentetett Káldi-Neovulgáta is erre a szövegre épül."[2]

Még 1980-ban jelent meg a Káldi-Biblia kéziratos töredékeinek faximile (hasonmás) kiadása. A 400 évvel ezelőtt Bécsben kinyomtatott bibliafordítás kézirat-töredékeit találta meg szinte csodába illő módon Erdő Péter bíboros, esztergom-budapesti érsek a Szemináriumban könyvtárában. Elmondása szerint az Esztergomi Szemináriumban tanáraként és a szemináriumi könyvtár vezetőjeként figyelt fel *„Szent Atanáz műveinek 1522-es strassburgi kiadására, mivel azt egy kánonjogi pergamenkódex lapja borította. A kötet restaurálása során derült ki, hogy a kötéstáblák kartonját tizenöt papírlevél alkotja, amelyek a Káldi György-féle bibliafordítás nyomdai kéziratából származnak. A bíboros elmondta: a kéziraton számos javítás található, a kinyomtatott Káldi-Biblia szövege pedig többnyire megegyezik a javított változattal. Ezenkívül a lapszéleken vörössel írt, az oldal-, illetve a sortörésekre vonatkozó jelek is találhatók. A nyomtatott szöveg pedig – ha nem is kivétel nélkül, de – követi ezeket a tördelési utasításokat. Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy a kézirat az első nyomtatás előtti változata a Káldi-Bibliának."*[3]

---

[2] *https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A1ldi_Gy%C3%B6rgy (Letöltve: 2024. 12. 19.)*

[3] *https://szegedma.hu/kultura/2015/09/megjelent-a-kaldi-biblia-keziratos-toredekeinek-hasonmas-kiadasa (letöltve: 2024. 12. 13.)*

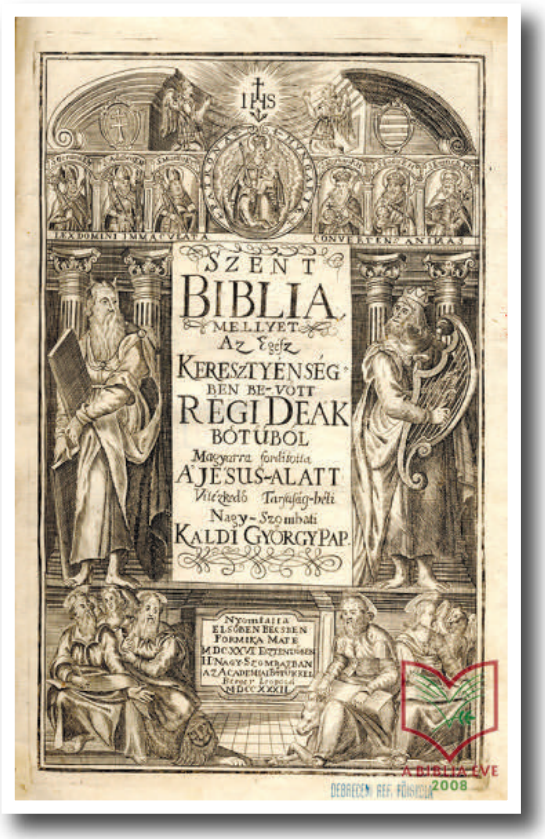

A Káldi-biblia 2. kiadása, Nagyszombat, 1726

Ez azt jelenti, hogy rábukkantak a nyomtatást előkészítő kéziratokra – mivel ennek több változata is volt (ma úgy mondanánk: piszkozatok). Láttam ezt a tanulmányt, hihetetlen, micsoda odafigyeléssel és részletességgel javították a kéziratot, sőt nem is egyszer.

Erdő Péter szólt arról is, hogy ugyanennek a kéziratnak egy másik, szintén jelentős töredékét Holl Béla találta meg a Váci Egyházmegyei Könyvtárban, szintén egy kötéstáblában. Holl Béla e töredék alapján vizsgálta, hogy a Káldi György-féle bibliafordítás mennyiben lehet valóban az ő munkája, és úgy találta, hogy ennek számos dolog ellentmond. Az egyik, hogy amennyiben csak ő dolgozott rajta, akkor a teljes Ószövetséget 59 nap alatt kellett lefordítania.

Azt is megtudhatjuk, hogy a kortárs jezsuita, Szántó Arator István már korábban dolgozott a Biblia magyar fordításán. Első munkája ugyan egy tűzvész során elpusztult, de ő ezután is, egészen élete végéig fordította. A Káldi-féle bibliafordítás, mint tudjuk 1605 és 1607 között íródott. Ez a Káldi György által saját kezűleg írt kézirat azonban, amely megtalálható a Budapesti Egyetemi Könyvtárban, jelentősen eltér a nyomtatott kiadástól. Ezzel összehasonlítva az esztergomi és a váci töredékek arról árulkodnak, hogy semmiképpen sem csak egy személy dolgozott a szövegen. Hiszen volt egy ember, aki Káldi György szövegét lemásolta, és – a javítások alapján látható – legalább ketten vagy többen is komoly stilisztikai változtatásokat hajtottak végre a szövegen. A talált laptöredékeket a Nagyszombati Jezsuita Könyvtárban vették állományba az 1630-as években, erre utal a könyvtár katalógusa. Ezek szerint itt lehetett az a könyvkötészeti műhely, ahol a Káldi-Biblia előzetes kéziratát feldarabolták, hogy a kötéstáblák kartonjának alapanyaga lehessen – ezt találták meg 1980-ban Esztergomban.

Jól emlékszem, még az alapiskolában tanultuk, hogy véletlenül került elő a *Halotti beszéd* is Pozsonyban (Pray kódex), amely szintén Felvidékhez,

Deáki bencés templomához kötődik[4]. Ezek után még nagyobb érdeklődéssel kezdtem fordulni a régi könyvek felé – főleg, amelyeknek vastag volt a borítólapja – vajon mit rejteget a könyvkötészet. Ha nem az orgona lenne az álmon, biztos én is könyv-restaurátor szeretnék lenni…

Most nézzük, mit ír egy másik forrás:

Piarista forrás: *„Gutenberg Bibliája nem csupán a keresztyénség fő műve, hanem európai művelődéstörténet egyik legfontosabb mérföldköve is. A magyar protestánsoknak Károlyi Gáspár Vizsolyi Bibliája ugyanazt jelenti, mint az európai emberek számára Gutenberg-Biblia."*[5] A magyar nyelvű katolikus bibliafordítás elkészítésére 1604-ben a jezsuita Szántó István kért és kapott is engedélyt. Znióváralján (szlovákul Kláštor pod Znievom) dolgozott rajta, ahonnét Bocskai István hajdúi elől elmenekült, kézirata valószínűsíthetően megsemmisült. A fordítás programját Pázmány Péter érsek karolta fel, és 1605-ben ő bízta meg a feladattal a szintén jezsuita Káldi Györgyöt. Valószínűleg egymástól függetlenül, egymással párhuzamosan fordítottak, Káldi 1607. március 25-ig, Szántó pedig 1612. július 3-án bekövetkezett haláláig.

Káldi – a fennmaradt kézirat tanúsága szerint – 1605. október 11-én Gyulafehérvárott kezdte a fordítást, és 1607. március 25-én, Olmützben fejezte be. Tehát egy év és 166 nap alatt készült el a teljes biblia magyarra fordításával. Ez a gyorsaság felvetette a szakirodalomban annak a lehetőségét, hogy munkájához talán felhasználhatta Szántó István fordítását is. A feltételezést erősítette, hogy mikor 1611-ben Forgách Ferenc esztergomi érsek, immáron a kinyomtatás miatt fordult engedélyért az inkvizícióhoz, a *„két jezsuita"* fordításáról beszélt. Forgách megkapta az engedélyt, amennyiben a szöveget revíziónak vetik alá. A kutatás mára tisztázta, hogy a *„két jezsuita"* emlegetése minden bizonnyal erre a korábbi engedélyre való tekintettel történhetett. A fordítás Káldi György feltehetően saját munkája, s valószínűsíthető, hogy az 1611-ben kezdődött, hosszadalmas ellenőrzési munka során használták fel a cenzorok Szántó fordításának kéziratát. A Biblia végül 1626-ban jelent meg, Pázmány Péter esztergomi érsek és Giovanni Argenti jezsuita tartományfőnök engedélyével. Így az inkvizíció 1628-ban újra foglalkozott a magyar nyelvű katolikus bibliával, mint pápai engedély nélküli kiadással. A Szent Hivatal végül 1629. februári határozatában tudomásul vette a megjelenés tényét, és elfogadta a *„két jezsuita fordítását"*.

---

[4] *https://nyelvemlekek.oszk.hu/adatlap-dupla/praykodex_%E2%80%93_halotti_beszed_es_koenyoerges (letöltve: 2024. 12. 13.)*

[5] *https://pkk.piarista.hu/node/2631 (letöltve: 2024. 12. 13.)*

Az 1626-ban elkészült fordítás folió[6] alakban jelent meg ezen címmel: *„Szent Biblia. Az egesz keresztyénségben bé-vött régi deák bötüböl magyarra forditotta a Jésus-alatt vitézkedö társaság-béli nagy-szombati Káldi György pap. Béchben MDCXXVI Formika Máté.”* A kiadás Pázmány Péter, Bethlen Gábor, a bécsi kincstár és mások anyagi támogatásával készült el Matthaeus Formica bécsi nyomdájában.

Az 1834-es kiadás 6 kötetben

„Felvetődik a kérdés, hogy miért nem Pázmány Péter 1623-ban Pozsonyban alapított nyomdájában látott napvilágot a mű. A betűtípusok vizsgálata kimutatta a két műhely közötti szoros kapcsolatot, valószínűleg egy közös betűöntővel dolgozhattak. Valószínű, hogy az újonnan indult nyomdára nem akartak egy ilyen nagy feladatot bízni. A mű 2000 példányban jelenhetett meg, ebből ma 195 példány ismeretes. Majdnem 400 év távlatából mintegy 10%-nyi fennmaradt példány ritkaságszámba megy, ez mutatja, hogy gondosan őrizték, nagy becsben tarthatták egykorú tulajdonosaik. A váci, a pesti, a sátoraljaújhelyi, a szegedi és kecskeméti piarista rendházak Káldi-Bibliája is fennmaradt, könyvtárunkban 10 példányt őrzünk.”[7]

A korábban készült címlapon a címszöveg alatt középen Szent Ignác és körülötte négy négyszögű mezőben más négy jezsuita szent kisméretű képe látható. A későbbi változatban az eredeti rézlemez középső képét utólag eltávolították, helyére a kiadási adatokra vonatkozó információkat illesztették. A mű 1173 oldal terjedelmű. A mű végén 3 oldalas kiegészítés olvasható *„némely zsidó, görög és egyéb idegen nyelvű igéknek és neveknek magyarázata”* címmel, valamint tárgymutató és hibajegyzék olvasható. A kötet az *Oktató intéssel…* zárul, mely a protestáns bibliafordítások hibáira hívja fel a figyelmet.

---

[6] *Könyvméret, az ívpapír nyomdai hajtogatása szerint. https://mek.oszk.hu/03300/03301/html/bgkvti_4/bgki0414.htm (letöltve: 2024. 12. 18.)*

[7] *https://pkk.piarista.hu/node/2631 (letöltve: 2024. 12. 13.)*

SZENT IRÁS,
vagy is
AZ ÚJ SZÖVETSÉGNEK
SZENT KÖNYVEI,
Magyarul
Káldi György után
A Közönséges Diák fordításból az eredeti Görög
Betűrn figyelmezve
Jegyzetekkel.
I. KÖTET.
A négy Evangelium, és az Apostolok' Tselekedetei.
Négyezi
BÁRÓ SZEPESY IGNÁTZ
Pétsi Püspöknek
Felügyelése alatt.
POZSONYBAN,
Belnay' örökösének betűivel.
1834.

Az 1834-es kiadás 1. kötetének címoldala

A közismert Magyar (Károli) Bibliánk esetében pontosítani kell. A Jordánszky-kódex még a Károlinál is korábbi datálású, igaz ott még kézzel írott a magyar fordítás. Tartalma nagy valószínűséggel boldog Báthory László pálos rendi szerzetes magyar nyelvű, XV. századi bibliafordításának másolata a XVI. század elejéről (1516–1519). További fennmaradt bibliafordításunk a XV. századból származik – de ezek csak töredékek, melynek fordítása gépies, magyar nyelvezete nagyon gyatra. A Káldi-Biblia viszont csodás magyar nyelvtudásra vall – ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy kisebb-nagyobb módosításokkal a XX. század közepéig ezt használta a katolikus magyar papság.

RÖVIDEN ÖSSZEFOGLALVA

Puss Sándor SJ atya elmondta, hogy sokáig kutatott az első, nagyszombati Káldi-Biblia után. A nagyszombati könyv-múzeumban csak a 2. kiadás van meg 1732-ből, melyet a Nagyszombati Egyetemen nyomtattak. Aki ezt a Bibliát ma kutatni szeretné, csak itt juthat hozzá. Bár ezt a 100 évvel későbbi példányt csakis ott helyben tanulmányozhatja, esetleg pár oldal fénymásolatot kérhet a múzeum alkalmazottjaitól. Mivel 2026-ban lesz 400 éves ez a Biblia, arra gondoltam, leírom, amit eddig megtudtam. Magyarországon 19 példányt tartanak nyilván, s mivel mi „határon túliak" nehezen kapnánk kölcsönbe, hát jóleső érzés tudomásul venni, hogy itt, Felvidéken is rá lehet bukkanni az eredetire, a „legelsőkre" Sándor atya könyvtárában, melyeket budapesti antikváriumokból szerzett be az elmúlt években. Az atya ezután kezdett publikálni ebben a témában, először szlovák nyelven a helyi jezsuita kiadónál[8]. Az írását

[8] *Puss Alexander SJ: Juraj Káldi (4. 2. 1573 Trnava – 30. 10. 1634 Bratislava). In Jezuiti na Slovensku v minulosti a v súčastnosti, Dobrá kniha, Trnava, 2012.*

vegyes fogadtatás érte, hiszen a szlovák jezsuiták köztudottan Káldit a magyar biblia egyedüli fordítójának tartják mindezidáig. Ezen témáról magyarul tavaly, 2024-ben az *Életünk*ben (Az európai magyar katolikusok lapja) jelent meg Puss atya rövid írása, itt ezt írja:

„Közismert, hogy a protestánsok már 1590-ben kiadták a Bibliát (Károli-biblia) – erre való reakciónak is tekinthetjük a katolikus (jezsuita) fordítást. Ahogy Pázmány Péter írja – a kiadást anyagilag támogatja (a protestáns Bethlen Gáborral együtt – ami külön elismerést érdemel), hogy készüljön egy sokkal jobb, hitelesebb fordítás."[9]

Több mint 300 éven át tehát úgy gondolták a teológusok, hogy a fordításért járó elismerés teljes mértékben *Káldi György* nagyszombati születésű jezsuitát illeti. S bár három évszázadon keresztül több alkalommal is ezt a fordítást adták ki, a fordító neve 1963-ban feledésbe merült. Ezután már nem szerepel a Káldi név, és csak 1997-ben jelenik meg újra a *Jeromos-féle* kiadás (Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 1997), idézem: Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. A Káldi-féle szentírásfordítás nyelvében megújítva, javítva a Neovulgáta lapján. Ezt követi az ide vonatkozó copyright-ok feltüntetése, valamint az ISBN szám.

Csíkszeredán – vagyis a „határon túliaknál" Csíkszeredán van lehetőség megtekinteni ezt az eredeti Bibliát – annak restaurált változatát.

A *2. kiadás* már a Felvidéken jelent meg 100 évvel később, 1732-ben a Nagyszombati jezsuita nyomdában, majd a jezsuiták „betiltása" után a nyomda átköltözött Magyarországra, a *3. kiadás* már itt készült – mellőzve az első kiadás tipikus (jezsuita) arculatát.

A Káldi-féle fordítás tehát az első teljes bibliafordítás, amely tartalmazza mind a 72 bibliai könyvet magyar nyelven. A Jordánszky-kódex és a Károli-biblia is hiányos. Pár éve derült csak ki, hogy nem is csak Káldi György fordítása a Káldi-Biblia, hanem több jezsuita „csapatmunkája". Erről Lukács Lászlóra hivatkozva Szabó Ferenc Sj atya is írt a magyar jezsuiták mára már megszűnt folyóiratában, a *Távlatok*ban[10]:

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a protestánsok már 1590-ben kiadták a biblia magyar fordítását (Károli-biblia vagy a kiadás helye szerint vizsolyi Biblia),[11] erre való reakciónak is tekinthetjük a katolikus, jezsuita

---

[9] *https://www.eletunk.net/egyeb/puss-sandor-sj-majus-szuz-maria-honapja-felvideken/*

[10] *Szabó Ferenc: Káldi György jezsuita bibliafordítása, Távlatok, 2008/4, 82. szám, 98-100 oldal*

[11] *https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A1roli-biblia (letöltve: 2024. 12. 18.)*

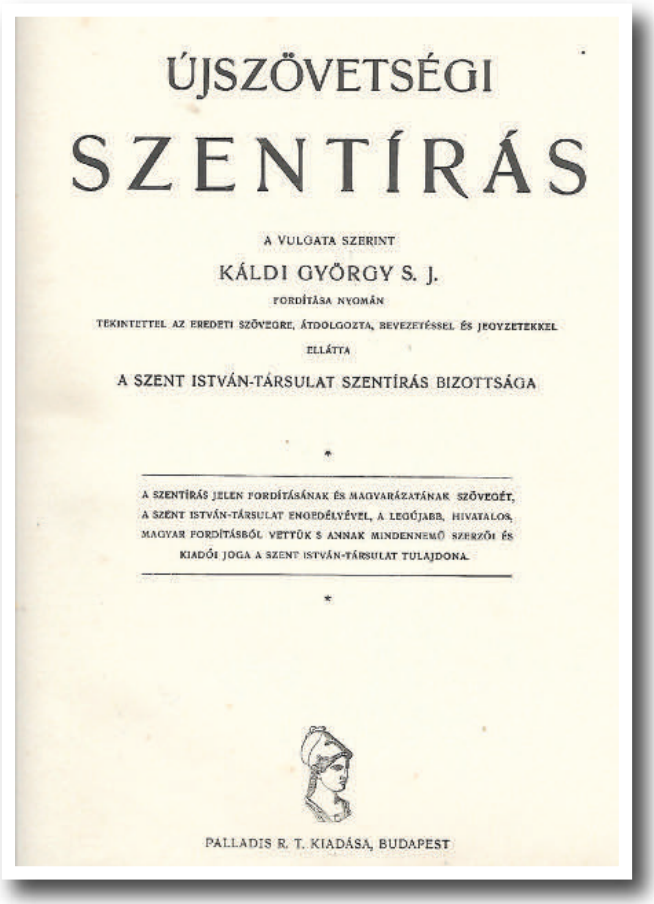
ÚJSZÖVETSÉGI

SZENTÍRÁS

A VULGATA SZERINT

KÁLDI GYÖRGY S. J.

FORDÍTÁSA NYOMÁN

TEKINTETTEL AZ EREDETI SZÖVEGRE, ÁTDOLGOZTA, BEVEZETÉSSEL ÉS JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT SZENTÍRÁS BIZOTTSÁGA

*

A SZENTÍRÁS JELEN FORDÍTÁSÁNAK ÉS MAGYARÁZATÁNAK SZÖVEGÉT, A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT ENGEDÉLYÉVEL, A LEGÚJABB, HIVATALOS, MAGYAR FORDÍTÁSBÓL VETTÜK S ANNAK MINDENNEMŰ SZERZŐI ÉS KIADÓI JOGA A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT TULAJDONA.

*

PALLADIS R. T. KIADÁSA, BUDAPEST

Az 1828-as kiadás címoldala

fordítást azzal az igénnyel, hogy készüljön egy sokkal jobb, hitelesebb fordítás. Ez a Káldi-Bibliaként ismert fordítás 1626-ban jelent meg, magyar biblikusaink, nyelvészeink azonban csak közel 350 év után jöttek rá, hogy a fordítás több szerző – jezsuita teológus páter – közös munkája volt. 1965 után készült egy újabb fordítás, de 1996-ban visszatértek az eredeti, máig használatos Káldi-féle fordításhoz.

A *3. kiadás* 1782-ben jelent meg Budán, majd, ahogy olvashatjuk, 1818-ban merült fel egy új katolikus fordítás igénye *„…ekkor a válaszadó püspökök közül kilencen a változatlan kiadás mellett voltak, nyolcan a revideált kiadást ajánlották, és egy püspök javasolta csak új fordítás készítését. Így jelent meg 1834–1835-ben Szepesy Ignác pécsi püspök az 1822-tól elkészült részek összeállításával. 1834–1835 folyamán hat kötetben jelenttette meg a revideált Káldi-Bibliát Pozsonyban. A magyar katolikus egyháznak – kisebb javításokkal – 1971-ig ez volt a hivatalos szentírása. A napjainkban is használatos, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat által megjelentetett Káldi-Neovulgáta is erre a szövegre épül.”*[12]

A Káldi-Biblia az első megjelenése óta sok kiadást ért meg. Különféle nagyságban, egy vagy több kötetben, egyszerű és szép díszkötésekben adták ki. A fordító nevével utoljára 1950-ben jelent meg.

[12] *https://pkk.piarista.hu/node/2631 (letöltve: 2024. 12. 13.)*

A Káldi-Bibliával kapcsolatos munkák az interneten (válogatás):

Káldi György
https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A1ldi_Gy%C3%B6rgy
Káldi-Biblia: Az első magyar nyelvű, katolikus bibliafordítás
https://pkk.piarista.hu/node/2631
A katolikus bibliafordító: Káldi György (1573–1634)
https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/pannon-pannon-enciklopedia-1/magyar-nyelv-es-irodalom-31D6/harom-evszazad-irodalma-3D33/a-barokk-kezdetei-bitskey-istvan-3DA8/a-katolikus-bibliafordito-kaldi-gyorgy-15731634-3DB3/
Káldi-Neovulgáta | Szentírás (szentiras.hu)
https://szentiras.hu/KNB/Mk
Káldi György bibliafordítása
https://mki.gov.hu/de/hirek-de/minden-hir-de/kaldi-gyorgy-bibliaforditasa
Káldi-Biblia
https://gitlab.com/kaldibiblia/kaldibiblia.gitlab.io
Káldi-Biblia
https://biblia.kapisztran.info/
Káldi György bibliafordításának első kiadása – Érsekségi ékességek (72.)
https://www.magyarkurir.hu/hirek/kaldi-gyorgy-bibliaforditasanak-elso-kiadasa-erseksegi-ekessegek-72
Ó- és Újszövetségi Szentírás Káldi-Neovulgáta Biblia
https://kormend.plebania.hu/KaldiNeovulgata.pdf
Újra megjelent Káldi György Bibliája
https://m.mult-kor.hu/20141001_ujra_megjelent_kaldi_gyorgy_bibliaja
Bibliafordítás
https://hu.wikipedia.org/wiki/Bibliaford%C3%ADt%C3%A1s
A Paristól származó magyar Bibliafordító – 450 éve született Káldi György jezsuita szerzetes
https://ujkor.hu/content/a-paristol-szarmazo-magyar-bibliafordito-450-eve-szuletett-kaldi-gyorgy-jezsuita-szerzetes
Erdő Péter Hostiensis Lecturájának és Káldi György bibliafordításának esztergomi kézirat-töredékei
https://epa.oszk.hu/01300/01397/00003/pdf/2008_01_105-110.pdf
Koós Balázs: „…az igaz Bibliának fordításához kezdettem…” Melyik Bibliát fordította le Káldi György 1605–1607-ben?
http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2023-3/koos.pdf

NAGY VIKTÓRIA – PINT ZOÉ

A NÁDSZEGI ÖREG TEMETŐ

Kincskeresők XIX., 2024.
Felkészítő tanár: Mgr. Rákász Katalin
Petőfi Sándor Alapiskola és Óvoda Nádszeg

„Ha tudni akarod, hogy egy nemzet mennyire becsüli a múltját, nézd meg a temetőit.” (Gróf Széchenyi István)

Nádszegen 2 különböző időpontban létesített temető van, melyek közül az újabbat használják, míg a régebbi már csak a halott-tisztelet színtere. Mi is virágot viszünk a sírokra, locsolgatjuk a virágokat, gyertyát vagy mécsest gyújtunk. Nem szomorú ez a megemlékezés, hiszen előkerülnek szép emlékek,

A képen Thurzó Szaniszló, Magyarország nádora látható. A nádori tisztséget 1622 és 1625 között töltötte be.

régi történetek a rokonokról. Felmenőink ismerete, a családtagok történeteinek tudása a saját gyökereinkhez visz közel.

A föld, ahol Nádszeg a 16. században kiépült, a semptei uradalomhoz tartozott, tulajdonosa a Thurzó család volt. Kezdetben szokás volt, hogy az emberek a templomok körül alakították ki a temetőket. Így volt ez Nádszegen is. Mivel azonban a templom udvarán, kerítésén belül kevés volt a hely, így gyakran előfordultak egymásra temetkezések. A régi temetőkben nem szabályos sorokban követték egymást a sírok. Idősek mesélték, hogy amikor a ma 120 éves templom alapjait rakták le, rendkívül sok csontot találtak, régen az őseink ott temetkeztek. Ott lehetett az első temető. Sok falu népe nagycsaládok és nemzetségek szerint temetkezett, tehát a temetőben is ugyanúgy egymás mellett feküdtek a rokonok, mint ahogy egymás mellett ültek a templomban, vagy ahogy egymás szomszédjai voltak az élő faluban.

Az öreg (balra) és az új temető

Mária Terézia felvilágosult uralkodóként rendeletbe foglaltatta 1777-ben a temetőkkel, kriptákkal és a temetési szertartásokkal kapcsolatos legfontosabb intézkedéseket: Az uralkodói parancs szerint a sírokat legalább 30 évig nem lehet bolygatni akkor sem, ha a temető megtelne. Szükségessé vált a temetések pontos adminisztrálása, amit a plébánosok és lelkészek végeztek az anyakönyvek precíz vezetésével. Az uralkodói parancs így hangzott:

– A temetőt helyezzék át a falvakon kívülre.

– A sírgödröket ne összevissza ássák, hanem egymás után készítsék. Hagyják figyelmen kívül, hogy gazdagabb, vagy szegényebb emberről van szó, csak arra legyenek tekintettel, hogy akik közt szülő-gyermek, vagy rokoni kapcsolat van, illetve házastársak, azokat egymás mellé temessék.

Az 1781-ben íródott egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint a nádszegi öreg temetőt 1779-ben szentelték fel. Akkor a temető a templomtól kb. 500, a legközelebbi utcától kb. 200 lépésnyire volt található a falun kívül. Szélessége 50,

Mária Terézia

hosszúsága szintén 50 lépés. A királyi előírásoknak megfelelően sánccal és töltéssel volt körülvéve. A kapuja sövényből készült, de zárral reteszelhető volt. A temetőben egy magas, díszesen festett fakereszt volt, rajta a keresztre feszített Krisztus. Volt itt egy kicsi halottasház is. A temetőben nem volt szobor vagy említésre méltó emlékmű, illetve kripta sem. Benne a helyi katolikusok ingyen és bérmentve temetkezhettek. A füvet gyakran a halottvivő kaszálta, marhát soha nem engedtek itt legelni. Valószínűleg többször bővítették, a felszentelés után 50 évvel, 1829-ben Jankó Sándor plébános kérvényezte a temető megnagyobbítását. A falu nagyon gyorsan növekedett és kinőtte a temetőt, így harmadik bővítés is történt. 1899. december 11-én Vargha Józsefné Rajcsányi Terézia temetési helyének beírásakor Döme Mór atya a következőket írta: „az új temetőben az első". Valószínűleg újabb részre terjeszkedett a temető. Mivel Rajcsányi Terézia sírja nincs meg, így nem tudni, melyik rész volt az „új temető".

Az öreg temetőben 11 ezer nádszegit temettek el 200 év alatt, ezért dombos a felszíne. 1972-ben bezárták, 1973 januárjában volt az első temetés az új temetőben, ami a falu 3. temetője.

A korabeli halotti anyakönyvek szerint Nádszegen:

- 1780-ban 51-en haltak meg, ebből 28 gyerek.
- 1830-ban 136 temetés volt, ebből 83 gyerek.
- 1880-ban 94 temetés, 61 gyerek.
- 1930-ban 83 temetés, 49 gyerek

Az öreg temető

A nádszegi temető keresztjei: fekereszt (1), vaskereszt (2) és egy régi kőkereszt (3)

Egyik évben sem volt különlegesen nagy járvány, átlagos évnek számítottak. A 11 ezer itt nyugvó ember majdnem kétharmada kiskorú volt.

Évszázadokon át fakeresztet állítottak az elhunytak fölé. Ezek keményfából készültek (1), melyek nagyjából addig maradtak fenn (150-200 év), míg az elhunytra emlékeztek. Számos szép vaskeresztet (2) is látni még a temetőben. A fenti harmadik (3) képen látható síremlék valószínűleg a 19. század elejéről származik. Nem tudni, hogy csak ilyen magas volt-e, vagy az idők során betemette a föld.

A 19. századtól Nádszegen is divatba jött a kő síremlék. A régi síremlékekből elsősorban ezek maradtak meg.

A két legrégebbi sírkő vörösmárványból készült, 5-6 év különbséggel, az 1820-as években. Akik ebben a temetőben nyugszanak és különlegesen értékes sírjuk van, azok általában jómódúak voltak. A legelső és legrégibb sírok alatt nem is nádszegi születésű emberek nyugszanak.

Petényi Mária és Pericht Istvánné, született Molnár Ágnes síremléke

Petényi Mária Jankó plébános úr édesanyja volt. Jankó plébános úr majdnem 50 évig szolgált Nádszegen, idős özvegy

édesanyját idehozta, nagyon szép síremléket állított neki. Jankó plébános úr is Nádszegen van eltemetve, viszont az ő síremléke nem maradt fenn. A Petényiek híres nemesi család, Dunaszerdahely Nemesszeg részéről származnak. A szomszéd sír gondozói Petényi Mária sírját is rendben tartják, mindig van rajta virág – ez tiszteletreméltó gesztus.

Nemes Bugár István síremléke

Nádszegen volt sóhivatal. A tisztviselők rendkívül jómódúak voltak, hisz a sóhivatal mindig a királyé volt. Pericht Istvánné, született Molnár Ágnes a sóhivatali tiszt anyósa volt. Idős korában a lányához, a Nádszegen dolgozó királyi sótiszt feleségéhez költözött. Kulmann János és Pericht Eleonóra is Nádszegen halt meg, síremlékük azonban nem maradt fenn. Ez a legöregebb épen maradt sír, évek óta gondozza valaki, tökéletes állapotban van.

Felújított sírok a temetőben

A nádszegiek az 1870, 1880-as években kezdtek állítani vörösmárványból készült síremléket. A legrégebbi megtalált nádszegi sír, ahol nádszegi nyugszik Nemes Bugár Istváné 1853-ból, aki rendkívül sok nádszeginek őse. Jómódú volt, hosszú életet élt, háromszor nősült, 16 gyermeke született.

A régi síremlékeket a hozzátartozók gondozzák és felújítják.

Orosz Alajos, az 1848/1849-es szabadságharc idején volt alhadnagy. Komáromban Klapka György seregében szolgált, egyike volt annak a 22 ezer honvédnek, akik olyan szerencsések voltak, hogy a szabadságharc bukása után nem volt részük megtorlásban. Klapka György azt a várat, amelyet ellenség

Orosz Alajos síremléke és a nagy kereszt

sem erővel, sem csellel nem vett be, csak olyan feltételekkel adta fel, hogy menlevelet, szabad elvonulást kért és kapott az összes honvédnek. Így maradt életben Orosz Alajos is, aki a szabadságharc alatt lehetett diák, utána jegyző lett. Először Vámosfaluba került. Annak idején a jegyzők tanítók is voltak egyben, egyetlen tudós ember a faluban, minden írással kapcsolatos feladat rájuk volt bízva. Nagyon művelt ember volt, mivel Nádszeg nagyobb falu volt, 1853-ban ide választották meg jegyzőnek. Itt halt meg 1890-ben („étcsőrákban"), utódai nem maradtak a gyerekeivel van eltemetve. Fia 35 évesen halt meg búskomorságban (depresszió), a lánya volt az első postáskisasszony a faluban és Királyrévben, ami akkor nagyon nagy funkció volt, a másik lánya a zsigárdi tanító felesége lett, maga is tanítónő volt. Sírja a többivel ellenkező irányba néz, állítólag azért, mert nem Nádszegen született. Orosz Alajos az egyetlen honvéd, akinek a sírja megvan, a falu tavasszal, a márciusi ünnep alkalmával koszorúzza.

A Szentháromság szobor

A nagy kereszt is egy síremlék, hiszen nemes Szabó Terézia állíttatta férjének, az alsónyárasdi nemes

Krastenits Józsefnek végakaratából, aki 1845-ben halt meg. Mivel kitűnik a többi közül a Nádszegiek közös síremléknek tekintik, itt gyújtanak gyertyát az ismeretlen helyen eltemetett elhunytaikért.

Ocsvay Ferencné, született Kovács Magdolna és tekintetes Döme János síremléke

Amint jómódúbbá váltak a Nádszegiek, elkezdtek egyre szebb sírköveket állítani.

Nemes Takács István rendkívül jómódú volt, Nádszegnek egy nagy ajándékot adott: a templom előtt álló Szentháromság szobrot ő és neje állíttatta. Pár évvel a kolerajárvány után házasodtak össze, nem született gyerekük. A járvány 1831-ben tört ki. A mi szülőfalunkban, ahol abban az időben nagyjából 1600 ember élt, 40 nap alatt 146 ember halt meg. Akár 10 temetés is volt egy nap alatt. Utána rendkívül sok fogadalmi szoborral lehetett találkozni a faluban, így készült ez is. Lehet, hogy azért is imádkoztak, hogy gyermekük szülessen, de hálából is, hogy túlélték ezt a hihetetlen katasztrófát. Hosszú életet éltek, 1870 körül haltak meg. Nemes Takács István sírkövére rávésték, hogy Recska János állíttatta. A Recska család 140 éve gondozza a sírt.

Ocsvay Ferencné Kovács Magdolna a nádszegi tanító második felesége volt, 1877-ben halt meg. Az egyik fia pap lett, Ógyallán szolgált. Amikor a férj megözvegyült, fia magához vette, ők Ógyallán vannak eltemetve. Ocsvay Ferencnek is köszönhető, hogy az 1850–1860-as években a Nádszegiek megtanultak írni, olvasni. A falu akkori vezetősége eltörölte a tandíjat, adott Ocsvaynak földet, járandóságot, így a szülők beíratták a gyerekeiket az iskolába.

Nádszegen leghosszabban szolgáló plébános Döme Mór volt. Már 1856-ban mint adminisztrátor, majd 1858-től lelkészként működött. Döme Mór a Tolna megyei Ozorán született tekintetes Döme Mór és Lex Ilona gyermekeként. Ozora a Tamási járás egyik falucskája, az Eszterházy család birtoka volt. A Döme házaspár sok gyereknek adott életet. Az apa tiszttartóként dolgozott az Eszterházy családnál. A tiszttartó munkaköre magában foglalta az egyes uradalmakban folyó gazdálkodás teljes felügyeletét, emiatt a család gyakran költözött. Az első két gyerek Ráckozáron, Baranya megyében született, a következő 5 Ozorán, Tolna megyében. 1929-ben a család már Léván élt, mivel az apa az ottani Eszterházy birtokokat felügyelte. A házaspárnak Léván ikerlányai

születtek. Az 1842-ben megjelent Protestáns Iskolai Lap elismerően ír Döme János tiszttartó buzgólkodásáról és Eszterházy herceg jótevőségéről, mivel katolikusnként támogatták a mohi paplak megépítését. Döme Mór plébános Nádszegre hozta idős szüleit és özvegy nővérét. Döme János nyugalmazott tiszttartó 1869-ben halt meg 87 évesen, felesége 1873-ban 85 évesen. Sírjuk a nádszegi temetőben található.

Döme Mór plébános úr 1898-ban tartotta aranymiséjét, majd 1901-ben nyugdíjba ment. 1908-ban halt meg. Egy nyugodt, építő időszakban volt nádszeg plébánosa.

„Bizonytalan a jövőnk, múltunk gondozása nélkül"

Temetőnk különleges hely, a gesztenyefák árnyékában a mi őseink nyugszanak. Fontos az emlékezés, hisz egyéniségünkben őseink mozdulatai köszönnek vissza. Mesélhetnénk még a temetkezési szokásokról, a gyász időszakáról, járványokról, tragédiákról. Minden kő mögött sors és érdekes történet van, melyekkel a jövőben foglalkozunk.

Adatközlő:
Mgr. Bugár Andrea (1973)

Forrás:
https://ntf.hu/index.php/2017/04/28/eletmod_a_16-_17_szazadi_magyar_udvarokban_eskuvo_temetes_szorakozas_idotoltes/
https://mnl.gov.hu/mnl/tml/hirek/temetorendezesi_es_temetkezesi_eloirasok_a_18_szazadbol
https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/vii-nepszokas-nephit-nepi-vallasossag-A33C/szokasok-A355/temetkezesi-szokasok-A46C/temeto-sir-sirjelek-A527/
https://www.nadszegiplebania.sk/tortenelem/templomunk-tortenete.html

SZEMET REBEKA – VÁCLAV KAROLINA

A CÉHEK KIALAKULÁSA A VÁGSELLYEI RÉGIÓBAN

Kincskeresők VII., 2011
Felkészítő tanár: Szetyinszky Veronika
Pázmány Péter Alapiskola, Vágsellye

Pályamunkánk célja bemutatni a céhek kialakulását, működésük szabályait és az iparosodás útját régiónkban.

Mátyusföld lakói a középkorban főleg mezőgazdasági termeléssel foglalkoztak. Emellett fontos használati eszközöket, szerszámokat és cikkeket készítettek. A kézművesség fejlődéséhez, valamint az árucsere elmélyítéséhez elsősorban a vásárok járultak hozzá. A mindennapi élet elengedhetetlen része volt ez a tevékenység.

A vásártartási kiváltságlevelek hiányát feltehetően az okozza, hogy egyetlen település középkori levéltára sem maradt fenn, tudtuk meg a Vágsellyei Levéltárban.

A kézművesek a 14–15. századig nem alkottak külön közösségeket, azonban a kézművesség elterjedésével szükség volt az olyan szervezetek kialakítására, amely a kézművesek érdekeit védte, azok egymás közti viszonyait szabályozták, s egyúttal előírták egymás megsegítését is. Az első ilyen gazdasági szervezetek a *céhek* voltak.

A céh belső működésének szabályait a *céhartikukusok*ban fektették le, amelyeket az uralkodó vagy a város, illetve mezőváros földesura adott ki és hagyott jóvá.

Némely forrás a 14–16. századból Szenc, Vágsellye, Vágszerdahely vásáraira utaló adatokat tartalmaz. A semptei uradalomban már a középkorban alakultak céhek, és Vágsellyén már a középkorban tartottak vásárokat.

Vágsellye, Pered és Vágkirályfa 1522-ben széles körű bírói hatásköröket nyert földesurától, ugyanakkor pedig a jobbágykötelezettségek alól is kiválthatták magukat.

1523-ban Szenc, Sempte és Felsőszeli lakói nyertek vámmentességet.

A mohácsi csata után, 1526 után több település nyert kiváltságot.

Vágsellye számára 1536-ban *I. Ferdinánd adott királyi kiváltságlevelet*.

II. Ferdinánd király 1635-ös oklevelében négy országos vásár tartását engedélyezte. Az első vásárt Gergely pápa ünnepén, március 12-én, a másodikat a pünkösd előtti szerdán, a harmadikat Szent István király napján, augusztus 20-án és a negyediket Szent Borbála napján, december 4-én tartották.

Vágsellyén 1584-ből ismertek *a szabók céhartikulusai*. A szabók felsőruhákat készítettek, melyek iránt a déli megyékből való 16. századi betelepülések után emelkedett a kereslet.

Alfonz Carrilo a sellyei jezsuita kollégium rektora 1600-ban megjegyezte a szabókról, hogy artikulusaik nagyon régiek. 1600-ban a jezsuiták megerősítették a céhet, miután tagjaik visszatértek régi szokásaikhoz, például úr napján körmenetet tartottak.

Míg az első artikulus latinul íródott, már két év múlva Esterházy Ferenc által kiadottak magyar nyelven készültek. A szabók száma meglepően magas volt a városban, 1600-ban 50 körül mozgott. A szabó céh jelentősége Vágsellyén és környékén a 17. században, a háborús időkben csökkent, de ekkor is önálló céhet tartottak fenn. 1756-ban név szerint csak két szabót tüntetett fel az adóösszeírás: Nehamovics Görgyöt és Szloboda Mártont.

Sempte, Szered és Szered-Újváros szabómesterei is létrehozták céhüket, tagjainak száma 10–15 között mozgott.

Elterjed kézművesek voltak *a kovácsok, lakatgyártók, csiszárok és nyereggyártó*k is. Vágsellyén és környékén már a 17. században céhet alkottak. Közös céhük artikulusai 1611-ből származnak. A mezőgazdasági termelés elengedhetetlen eszköze volt az eke. Ennek és más szerszámok gyártása a kovács munkája volt. A semptei uradalomban közös kovács, lakatos és bognár céhet hoztak létre. Céhszabályzatukat Esterházy Ferenc adta ki 1661-ben. Alapul ez alkalommal a nagyszombati, illetve a somorjai céh szabályzata szolgált. Később a 19. században a közös céhbe a kovácsok, lakatosok, bognárok, asztalosok és pintérek tömörültek. E céh bejegyzései 1830-tól maradtak meg.

A mindennapi élet számára készítették termékeiket a *takácsok* is. Az ő munkájuk volt a szövés, vagyis a lenből és a kenderből való vászon készítése. Nemcsak a ruhakészítésre felhasználandó sima vásznat és hímes szőtteseket szőttek, de zsáknak, ponyvának való durvább szöveteket is. A takácsok száma, a szabókhoz hasonlóan, a 16. században magasabb lehetett, mint később. A selylyei takács céh artikulusai 1626-ból ismertek.

A vágsellyei *szűcsök* céhszabályzata 1629-ből származik, Pázmány Péter adta ki. A céh tagja kezdetben csak az lehetett, aki a város polgára volt, később,

a 18. században a céhnek a sellyei uradalmon kívüli mester is tagja lehetett, de a céhmester vagy annak helyettese mindig sellyei kellett, hogy legyen. A szűcsökön kívül nem volt szabad más mesternek bőrrel bélelnie az egyes ruhadarabokat, még a kesztyűket és süvegeket sem.

A legrégibb céhek közé a semptei uradalom *vargák* céhe tartozott. Céhartikulusaikat Thurzó Mihály adta ki 1631-ben. A céh létrejöttekor mintegy 15 mester volt a tagja, a 19. század első felében 13 varga volt Szeredben. A század végére, néhány évvel a céhek hivatalos megszüntetése után, Szeredben mintegy 50 varga volt. A szeredi céhszabályzatok szolgáltak később például a galántai varga céh tagjainak, akik 1724-ben vették át őket.

Vágsellyén már a 16. században több varga is élt. Ezt legjobban az bizonyítja, hogy már a 16. században volt „Vargák tere" elnevezés a városban. Egyszerű cipőt, bocskort, sarut, bőrkapcát készítettek. A vargáknak tilos volt lóbőrrel dolgozniuk. A vargamesterséget az inas 3 évig tanulta a mester házánál. Fennmaradt céhszabályzatukat 1717-ből ismerjük. A legelterjedtebb kézművesek közé sorolhatjuk a *csizmadiákat*. A legmagasabb létszámú céhet alkották. Céhszabályzatukat Esterházy Miklós adta ki 1644-ben ugyancsak Sempte, Szered és Szered-Újváros részére. A 19. század első felében Szeredben 18 csizmadia volt. A csizmadiák nemcsak a bőrcsizmákat készítették, hanem sarkas papucsot is, és minden szárral ellátott cipőt, bakancsot.

A vágsellyei *molnár* céh számára az első ismert céhartikulusokat 1646-ban kérték ki a sellyei és a királyfai molnárok. Az ő dolguk volt a hajómalmok kezelése. Vágsellyén és környékén nem a már megszokott állómalmok, hanem a hajómalmok voltak elterjedve. Ezeket tavasszal bocsátották a Vágra és a tél beállta előtt partra vonták. A céhartikulusok pontosan megszabták nemcsak a céh belső életének szabályait, de a malmok elhelyezésének, felszerelésének módját is.

A mindennapi élet elengedhetetlen kellékeit gyártották a *fazekasok* is. Nemcsak edények készítésével foglalkoztak, de az ő feladatuk volt a kályhák készítése is. A semptei uradalom fazekascéhe számára Esterházy Ferenc adott

ki céhartikulusokat. Ezúttal csak a semptei és szeredi mesterek számára. Az artikulusok alapjául a pápai mesterek artikulusai szolgáltak.

A *mészárosok* a legmódosabb és a semptei uradalom egyik legjelentősebb kézművesei voltak. Céhszabályzatukat Lipót császár 1702-ben adta ki, Esterházy József közbenjárására. A céhszabályzat kikötötte, hogy csak saját házzal rendelkező legényből lehet mészáros mester. A mészáros mester főleg marhahúst árult, de árultak halat és más húst is..

A semptei uradalomban meglehetősen későn alkottak céhet a *szíjgyártók*, akik más településekhez hasonlóan, itt is a *pajzsgyártókkal*, *nyereggyártókkal* és *kopjagyártókkal* alkottak céhet. A nagyszombati céhartikulusokat 1713-ban vették át.

A felsoroltak is bizonyítják, hogy régiónkat már a régmúlt időktől ügyes, élelmes és dolgos emberek lakták, akik egyformán kihasználták a természet adta lehetőségeket, a társadalmi fejlődést és a kereskedelemmel összefüggő teendőket.

Ezeket a mesterségeket ma már csupán a vezetéknevek őrzik, hiszen a technika és az egyes iparágak fejlődésével a kézművesség kiszorult, a mesterség nem szállt apáról fiúra, mert az utódok más munkát és munkahelyet választottak.

Felhasznált irodalom:

Novák Veronika (szerk.): Vágsellye 1002–2002, Vágsellye és Vidéke Polgári Társulás, 2002.

Egy régió története a XI. századtól 1945-ig. In: Bukovszky László (szerk.): Mátyusföld II., Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja–Dunaszerdahely, 2005.

BODNÁR ISTVÁN – LIGÁRT LÁSZLÓ LÓRÁNT

A PELSŐCI MEGYEHÁZA

Kincskeresők XIX., 2024
Felkészítő tanár: Mgr. Agócs Sylvia
Dénes György Alapiskola, Pelsőc

Pelsőc történelmi jelentősége a középkorba nyúlik vissza, számos építészeti emléke máig fennmaradt. A 13. századból való, ma református Szent György-templom mellett a község egyik kiemelkedő épülete a megyeháza, amely nemcsak a helyi közigazgatás fontos központja volt, hanem kulturális és történelmi szempontból is különleges.

III. Károly a Rákóczi szabadságharc (1703–1711) befejeztével elrendelte a megyék közigazgatásának rendezését, megyeházak építésével együtt. Gömör megyében Pelsőcre, a Bebekek fészkére esett a választás, mivel a Bebek családban több örökös főispán volt.

Az egykori Gömör megye patinás szépségű vármegyeházát, amelyet egy bizonyos Kardos nevezetű embertől vásárolt telken építettek fel, Pelsőc északi

A megyeháza – ma községháza

A régi vármegyeháza

részén találjuk. Az U alakú kétszintes, manzárdtetős, belső udvaros, későbarokk-klasszicista stílusban épített, díszes homlokzatú vármegyeház közel negyven méterszer negyven méteres területen áll. Az építkezést 1716-ban kezdték az északi szárny megépítésével, majd utólagosan a déli szárnyat is betervezték. Az elülső részben a tanácsterem és a levéltár kapott helyett, a hivatalos személyek lakásaival együtt. Az megyeháza hátsó termeit a vendégeknek tartották fent. Itt volt a katolikus hívők számára a kápolna, az alsó szinten pedig a megyei börtön cellái. A majdnem kész épületben az 1. ünnepi összejövetelt 1719. június 3-án tartották meg.

A vármegyeház építéséről Borovszky Samu szerkesztette Magyarország vármegyéi és városai, Gömör-Kishont kötetében is olvashatunk: „Alig rendezkedett kissé be a vármegye, nyomban felmerült a székhely kérdése. Pelsőcz lett a vármegye székhelye, hol a székház alapkövét 1716-ban tették le, de az első közgyűlést csak 1719 július 3-án tartották meg benne. Ezzel a vármegye közel egy évtizeddel megelőzte az 1723: 28. törvényczikk ama rendelkezését, mely szerint a vármegye középpontján, alkalmas székházról tartozik gondoskodni. Az új székházban helyezték el a vármegyei levéltárat is, mely azelőtt Rozsnyón a nagytemplom sekrestyéjében volt."[1]

1785-ben II. József rendelete alapján Gömörhöz csatolták Kishont vármegyét, így a megyeszékhelyet áthelyezték Rimaszombatba. Ekkor a megyeháza sorsa is megpecsételődött, el kellett adni. Az uralkodó halála után újra Pelsőc lett a megye székhelye.

1806. augusztus 17-én országos körútja során József nádor ebben az épületben töltötte az éjszakát és megcsodálta a környék természeti szépségeit.

---

[1] *https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarorszag-varmegyei-es-varosai-1/gomor-kishont-varmegye-894E/gomor-kishont-varmegye tortenete-irta-dr-ifj-reiszig-ede-986D/ii-a-mohacsi-vesztol-gomor-es-kis-hont-egyesiteseig-1802-99DC/2-a-xviii-szazad-9A8F/a-szatmari-bekekotes-utan-9A90/*

A községházát részben felújították

A szlovák nemzetébresztők emléktáblája

Az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc idején a megyében itt rendezték be – 8 ággyal – az első kórházat. Ekkor alakították ki az épület jobb oldalán a tömlöcöket is. Itt raboskodott Štefan Marco Daxner, Ján Francisci Rimavský és Michal Miloslav Bakulíny – szlovák nemzetébresztők, akik a törvényes magyar kormány ellen szervezkedtek. Az épület falán áll egy tábla, amely nekik állít emléket, tévesen. Ugyanis nem ítélték őket halálra, hanem csak szigorított börtönbüntetést kaptak, amelyet Pesten töltöttek.

A szabadságharc leverése után Ferenc József is megbüntette Pelsőcöt, elvette a jogait és az épület csak gyűjtőfogházként működhetett. 1883. március 28-án a Gömör-Kishonti megyegyűlésen végleges döntés született: Pelsőcről Rimaszombatba költözött a megyeszékhely.

1889-ben Blum Sámuel vállalkozó 16 ezer forintért megvette a megyeházát. 1892-ben az Első Gömöri Faipar részvénytársaság székhelye lett. A gyár felosztása után 1912-ben az épület a helybeli acélműgyáros, Miklóssy József birtokába került. Ő is ipari célokra használta az épületet. Miután 1921-ben az épületben tűzvész pusztított, az épület mint jelzálog, a késmárki Szepességi Bank tulajdona lett. A bank közel 20 évig volt az épület tulajdonosa, ezalatt különböző vállalkozásoknak adta ki bérbe.

Az épületben működött a leventeotthon is

1942-ben a volt megyeháza épületét a Szepességi Bank eladta Pelsőc községnek, hogy itt alakítsa ki az új községházat, mivel a főtéren álló, több mint háromszáz éves épületet le kellett bontani rossz állapota miatt. A vételár 35 ezer pengő volt és az átalakítás további 100 ezer pengőbe került. Az átépítést a rozsnyói Szega Elemér építészmérnök tervei alapján valósították meg. A községi hivatal mellett helyet kapott benne az elemi iskola két osztálya és a leventeotthon is.

1956-ban az épület egész déli részét iskolává alakították át, 1980-ig az alapiskola osztályai, majd zeneiskola működött itt. 1982-ben a nyugdíjas klub működött benne. Jelenleg az önkormányzat irodái és közösségi helyiségeit találjuk itt.

Az épület mára ismét felújításra szorul. Egyes részeit már sikerült felújítani, de a teljes tatarozás – a tetemes költség miatt – még várat magára. A pelsőci volt megyeháza – ma a település községháza – épületének a megőrzése a helyi identitás és kulturális, történelmi örökségének fenntartását is elősegíti.

DÖMÖTÖR ÁDÁM ÉS KERTÉSZ SZEBASZTIAN

A FELSŐSZELI EISLER & SZOLD SZESZGYÁR ÉS FINOMÍTÓ TÖRTÉNETE

Kincskeresők XV., 2020.
Felkészítő: Mgr. Mészáros Magdolna
Széchenyi István Alapiskola, Felsőszeli

Bevezetésképpen néhány szót magunkról és a témaválasztásról. Családjaink Felsőszeli délnyugati részén levő Újtelepen, illetve a valamikori Dögös-majornál laknak. Tetszettek nagyszüleim történetei a régi dolgokról. Gyakran jártunk a szeszgyár romjaihoz, itt pihentünk vagy körbenéztünk a romok között. Sokat gondoltunk arra, milyen jó lenne megnézni, hogy mi maradt a régi Szeliből. Szerencsére Mészáros Magdolna felkészítő tanárnőnk felfigyelt érdeklődésünkre, s tanácsokat adott, hol tudnánk bővíteni ismereteinket, és édesapja, Danajka Lajos könyvét, Felsőszeli történetét és más jegyzeteit is elolvashattuk.

Falunk, Felsőszeli a Mátyusföld szívében, Galántától 8 km-re délre, a Dudvág folyó partján fekszik. Lakosainak száma 3262, főleg magyarok lakják. Legrégebbi írásos említése 1158-ból való (II. Géza adománylevele a nyitrai egyháznak).

Fontos megemlítenünk II. Lajos 1523-ból származó adománylevelét is, melyben a falut mentesítette a vám- és adófizetéstől. A kiváltságot a későbbi királyok is megerősítették, de a történelem viharai megakadályozták a falu mezővárossá fejlődését. A háborús viszályok mellett még a vallási türelmetlenség is közrejátszott. Az újabb kori történésekből ki kell emelnünk a kiegyezés korát, mely gazdaságilag sokat hozott a falunak. Azonban az I. világháború a trianoni békediktátummal nagy csapást mért a fejlődő településre. A II. világháború a jogfosztottságot hozta, majd a lakosság jelentős részének kitelepítését és deportálását.

A dögösi szeszgyár történetének megértéséhez még néhány szót kell ejtenünk a zsidóságról. Az 1715-ös hivatalos népszámlálás 1 zsidó családot említ. Ekkor még nem viseltek vezetéknevet. Ötven év múlva már 7 fő lakott Felsőszeliben. II. József parancsára 1790-től a számunkra idegen hangzású német neveiket vették föl. 1843-ban 67 személy élt itt. A legnagyobb bevándorlás a kiegyezés után volt érezhető. Ekkor 176 zsidó lakott a faluban, akik fokozatosan kezükbe vették a kereskedelmet és az ipart. A századfordulón (1900) már lehetett imaházuk is, mert adat van róla, hogy 1910-ben leégett, és utána építették a zsinagógát Főszegen. (Ezt 1988-ban bontották le.)

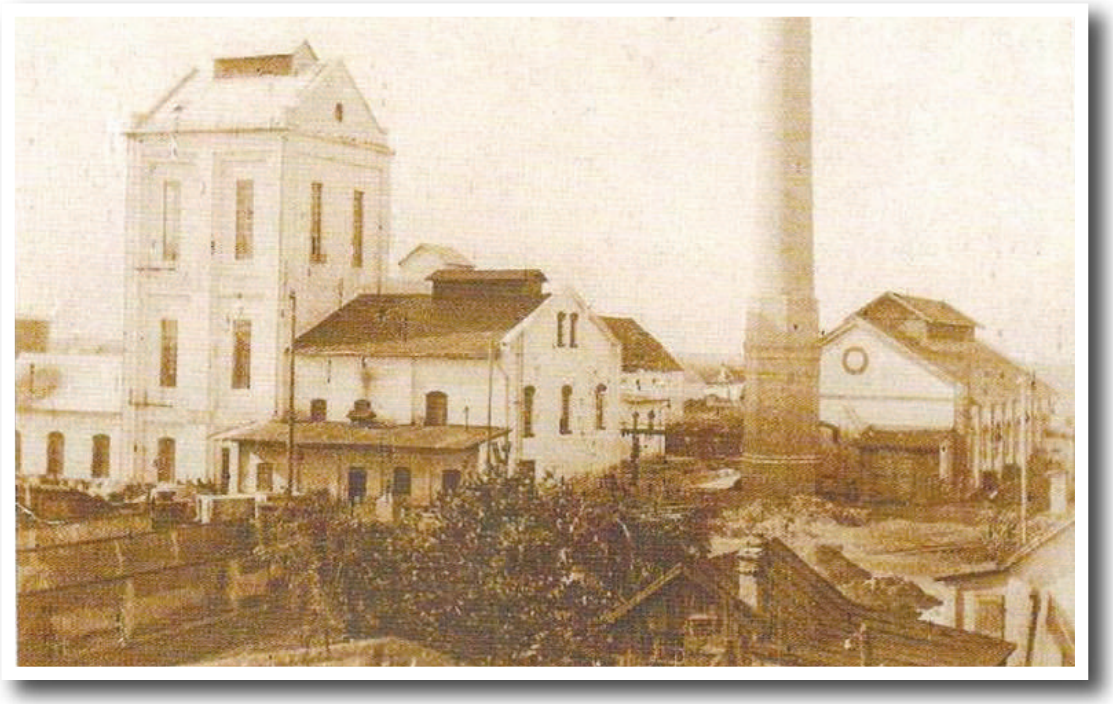

A dögösi szeszgyár közelről

1940-ben 196 zsidó lakos élt nálunk. Iskolájuk, fürdőjük is volt a zsinagóga mellett. 1944-ben 43 családot, 193 főt elhurcoltak Auschwitzba, hárman előzőleg megszöktek. A holokausztot 28-an élték túl, 26-an jöttek vissza a faluba, de a viszonyokat látva fokozatosan Pozsonyba költöztek vagy kivándoroltak Izraelbe és Amerikába.

Az 1880-as években gróf Gróf Esterházy Ernő (1836–1904) lett a falu birtokosa. Feleségével, Tegoborszka Euphéniával virágzó gazdaságot hozott létre falunkban. 1838-ban a helyi intéző, a provizór (ahogy itt nevezték) a Cseklészen lakó Esterházy Ernőnek a következőt írta: „Jól megy az aratás, 60 helybeli és 40 tót vágja a buzát".

1880-ban a provizór 300 summásról ír, ennyi hegyvidéki szezonmunkást foglalkoztatott. Ugyanis a falu új birtokosa is alkalmazta a 19. század elejétől szokásos szlovák summásokat. (A helyi zsellérek az olcsó hegyvidéki munkaerő behozatala ellen később többször is sztrájkoltak: 1912-ben, 1927-ben, 1931-ben és 1933-ban.)

Esterházy az 1880-as években két szeszgyárat hozott létre: egyet az 1819-ben épült Körtvélyes majorban, 2012-ben a másikat az 1829-ben létesített Dögös-majorban.

Ekkor új ispánházat is építtetett a katolikus iskola (a mai óvoda) mellett. A régi ispánház Alszeg utcában található. A 10 ablakos ház földszinti része a 32 m széles telek utcai frontjának teljes szélességét elfoglalja. Kétharmad része

A körtvélyesi szeszgyár

az ódon földszintes ház, erre épült az újabb emeletes rész. Kezdettől fogva az ispán székelt benne, mert a birtokos gróf soha nem lakott a faluban.

Az említett épületeket valószínűleg 1887-ben emelték. Ekkor a grófnak anyagi gondjai akadtak, nem maradt pénze a gazdaság fenntartására és a szeszipar működtetésére. Erről fiai, Miklós és Ferenc is tehettek: az Adriai-tenger partján folytatott léha életmódjukkal elherdálták az örökségüket, így pocsékba mentek a gyárak és a földek. Ezért apjuk 3 évre haszonbérbe adta mindkét szeszgyárát és felsőszeli birtokát (2674 kataszteri hold termőföldet) két galgóci zsidó bérlőnek, Szold Zsigmondnak (1844–1912) és Eisler Lipótnak (1842–1910). Így alakult meg az Eisler & Szold Szeszgyár és Finomító, amely Felsőszeli legfontosabb ipari vállalata lett.

A cég nevében Eisler Lipót halála után is megmaradt az Eisler név, mivel Szold Zsigmond felesége, Eisler Emma örökölte apja halála után az Eisler részt, így egy családban maradt az óriási vagyon. A dögösi gyár cukorrépából, melaszból párolta a szeszt, a körtvélyesi pedig burgonyából.

1895-ben Esterházy Ernő fia, Miklós 37 évesen az olaszországi Pisában öngyilkos lett. Második fia, Ferenc, aki Abbáziában született, 1896-ban Pólában halt meg 33 évesen, szintén öngyilkos lett. A pozsonyi Szent András-temetőben temették el őket, de mivel a temető egy részét likvidálni kezdték, ezért 1898-ben a holttesteket Felsőszelibe hozták, és az itteni temetőben nyugszanak[1]. 1904-ben melléjük temették anyjukat és apjukat is.

[1] *Specziár Lajos (plébános): SOA-B, a felsőszeli katolikus egyház születési és halálozási 964-es számú anyakönyvében a plébános bejegyzései az Esterházy ifjak öngyilkosságáról és hamvaik hazahozataláról a pozsonyi temetőből a felsőszeli temetőbe.*

A régi ispánház

Az I. világháborút követő két évtizedben a hidaskürti és vezekényi kateszterből eladogatták a Felsőszelivel határos földeket úgy, hogy a felsőszeli gazdák földjei a két falu széléig terjednek. A gazdák annyi adót fizettek a vezekényi birtokokért, mint a falubeliekért.

Miután Szoldéké lett az Esterházy által építtetett „Fehér Ház", a főtisztviselők az udvarban laktak, ahol a régebbi, földszintes épület a hosszú telek jobb oldalán folytatódott tovább, több, mint 50 méteren. Az irodákon kívül a hosszú udvarban lakott a kocsis, a kertész, a kovács, a szíjgyártó és hasonló szolganépek. Az épület házszáma akkor 30 volt, ma 295.

A telek hossza 210 m, területe 62,2 ár. A Fehér Ház telkének hossza kiért a vásártérig (ma a Jednota mögötti zsákutcáig).

A bérlők 1890-ben megvették az egész felsőszeli Esterházy-birtokot, mert nagy hasznot szereztek a bérleményből. A sikeres vásár örömére Szold Zsigmond a megszerzett régebbi ispánház déli része fölé emeletet építtetett. Ekkor nevezték el a házat Fehér Háznak, mert a falubeliek régi szokása a ragadványnévadás. Az 1890-es években ez volt az első emeletes ház a faluban. Ez lett a megszerzett birtok központja. Élete végéig itt lakott Szold Zsigmond, rajta kívül dr. Szold Frigyes és a gazdaság teljes vezérkara: Hajdú István, intéző, Lebovits Henrik és Politzer Sámuel főtisztviselők[2]. A gyárban 80 munkás és

[2] *A második világháború után a Fehér Ház is sokáig üresen állt. Később lakókat helyeztek el benne. Az emeletes rész földszintjén ma fogorvosi rendelő működik. Az udvari épület néptelen.*

A szeszgyár alaprajza 1890 előtt

A szeszgyár alaprajza 1910 körül

10 tisztviselő dolgozott, a gazdaságban pedig 550 munkás és napszámos. De ha a termelés úgy kívánta, meg is duplázódott a számuk. A Szold és Eisler családok pár évvel a faluba költözés után megkapták a felsőszeli illetőséget. Mint nagybirtokosokat az a megtiszteltetés érte őket, hogy 1896 májusában meghívták őket[3] a millenniumi ünnepsorozat pozsonyi ünnepségére[4].

Szold Zsigmond után fiai, Frigyes és a mérnök végzettségű Zsigmond irányították a gyárat. A gazdaságot Szold Lajos és Hajdú István intézők vezették az új intézői házból. Az első Csehszlovák állam megalakulása után Szold Lajos az intézői ház telkéből elajándékozott 4 árat a Szlovák Ligának[5], erre 1928-ban

---

[3] *A faluból hatan kaptak meghívót erre az ünnepségre: Szold Zsigmond, Eisler Lipót, Olgyai Árpád, Bocz Nándor (a falu jegyzője), Gróf Esterházy Ernő és Endreffy János (evangélikus pap). Ennek emléke Danajka Lajos feljegyzéseiben maradt fenn: Boda Miklós plébános 1938 őszén a katolikus iskolában a Himnuszt tanította Danajka Lajoséknak, ekkor említette azokat a személyeket, akiket meghívtak Pozsonyba az Ezeréves Magyarország ünnepségére. A gyerekeknek a tábláról le kellett írni a neveket.*

[4] *„Az 1896-os millenniumi ünnepségek Magyarország fennállásának ezredik (millenniumi) évfordulója alkalmából tartott ünnepségsorozat volt országszerte 1896. május 2. és október 31. között. Az 1867. évi kiegyezés után dinamikusan fejlődő Magyarországon az 1880-as években merült fel a gondolat, hogy ünnepeljék meg a honfoglalás ezredik évfordulóját.” (https://konyvtar.parlament.hu/archiv/-asset_publisher/OTYxpZQhAHFt/content/125-%C3%A9ve-tartott%C3%A1k-a-millenniumi-%C3%BCnneps%C3%A9gsorozatot)*

[5] *Szold Lajos lojalitását akarta kifejezni az új államalakulat és a Szlovák Liga iránt. A Szlovák Liga 1920. október 22-én jött létre Pozsonyban. A szlovák nemzet tárgyi és szellemi kultúrájának felvirágoztatását tűzte ki célul. 1920–1938 között 277 szlovák elemi iskolát és óvodát hozott létre.*

Meghívó a pozsonyi milleneumi ünnepségre

szlovák iskolát építettek, az ún. jubileumi iskolát[6]. Ebben leginkább a majori cselédek gyermekei tanultak. A ló vontatta ponváglival[7] jártak ide a gyerekek minden nap.

Azon a földön, amelyet Szold Zsigmond bérelt Esterházy Ernőtől, volt „egy ipari szeszgyár szabad raktárral 2764 hklt. kontingenssel és egy mezőgazdasági szeszgyár 1499 hktl. kontingenssel."[8] Erre alapozta meg cégét Szold Zsigmond „Eisler és Szold szeszgyár- és fínomító, Felsőszeli" néven 1887-ben[9]. A galgóci főtelep, ill. takarékpénztár 1871. 9. 22-én jött létre. Tagjai Eisler Lipót és Szold Zsigmond galgóci gabonakereskedők voltak, akik rokoni viszonyban álltak egymással (Eisler Lipót testvére, Eisler Emma Szold Zsigmond felesége volt).[10] Főtelepük is Galgócon volt.

---

[6] *Az 1928-ban épült iskolákat az első Csehszlovák Köztársaság 1918. évi megalakulásának 10. évfordulójára emlékezve jubileumi iskoláknak nevezték.*

[7] *„…az egyes telepeket összekötő és a termőföldeket is behálózó mintegy 100 kilométernyi mezőgazdasági kisvasút, az úgynevezett ponvágli. […] Kezdetben lóvontatású kocsik közlekedtek a síneken… […] Később a fő vonalakon benzollal működő mozdony váltotta fel a lovakat, de a szárnyvonalakon még az 1950-es években is lovak dolgoztak. (In: https://ujszo.com/regio/ponvaglin-a-vinceerdobe. Letöltve: 2021. 05. 14.)*

[8] *Borovszky Sámuel (szerk.): Pozsony vármegye. Budapest, é. n. 272.*

[9] *Pokreis Hildegarda: A gyáripari termelés kialakulása a Mátyusföldön. In: Bukovszky László (szerk.): Egy régió története a XI. századtól 1945-ig. Mátyusföld – Lokális és regionális monográfiák 4. (Komárom–Dunaszerdahely, 2005)*

[10] *Eisler Lipót 1842-ben született Eisler Emanuel (Manó) és Pollack Charlotte gyermekeként. Szold Zsigmond 1844-ben született Szold Ábrahám és Spitz Sáli gyermekeként. Eisler Lipót felesége Schlesinger Berta, Szold Zsigmondé pedig Eisler Lipót testvére, Emma volt. A két sógor alapította a céget. Eisler Manó után Szold Zsigmond igazgatósági tag lett a Galgóczi Takarékpénztárban, majd kilépett és helyette Eisler Lipót lett tag.*

A Fehér Ház mai állapota, most fogorvosi rendelő

Szold Lajos sírja Felsőszeliben

1900-ban a főtelepet már Felsőszeliben jegyzik és az Eisler & Szold cég tulajdonosa már egyedül Szold Zsigmond. Ekkorra a galgóczi főtelepet megszüntetik és a cég nevében az et szócska helyett az & kerül.

A gyászjelentések alapján a 20. sz. elején mindkét család Pozsonyban élt. 1910-bem neghalt Eisler Lipót, 1911-ben követte őt testvére Szold Zsigmondné, Emma majd 1912-ben Szold Zsigmond. Az elhunytakat Pozsonyban temették el. Egyedül Szold Lajos maradt Felsőszeliben, ő a falu katolikus temetőjében nyugszik.

A dögösi és a körtvélyesi szeszgyárakban a nagy gazdasági világválság miatt sem lett látványos megtorpanás, azonban több helyi munkás lett munkanélküli a mezőgazdaság gépesítése miatt. Ezek a fejlesztések a következők voltak: az ipari vasúton, a ponváglin a lóvontatású áruszállítást felváltották a dízelmotorok, ezek vontatták a csilléket Porboka majortól Galántáig, a gabonatáblákat erős gőzgépek szántották ökrök helyett, traktor aratott emberek helyett és cséplőgéppel csépelték a gabonát. A felesleges ökröket hízlalásra (göböly) fogták a hatalmas istállókban. 1929-ben szabadalmaztatták a műtrágya gyártását.

Főbb termékenyeikhez tartozott a nyers és finom szesz, valamint a 96%-os tisztaszesz. Ezenkívül cukorrépát is termesztettek a szeredi gyár számára (amely ugyancsak Szold Lajos érdekeltségéhez tartozott). A gyárak hatalmas tárolókapacitással rendelkeztek. A nyers- és finomított szeszt tartályvagonokban szállították.

A korábban használt lovak helyett a vagonokat később benzollal működő O&K Montánia L-200-as mozdonnyal vontatták, de a szárnyvonalakon még az 1950-es években is lovak dolgoztak.

A tartályvagonokat a Magyar Waggon- és Gépgyár Részvénytársaság üzemében gyártották. A sínek is a Ganz-gyárban készültek. A termelés 1897 nyarán

indult meg, az első rendelés 30 db kéttengelyes, 15 tonnás tartálykocsira vonatkozott. 1898-ban elkészült az ezredik tartálykocsi. Tengelytávolságuk 3,60 m, hasznos térfogatuk 130 hl, átlagos tömegük 7900 kg, teherbírásuk 10 t volt. Szezonban a napi termelés bele sem fért egy ilyen tartályba. Az itt lepárolt alkoholtermékeket a II. világháborúban talán a V-2 rakéták meghajtására használták.

A szeszgyár honállomása Galánta volt, országos forgalmazás céljából az itteni vasútállomásra szállították az előállított tiszta szeszt a már említett ipari kisvasúton, a ponváglin, amely több telepet és termőföldet kötött össze mintegy 100 km hosszan.

„A ponvágli Nagyfödémes kataszterében indult, majd Szarvasmajort, Porosmajort, Ábrahámot, Nemeskosútot, Nagyfödémest, Vízkeletet, Feketenyéket, Diószeget, Galántát és Ónyt érintette, dél felé pedig Hajmásmajorig húzódott" – ezt mutatta egy 1935-ös katonai térképen Talamon Lóránt, a Ponvágli Polgári Társulás tagja. Mára kevés dolog maradt meg a kisvasútból, hiszen a pálya eltűnt, a felszedett sínek pedig sok helyen kerítésoszlopok, valamint áthidalóként szolgálnak az ajtók és az ablakok felett. A vasútrendszer legjobb állapotban megmaradt része a Dudvágon átvezető diószegi Bárány-híd. A sínvasakból készült vaskonstrukció olyan stabil, hogy mindkét világháborút átvészelte, viszont a megrongálódott híd járhatatlan.

A ponvágli Galánta Fő utcáján is végighaladt, hiszen a mai magyar és szlovák gimnázium helyén állt a galántai major, amely össze volt kötve a diószegi cukorgyárral. A ponváglit személyszállításra is használták. Akkoriban független közlekedés egyedül a vasúton volt lehetséges, mert gyakorlatilag nem léteztek közutak, és ha esett az eső, az utakon térdig ért a sár. Ponváglin jártak iskolába (főként Galántára), orvoshoz, gyógyszerért vagy a városba bevásárolni a szeliek is.

A 70 éves M. Cabarková így emlékezett: „Lóriknak hívtuk, cukorrépát vittek raja Dögösről a diószegi cukorgyárba. Lovagoltunk rajta, mikor a járókelőkre mutogattunk. Fakocsik voltak, tető nélkül." „Én is emlékszem, hogy a dögösi

A Csehszlovák Köztársaság alatt az „Eisler a Szold Priemyselný Liehovar a Rafineria Industrial Spiritus Fabrik Horné Saliby" felirat volt a tartályvagonokon

mázsaháztól két hatalmas silógödör húzódott, ahol savanyították a silót, télen ezzel etették az állatokat. A ponvágli pedig Körtvélyesen túl egészen Porboka majorig húzódott. A megálló a házak előtt volt, Dögösön, és Alsóréten keresztül vezetett Galántára" – mesélte Szabados Zoltán (71 éves). A mázsaház még ma is áll. Mérlegét Josef

A Fehér Ház udvara 1960 körül, balra hátul a jubileumi iskola 1928-ból, középen az új iskola 1958-ból

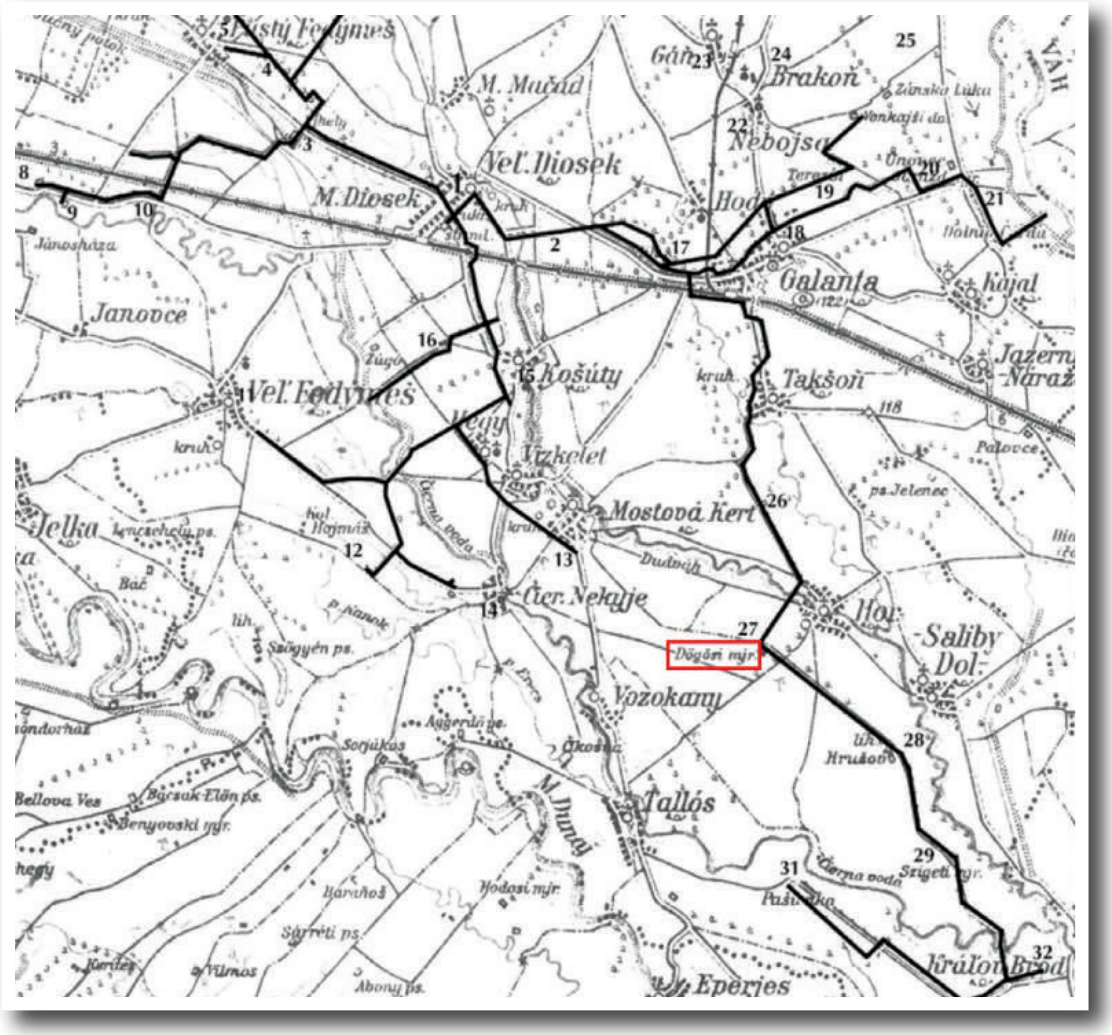

A ponvágli nyomvonala és végállomások térképe 1909 és 1950 között

Kaláb és Fiai cég készítette Brno-Židenicén. A mérleg gyártási idejét nem sikerült kiderítenünk.

Szold Lajosnak és Józsefnek nagy haszna lett a szeszgyártás továbbfejlesztéséből. Szabad raktáruk, vízmentes alkoholtermelőjük és denaturáló üzemük is volt. 1937-ben 2764 hektoliter volt a kontingense, a napi teljesítőképessége 150 hl égetett szesz volt. Melléktermék a nyers kálium volt. A gépek kezelésére és javítására hatalmas műhely szolgált. Ez az épület még ma is áll, benézhettünk és beszélhettünk az egyik esztergályossal, Czafik Lászlóval, aki lelkesen mutatta a megkopott faliújságot az egykori gyár fotójával és néhány régi képeslappal. Gyerekkorában ő még látta az összedőlt épületeket meg a kéményt.

Felsőszeli és a szeszgyár történetében nagy változást hozott az 1938-as év. 1938. november 2-án meghozták az első bécsi döntést, így Felvidék egy része újra Magyarországé lett. 1938 novemberében falunkban is örömmel fogadták a magyar katonákat. Budapestről Galántán át rövidesen leventék egy csoportja érkezett Felsőszelibe, hogy találkozzanak a honfitársakkal. Galántáról a ponvaglit használták közlekedési eszköznek.

A visszacsatolt Felvidék gyáriparának megerősítését és érdekvédelmét tűzte ki célul a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége. Végső cél az volt, hogy a Felvidéken lévő gyáripar beilleszkedjék az anyaország érdekképviseleti szerveibe. Ennek elérésére 1939. március 12-én gyűlést tartottak Érsekújvárban, ahol az Eisler & Szold céget Szold Lajos képviselte[11].

A visszacsatolás miatt Magyarországhoz került Felsőszelibe már nem lehetett munkára hívni a szlovák summásokat, ezért Tótkomlósról hoztak szezonmunkásokat, akik 1944 őszéig jártak ide.[12]

Ebben az időben a Kertalján élt Danajka Lajos,[13] később Magyarországra telepített szeli lakos, aki a szeszgyárban dolgozott. (1940-ben Dögösön cukorrépabogarat is gyűjtött.) Két igazolás is tanúskodik a gyárban végzett munkájáról és jelleméről.

Reggelente a munkásoknak számot adtak, hogy ellenőrizni tudják a teljesítményt. A gyűjtőszáma náluk 1010 volt, akkor már a Sziget major is Eisler & Szold tulajdonban volt.

---

[11] *Szövetségünk a Felvidéken. In: Magyar Gyáripar, 1939., 3. sz. 7-8. old.*

[12] *A tótkomlósi szlovákok ekkor ismerték meg az itteni gazdag tájat, a búzatermő rónát, amikor pedig Edvard Beneš kitelepítései során idetelepedhettek, akkor egy részük itt akart házat és földet szerezni. Felsőszeliből 310 családot, 1321 személyt telepítettek Magyarországra, helyükre 324 tótkomlósi család telepedett ide.*

[13] *A későbbi krónikás főszegi Danajka Lajos (akinek a jegyzeteiből mi is merítettünk) másodunokatestvére volt.*

Gyógyszertár és a finánccok lakásai – 1939.

1939. 9. 1-én kitört a második világháború. Megerősödött a német nyomás. Az evangélikus templommal szemben felépült a falu másik emeletes háza, a finánccok lakása, melynek a földszintjén gyógyszertár működött.

1941 decemberében kivették a zsidók kezéből az ipart és a kereskedelmet. Megszűnt a cégük, elvesztették vagyonukat és munkanélküliek lettek. Szold Zsigmond, Lebovits Henrik, Politzer Sámuel, Weis Lipót és Szold Lajos kikeresztelkedett és felvette a római katolikus vallást.

A dögösi szeszgyárat a Magyar Egyedárusítási Szeszgyár Rt. vezette tovább, a gazdasági részleget pedig a Lefoglalt Birtokok Országos Szövetsége (LEBOSZ). A körtvélyesit Kajos Károly működtette részvénytársasági (Rt.) alapon.

A még otthon lévő szekeres gazdákat kirendelték, hogy szállítsák a zsidókat Galántára, ahonnét marhavagonban vitték őket tovább. 1944. május.10-én az auschwitz–birkenaui koncentrációs táborba szállították a felsőszeli zsidóságot, vagyis 42 családot, 193 személyt. Szold Frigyes is odaveszett. Csupán 26-an élték túl a népirtást.

Az ipari fejlődés tragikus véget ért Felsőszeliben. Az orosz front közeledtével a magyar katonaságot elvezényelték a faluból. 1945. 3. 31-én, nagyszombaton értek ide a szovjet csapatok. A kis létszámú német hátvédet a szovjet csapatok kivégezték. A dögösi Magyar Állami Egyedárusítási Szeszgyár csaknem az utolsó napig termelt. A németek naponta szállították a szeszt teherautókkal Tallós felé. Az orosz vadászgépek megtalálták őket és kilőtték az autókat. Tallós felé menekülés közben halt meg a két tizenéves Baán-lány is, valamint lelőttek még egy süketnéma tűzoltót is, Kontár Lajost[14].

A termelés akkor állt le, amikor megkezdték a gyár aláaknázását. A munkásokat már nem engedték közel. Egy szakasznyi magyar katona vigyázott a gyárra és a 10 cselédház lakóira. Az utolsó este a németek elzavarták a magyarokat, s megkezdődött a szabad rablás.

A már megtöltött 200 literes hordókból a környékbeliek sokat szétlopkodtak, kézzel görgették vagy kocsin vitték hazáig. Aztán elásták biztonságos helyen.

---

[14] *Kontár Lajos e dolgozat egyik szerzője, Dömötör Ádám ükmamájának a testvére volt.*

A hajnalig tartó szerzésnek csak a közeledő front zaja vetett véget. A németek kihajtották a cselédeket a házakból. Négy német az utolsó órában felrobbantotta a dögösi gyárat. Ezután Feketenyék felé mentek, de a szovjetek Szőlősnél lelőtték őket. Majd a szovjetek elmentek a szeszgyárba és belelőttek az ép tartályokba, hogy szesz is égjen el, így toronymagas láng csapott fel. A 96%-os szesszel feltöltötték készleteiket, a többit pedig a kanálisba (víz elvezetésére ásott árokba) engedték, ott égett tovább – közel 3 km-es távon Szőlősig – 2-3 hétig.

A robbanás nagy károkat okozott. Összeroskadt a 12 hatalmas acéltartály, amelyben 32 ezer hl 96%-os szesz volt, tönkretette a kétemeletes főépületet és a gépcsarnokot, ahol Bartos Dezső[15] volt a főgépész.

Ezután csak 1 raktár, 1 műhely, 3 kút, a kanális[16], a kerítés egy része, betondarabok, és a 60 m-es kémény maradt meg sértetlenül. 1946-ban hivatalosan is megszüntették a szeszgyárat.

Több mint öt évig nem gondolt a gyárra senki, az új politikai vezetés szintén nem tartotta fontosnak egy magyar falu ipari létesítményének felújítását. A 60-as években a romokat eltakarították, a kéményt ledöntötték. A ponvágli sínjeit a lakosok fokozatosan felszedték. A még ma is álló mázsaház mellett bérház épült, a sínek helyén aszfaltút vezet az egykori majorba. A silógödröket benőtte a bozót. Az út jobb oldalán a gyár volt hivatalnokainak villái sorakoznak. Szerencsére az új tulajdonosok felújították azokat.

Bartos Dezső és családja

A dögösi szeszgyár történetéhez szorosan kapcsolódik a diószegi cukorgyár, hiszen az ottani cukorgyártás egyik melléktermékét, a melaszt használták fel Felsőszeliben. Kutatásaink során rátaláltunk

---

[15] *Bartos Dezső (1896–1981) 1914. 9. 21-től 1915. 6. 4-ig dolgozott a szeszgyárban. Munkakönyve szerint 1919. 1. 1-től 1930-ig fűtő volt a kazánházban. 1930-ban gépápoló lett. A falubeliek már gépész úrnak tisztelték, mert ő tartotta karban a gyár szívét, vagyis a gépberendezéseket működtető nagy gőzgépet. Végül 1939. 8. 31-én fejezte be a munkát a szeszgyárban.*

[16] *Így nevezik Felsőszeliben és általában Mátyusföldön a vízelvezető csatornákat.*

Eva Sudová szerkesztésében a Diószeghi Kuffner Károly báró és a diószegi cukorgyár c. könyvre (2009), melyből sok hasznosat felhasználhattunk munkánkban. Ezért néhány adatot ismertetünk.

Az egykori diószegi cukorgyár a hozzá tartozó mezőgazdasági területtel és ipari létesítményekkel együtt az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legmodernebb és legjobban szervezett gazdasága volt. A cukorgyárat Karl Kuffner de Dioszegh báró és Guttman alapította 1867-ben.

1869-ben Kuffner báró Diószegre jött. Kuffner a kor egyik leghaladóbb szellemű gazdálkodója volt. A cukorgyár és a környékbeli szeszgyárak szinte hulladék nélkül gazdálkodtak. A cukorgyárban a melléktermék a répareszelék volt, amit visszahordtak a gazdaságokba, és ezzel etették az állatokat. A trágyát visszahordták a földekre, a cukorgyártásból megmaradt melaszból pedig szeszt gyártottak. Régiónk volt a Monarchia egyik jelentős szeszgyártó területe. A dögösi, majd a galántai, az úrföldi és a körtvélyesi szeszgyárakban ún. nyersszeszt gyártottak, ebből pedig a galántai finomítóban étkezési és orvosi szeszt készítettek. A cukorgyárból a melaszt, a máriakerti gyümölcsösből pedig a gyümölcsöt hordták a szeszgyárakba. A jelentős volumenű szállítás szinte csak a ponváglin folyt. Mivel először csak lóvontatású kocsik mentek a síneken, ezért Kuffnerék ménest is alapítottak, ahol nagy teherbírású muraközi lovakat tenyésztettek.

Adatgyűjtésünk idején a megszerzett ismereteink tükrében megdöbbentett a látvány, noha már többször is láttuk a dzsungelnak beillő környezetet, a mohával benőtt betondarabokat, a kutakat. Két adatközlőnk, Renczés Dániel és Szőcs Géza visszaemlékezései alapján szinte láttuk magunk előtt a gyár kéményét, hallottuk a dübörgő gépeket, a lassan zakatoló Montánia mozdonyt, melyről még azt is megtudtuk, hogy a szeliek csösz-csösznek hívták, mert olyan lassan ment.

Véleményünk szerint az itt leírtak voltak a legfontosabb és a legismertebb tudnivalók az egykori szeszgyárról. Sajnos a gyárból kevés maradt meg, de örülünk neki, hogy legalább ennyi van. Örömmel láttuk, hogy a megmaradt épületekben tovább folyik az élet. A műhelyben esztergálnak, az új tulajdonos kitisztíttatta a kutat és felújította a raktárt. Napjainkban már csinos, rendezett telket találunk az egykori gyár területén.

Szeretünk barangolni falunk határában. Szeretjük az elhagyatott, régi helyeket. Reméljük, hogy több kortársunk is elkezd majd érdeklődni a saját településének a történelme iránt, és kíváncsi lesz, hogy milyen régi értékek vannak a közelében. Végül köszönjük adatközlőinknek a sok értékes információt és felkészítőnk, Mészáros Magdolna tanárnő hathatós segítségét.

Források:

Danajka Lajos jegyzetei – kézirat
Bukovszky László (szerk.): Mátyusföld II. Egy régió története a XI. századtól 1945-ig. Fórum Kisebbségkutató Intézet –Lilium Aurum, Komárom–Dunaszerdahely, 2005.
Danajka Lajos: Felsőszeli története (93. oldal – Provizori levelek az aratásról 1838 és a már ide lejáró szlovák summásokról; 126. oldal – A sztrájkokról)
Szarka László – Tóth Károly (szerk.): Alsó- és Felsőszeli a 20. században. I. Társadalomrajz két magyarlakta településről Szlovákiában. Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2010.
Gaál László: A keskeny nyomtávú vasút (Új Szó – 2009. 2. 3.)
Eva Sudová szerk.: Kuffner Károly báró és a diószegi cukorgyár, Sládkovičovo 2009.
http://www.ponvagli.sk/index.php/hu/muemlekek.601/cukorgyar.615/kozlekedesi_rendszerek.667
https://www.geni.com/people/Abraham-Szold/6000000025718417781
https://www.geni.com/people/Leopold-Lipot-Eisler/6000000018650432365
http://archivum.terrahirujsag.sk/hirek/a-mezogazdasag-fejlodese-matyusfoldon
https://www.academia.edu

Fényképek:

Archívum és internet

Adatközlők:

Cabarková Magdaléna, Felsőszeli, 1950
Czafik László, Felsőszeli, 1950
Horváth Zoltán, Nagyudvarnok, 1978
Kertész Mária, Felsőszeli, 1927–2023
Oros László, Felsőszeli, 1952–2024
Renczés Dániel, Felsőszeli, 1937
Szabados Zoltán, Felsőszeli, 1950
Szőcs Géza, Felsőszeli, 1934–2025
Talamon Lóránt, Diószeg, 1950, Ponvágli Polgári Társulás

HEGEDŰS DÓRA – PÁSZTOR XÉNIA

A SZÁZDI KASTÉLY URAI

Kincskeresők VII., 2011
Felkészítő: Balla Csaba
Alapiskola és Óvoda, Ipolyszakállos

BEVEZETÉS

Munkánkban a múlt században Százdon élt Juraj Ďurčanský szenátor és főként dr. Tahy László török–magyar diplomata életével és munkásságával foglalkozunk. Azért választottuk ezt a témát, mert már többször kutattuk Százd történetét, és most úgy gondoltuk, hogy a falu valamely híres lakosának életével ismerkedünk meg. A dolgunk nem volt egyszerű, mivel a viszonylag sok írás, dokumentum mellet nagyon kevés fotóanyag állt rendelkezésünkre.

SZÁZD TELEPÜLÉS FEKVÉSE

Százd, ez a 436 lakosú község 24 km-re délkeletre fekszik Lévától, az enyhén tagolt Ipolymenti-hátságon. Az itt élő, főleg magyar ajkú lakosság nagy része ma is mezőgazdasággal foglalkozik.

A KASTÉLY

A kastélyt 1770-ben kezdte építtetni a felsőszemerédi Hellenbach György báró, elsősorban a százdi birtokát felügyelő gazdatisztek és intézők részére. Erős falai, dacolva az idővel, ma is állnak. 1927-ben Juraj Ďurčanský szenátor vásárolta meg a neki kedvező földreform kapcsán – így ő lett a kastély új lakója. A „jóságos öreg urat" – ahogy a százdiak nevezték – gyakran meglátogatták gyermekei, Ferdinand és Ján, akik a háborús szlovák állam idején jelentős párt- és állami tisztségeket töltöttek be.

A kastély utolsó „úri" lakója Tahvári és tarkeői dr. Tahy László diplomata, egykori isztambuli nagykövet, a rodostói emlékhelyek felkutatója volt, aki családjával együtt lakott itt. Százdra birtokvásárlás révén kerültek. 1938-ban eladták a kelet-szlovákiai nyirjesi és azsgúti birtokukat és megvették Juraj Ďurčanský ingó és ingatlan százdi birtokát.

A TAHY CSALÁD

A Tahy család a Rosd nemzetségből származik, amely a honfoglaló 108 ősnemzetség egyike. Egykor a Szentendrei-sziget Visegrádtól Békásmegyerig terjedő részét Rosd-nak nevezték, mely valószínűvé teszi, hogy a Rosd nemzetség e szigeten lakhatott, s nevét a nemzetség névadójától vette. A nemzetség egyik tagja a XI. században építette Rosd szigettel szemben Tah várát (ma Tahitótfalu, Budapesttől 30 kilométerre északra), mely a nemzetség ezen ágának a nevét adta: de Tah de genere Rosd. A Rosd nemzetségből származó Tahy család minden ágának előneve: de Tah, mai használtban Tahvári.

A tarkeöi ág nevének eredete: 1558-ban Tarkeö várát IV. György és III. István kapták adományba I. Ferdinánd királytól. Ők használták először a tarkeöi előnevet. Tarkő mai neve Kamenica.

A család távolabbi rokonságban állt a Zrínyiekkel és a Szilágyiakkal. A Zrínyi családból származó Ilona, aki a Zrínyi családfa szerint 1561-ben elhalálozott, első házasságát 1527-ben Tahy Ferenccel kötötte.

A KASTÉLY UTOLSÓ URA

Dr. Tahy László diplomata aktív élete során, mai szemmel nézve, jelentős karriert futott be. 1904-be elvégezte a bécsi konzuli akadémiát, diplomáciai szolgálatba lépett. 1905-ben mint attasé az Osztrák-Magyar Monarchia bukaresti konzulátusán tevékenykedett, 1907-ben pedig Monasztirba került alkonzulnak. 1909-ben Mitrovicán, 1913 őszétől Bagdadban, majd a Monarchia összeomlásáig Moszulban, ill. Konstantinápolyban teljesített szolgálatot.

Az önálló magyar külügyi szolgálat megszervezésekor magyar állami szolgálatba lépett át. 1920-ban mint a prágai diplomáciai képviselet vezetője, I. osztályú követségi tanácsossá lépették elő, egy év múlva pedig rendkívüli követté és meghatalmazott miniszterré nevezték ki. 1924-ben Magyarország törökországi követe lett és tízévi működése alatt sok érdemet szerzett a magyar–török baráti és kereskedelmi kapcsolatok kiépítésében. Törökországi megbízatását követően 1933–1935 között a Nemzetek Szövetsége (az ENSZ elődje) genfi képviselet vezetője lett. 1935. január 9-én a magyarországi Gömbös-kormányban miniszterelnökségi reformpolitikai államtitkárrá nevezték ki. 1935–1938 között Balassagyarmat országgyűlési képviselője volt.

TÖRÖKORSZÁGI ÉRDEMEK

Az 1920-as években a magyar–török kapcsolatok jól fejlődtek – ezt Tahy és Musztafa Kemal Atatürk, a Török Köztársaság alapítója és első elnöke között kialakult viszony is alátámasztja. Nem általános szokás ugyanis az államközi kapcsolatokban, hogy a fogadó ország elnöke saját kezűleg dedikált fényképével ajándékozza meg más ország követét. Az egykori diplomata Pozsonyban élő unokája őrzi azt a fényképet, melyen a következő ajánlás van: „Tahy barátomnak – Kemál, Ankara 1930.”

A kastély mai állapota

A RODOSTÓI HÁZ MEGMENTÉSE

Tahynak köszönhető II. Rákóczi Ferenc rodostói házának 1930-as megmentése az enyészet elől. Dr. Tahy László fáradságos diplomácia munkájának eredményeképp az akkori magyar kormány 50 000 pengős hitelből megvásárolta és felújíttatta az épületet, amelynek ünnepélyes átadására végül 1933. október 24-én került sor.

HOGYAN KERÜLTEK TAHYÉK SZÁZDRA?

Tudomásunk szerint az előző földbirtokos, az idős Ďurčanský szenátor Százdon halt meg az 1930-as évek második felében. Mivel ekkor még nem volt készen a családi kripta, az épülő kripta közelében egy hétköznapi sírba helyezték. Amikor 1938-ban Szlovákia déli részét visszacsatolták Magyarországhoz, az elhunyt Ďurčansky senátor fia, Ferdinánd, aki erősen szlovák érzelmű volt (1930–1940-ben a Tiso-féle első Szlovák Köztársaság külügyminisztere), nem akart Magyarország területén élni, eladásra kínálta a százdi birtokot. Sáros vármegyében, Tarkő településen élő Tahyéknak ez kapóra jött, így a birtok gazdát cserélt. A Tahy család 1938-ban Százdra költözött, ugyanekkor Ďurčanský teste szülővárosában, Rajecben lett újratemetve.

Amit a diplomata családjáról tudni lehet: dr. Tahy László első, magyar származású feleségét Törökországban terroristák ölték meg. Ebből a házasságból egy lánya született: Erzsébet (dr. Holénia Zdenkóné), aki 1976. május 25-én Pozsonyban halt meg.

Második felesége, Mares Margit színésznő volt, akitől két gyermeke született. 1920-ban született Klára, aki 1938-tól szüleivel Százdon élt. Dr. Tahy László fiatalabbik gyermeke Ferenc, magyar királyi főhadnagy, aki a II. világháború alsó-garami csatájában, Nagyölved határában esett el.

A diplomata életének utolsó két évét töltötte Százdon. Dr. Tahy László, ez a rendkívüli diplomáciai érzékkel megáldott, sokoldalú, a nemzetek közti

Dr. Tahváry és Tarkeői Tahy László

Tahy Ferenc, főhadnagy

A Tahy lányok, Erzsébet és Klára a százdi birtokon

megegyezésre, békére törekvő magyar ember 58 éves korában, 1940. március 2-án halt meg Budapesten. Földi maradványait a Kerepesi út meletti temető halottasházából szállították át – végrendeletének megfelelően – Százdra, s azóta itt, a családi kápolna kriptájában alussza örök álmát.

Dr. Tahy László halála és temetése után a család egy ideig még Százdon élt. 1943. október 23-án a százdi római katolikus templomban fogadott örök hűséget Tahy Klára dr. Pini Galezzaonak, Olaszország magyarországi nagykövetsége titkárának. Klára a II. világháborút követően Argentinában élt, leszármazottairól nincs információnk.

A CSALÁDI SÍRBOLT TÖRTÉNETE

Az idősek elmondása szerint a II. világháború alatt többször feltörték és meggyalázták dr. Tahy László sírhelyét. A faluban elszállásolt orosz katonáknak a kripta magánzárkaként is szolgált. Egy több napra bezárt katona nem tudott hova feküdni, így Tahy testét kivette a koporsóból és saját maga feküdt a helyére. Egy másik elmondás szerint a háború utáni időszakban a kommunista érzelmű helybéliek kiemelték a „diplomata úr” holttestét a koporsóból, megszabadították értéktárgyaitól és ruházatától. A halotti öltözékében egy akkor elhunytat temettek el.

A rendszerváltást követően nagyobb teret nyert a történelmi múlt kutatása. Jobban odafigyelhettünk nagy elődeinkre, kereshettünk új példaképeket. Nem voltak nemzetiségi, vallási, „urasági" akadályok. Dr. Budai Ernő, nyugalmazott pedagógus kezdeményezésére, hogy dr. Tahy László emlékét méltóképp megőrizzék az utókor számára, 2002-ben a kápolnát és kriptát a falu lakosainak támogatásával felújították és ugyanezen év június 9-én a hozzátartozók kívánsága szerint újraszentelték. Az eseményen részt vettek az egykori diplomata Pozsonyban élő leszármazottai családjaikkal.

ZÁRSZÓ

Dr. Tahváry és Tarkeői Tahy László végre elfoglalhatta méltó helyét Százd történelmében, amely kis településhez életének utolsó éveiben annyira ragaszkodott. Ő volt a százdi kastély utolsó, valódi ura.

Felhasznált forrásanyag:

A Magyar Országgyűlés képviselőházának naplója, 1935.
Dr. Budai Ernő, nyugalmazott pedagógus anyaggyűjtése.
Fritz Pál: Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945.
Akadémiai Kiadó Budapest, 1994.
http://genealogy.euweb.cz/hung/tahy.html
Révay nagy lexikona
Százd település krónikája
Terepmunka és családi beszélgetések
Wikipédia – internet

GYERPÁL ANTÓNIA

KOHÁRY-KÚRIA FÜLEK VÁROSÁBAN

Kincskeresők XVII., 2022
Felkészítő tanár: PaedDr. Kiss Kinga, PhD.
Egészségügyi Középiskola, Dunaszerdahely

A KOHÁRY-KÚRIA BEMUTATÁSA

A Koháry-kúria egy barokk stílusban épült földszintes épület. Hasonló barokk kori nemesi lakóházakból kevés maradt fenn napjainkig, ami igazán sajátossá, egyedivé és értékessé teszi, ugyanakkor az összehasonlíthatóság hiánya folytán megnehezíti a hozzá kapcsolódó kutatást. A sors érdekes fintora folytán felépülését is annak köszönhetjük, hogy a történelem nem bánt kesztyűs kézzel Fülekkel és az ott lakókkal. A törökök és Tököly Imre seregei 1682-ben lerombolták a füleki várat és a várost, várkapitányt, II. Koháry Istvánt pedig foglyul ejtették. A fogságból visszatérő Koháry István nagy lelkesedéssel fogott hozzá az újjáépítési munkálatokhoz és újjáépíttette a füleki templomot. Volt miből, mivel a király iránti hűségéből jelentős vagyonhoz jutott. A törökök által felrobbantott várat azonban nem építtette újjá, helyette építtette ezt a kúriát, amit bemutatni igyekszem. A Koháry család vagyonösszeírásából és az építkezéseikre vonatkozó említésekből következtethetünk arra, hogy a Koháry-kúria 1720–25 körül épülhetett fel Fülek városában[1]. Mintájául egy XVII. századi Báthori-kúria szolgált.

A Koháry-kúria téglalap alaprajzú, tömbszerű, alápincézett földszintes épület. A földszintes épület alápincézett, a pinceszinten a helyiségek elhelyezkedése, nagysága és formája egyezik a lakószobák méreteivel és arányaival is. A kúria mindössze hat helyiséget, egy fürdőszobát, egy nyolc méter hosszú folyosót, pinceszintet, padlást és három gazdasági épületet foglal magában. A kúria homlokzatát középen kiemelt rizalitos bejárat teszi szimmetrikussá, amelyhez két oldalt lépcső vezet fel. Ugyanitt kiemelt a pinceszinti lejárat is, amely felett egy félköríves ablak ad megvilágítást a kúria bejárati előterének.

[1] *Éva Szirácsik: Štúdie ku Kohárovským majetkom v novohradskej stolici (1647–1731), Hradné múzeum vo Filakove, 2018. 163–166. oldal, ISBN 978-80-971885-3-5*

A Koháry-kúria 2023-ban

Az orommezőt talán egykor a Koháry család címere díszíthette. A kúria szabadon helyezkedik el egy magasabb dombon, a főútról tökéletes rálátás nyílik az elhaladó járművek számára. A belső tér középfolyosós, szimmetrikus alaprajzot követ. A középfolyosót hevederes csehsüveg-, a szobákat fiókos dongaboltozat fedi. Ez a megoldás elsőként középkori templomépítészetre volt jellemző, majd a barokkban vált a legnépszerűbb boltozási formává[2].

A kúriához három gazdasági épület tartozott. Délnyugatra az egykori magtár romjai találhatók, amelyet valószínűleg a főépülettel egy időben emelhettek. Ma egy magánház hátsó udvarának határa. Az északnyugati melléképület két helyiségből tevődik össze: déli fele csűr volt, északi része juhakol. Valamikor egy másik épület, cselédszállás csatlakozott az északi, utca felőli oldalához, aminek ma már csupán körvonalai és felmenő falai láthatók[3].

A barokk építészeti sajátosságok gyönyörködtető látványán kívül az épületben egyéb szépségeket is találtak, mint pl. a veretes ajtók és a vörösfenyő hajópadló. A pincében továbbá mezőgazdasági gépek, hordók, teknők, kályhacsempék hevertek. Volt ott továbbá egy gabonaőrlő, melyen a következő felirat olvasható:

---

[2] *Vö. Csigás Tünde: A XVIII. század felvidéki kastélyépítészete. A Koháry kúria. (szemináriumi munka) ELTE-BTK Művészettörténeti tanszék, 2005. X. 21.*

[3] *Lásd: szmcsmedia youtube csatornája. https://www.youtube.com/watch?v=b9LIVe0utUY Letöltés időpontja: 2023. január 10.*

Az egykori magtár romjai a kúria udvarában

Nicolaus Fehér; Hotel Hungaria, Wien. A kályhacsempék között pedig rábukkantak egyre, amelynek figurális díszítése egyelőre megfejtetlen. Egy baldachin alatt egy férfi egy nőt tart a karjában, mintha cipelné. Vélhetően a kúria klasszicista átalakítása során kerülhetett ide ez a darab, amelynek szereplői antik mitologikus alakokat idéznek. Erre utal hajviseletük és a bő redőzetű ruhák. A gabonatisztító, a teknő, a mérleg, az eredeti padlóburkolat jelenleg is a kúriában van és megtekinthető. A kályhacsempéket, illetve a puskaportartót egyéb tárgyi emlékekkel a füleki múzeumba szállították, ahol további kutatások és vizsgálatok anyagát képezik.

A KOHÁRY CSALÁD TÖRTÉNETE[4]

A továbbiakban a Koháry család történetéről és az örökösödés körüli kérdésekről írok, hogy bemutassam a kúria tulajdonosainak sorát.

A forrásokban a legkorábban említett Koháry egy bizonyos György, aki 1470-ben, Mátyás király szolgálatában állt udvarnokként. A vélhetően nagy múltra visszatekintő családról a következő feljegyzések a XVI. századból származnak, ekkor ugyanis (1560-ban) Koháry Imre szép birtokhoz jutott.

Koháry Imre egyetlen fia, Péter, a füleki vár ostrománál mint alvezér tünteti ki magát. Nevét ott találjuk az 1606-os bécsi béke aláírói közt, amely a Bocskai-féle Habsburg-ellenes felkelés végére tett pontot. Elkísérte az új királyt, II. Mátyást Prágába, hogy visszavegyék a magyar koronát, majd az erdélyi fejedelemhez küldik követségbe. Három év múlva szolgálataiért elnyeri a bárói címet. Később török fogságba kerül, de 4 évvel később ismét Füleken tölt be katonai szolgálatot főkapitányi rangban. II. Ferdinánd mellett rövid ideig királyi személynök. Három gyermeke született: Kata, Magdolna és István.

[4] *Lásd. A Koháry és a Coburg család emlékezete Barstól Gömörig, 2018. Vö. még: Csigás Tünde: A XVIII. század felvidéki kastélyépítészete. A Koháry kúria, 2005.*

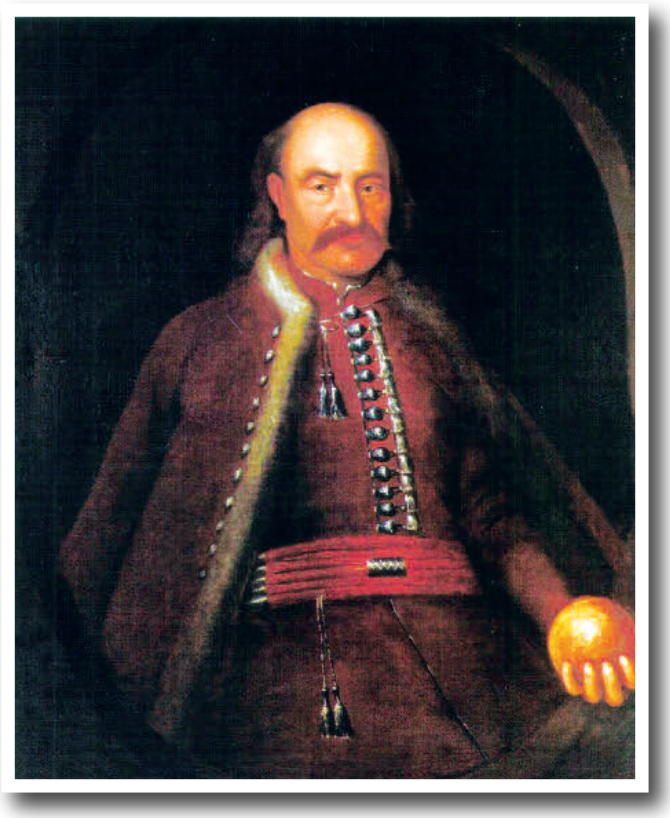

II. Koháry István

Koháry Péter örököse fia, I. Koháry István volt, akiről keveset tudunk. Legfőbb érdeme, hogy elnyeri Fülek várának örökös főkapitányságát, majd Hont vármegye örökös főispáni címét. Összesen 5 fia született.

Számunkra a második fiú, (II.) Koháry István a legfontosabb. Az ő nevéhez fűződik a XVIII. század elején épült kúria és a ferences templom építtetése. Az ő idejében emelkedett a család grófi rangra, és lett a Habsburg uralkodók feltétlen bizalmának élvezője. I. Lipót speculum fidelitasnak, a hűség tükrének nevezi, örökös jogon neki adományozza Fülek várát.

II. Koháry István Csábrágon született, 1649. március 11-én. Nagyszombatban, a jezsuita kollégiumban tanult, aztán a bécsi egyetemen teológiát hallgatott, de apja halála után inkább a katonai pályát választotta. Mindössze 12 évesen nevezték ki Hont főispánjának. Fülek főkapitányságát apja halála után nyerte el, de természetesen csak 18 éves kora után kapta meg valójában a tisztet. Amint elérte a férfikort, kérelmet intézett a haditanácshoz, hogy támogatást szerezzen Fülek várának megerősítéséhez. A következő évben 1500 forintot kapott erre a célra. Hithű katolikus, 1675-ben Rómába zarándokolt.

Thököly Imre folyamatosan próbálta a maga oldalára állítani, de ő rendíthetetlenül kitartott a császár mellett. Állhatatosságáért I. Lipót 1678. december 13-i levele mellé saját, aranyláncon függő arcképét küldte neki. Elérkezett az 1682-es év, vele Thökoly Imre füleki ostroma. Thököly ostromának a vár ellenállt, de a tisztek Koháry parancsa ellenére megadták magukat. Thököly újra felajánlotta barátságát, de a főkapitány hajthatatlan volt. Fogságba vetették, ahonnan sikerült megszöknie, de elkapták. Embertelen körülmények között tartották fogva: falhoz láncolva, földalatti kazamatákban. Csak mosadék vizet adtak neki inni és száraz kenyeret enni, míg Zrínyi Ilona közbenjárásának kö-

A kúriában talált gabonaőrlő és cserépkályha

szönhetően kicsit jobb körülmények közé nem helyezték. Végül 1685-ben kiszabadult, amikor a császári seregek megostromolták és elfoglalták a várat.

I. Lipót speculum fidelitasnak, a hűség tükrének nevezte őt és örökös jogon neki adományozta Fülek várát. Karrierje ott folytatódott, ahol a fogság előtt abbamaradt: országos kapitánnyá nevezték ki. Székesfehérvárig szorította vissza a törököt. Eger ostrománál olyan súlyos sebet kapott, hogy többé nem tudta használni a jobb kezét. Aláírását a továbbiakban egy ezüstlapról bélyegezte.

A Rákóczi szabadságharc kitörése után jelentős pénzekkel és kölcsönökkel támogatta a bécsi udvart. 1711-ben megkapta a Hont örökös főispánja címet azzal a kikötéssel, hogy azt mindig a Koháry család legidősebb tagja fogja viselni. Nemsokára a nógrádi főispánság is az övé lett. A haditanács 48 évi szolgálataiért megajándékozta főtábornoki egész fizetésével egészen haláláig, majd országbíróvá nevezték ki, amely cím a király után a legrangosabb az országban. Az uralkodó belső titkos tanácsosa lett, míg el nem érte a halál. Nőtlen, gyermeke nem született. Vagyonának egy részét jótékonyságra, egyházi és oktatási célokra hagyta.

II. Koháry István a kuruc kori magyar irodalomba is beírta nevét. Barokk hangulatú költeményeit öreg korában öt füzetben jelentette meg.

Örököse testvére, Farkas volt, majd az ő fia, András szerezte meg több uradalmát, beleértve a fülekit is. András után fiai, Miklós, majd Ignác öröklik a füleki uradalmat. Ignác után fia, Ferenc örökli a családi vagyont és címet. Ferenc révén a család hercegi rangra emelkedik. Feleségétől, Waldstein Mária-Antónia grófnőtől egy lánya született, Mária Antónia, a család utolsó sarja. Herceg Coburg Ferdinánd veszi feleségül, így a család vagyona, honfiúsítást követően a Szász-Coburg-Gothai famíliára szállt. A honfiúsítás (indigenatus) más nemzetből származó egyének magyarrá fogadását jelenti, így az újabb névvel kiegészülő dinasztiát magyar fejedelmi családként is számon tartjuk.

A honfiúsítást követően a Koháry birtok, beleértve a füleki uradalmat nagyon előkelő és befolyásos családhoz került, tekintve, hogy Mária Antónia és

A kúria a 2022-es felújítások során

Coburg Ferdinánd fia, (II.) Ferdinánd a portugál királynőt vette feleségül, és az ő fiuk, Péter, később portugál király lett. Ezenkívül a család rokonságban állt még a bolgár, belga, sőt, a windsori uralkodóházzal is.

A kúria az I. világháború során a helyiek tulajdonába került. Először a Göröcs, később a Nagy családé lett. Az épület jogi helyzete sokáig tisztázatlan volt, mivel 14 örököst tartottak számon. A helyzetet bonyolította, hogy a kúria egyik fele a 47. számú Koháry István Cserkészcsapat tulajdonába került, és meg is kezdődött az épületrész felújítása. Végül a Szlovákiai Magyar Cserkész Szövetség teljes egészében megvásárolta. Amióta a szövetség tulajdonában van, a kúria jelentős felújításon esett át és a cserkészek szorgos és állhatatos munkájának köszönhetően, a kúria újra teljes fényében tündököl, és jelentős szerepet tölt be a fülekiek életében.

A KOHÁRY-KÚRIA NAPJAINKBAN

Napjainkban a kúria reneszánszát éli. Számos gyermeknek nyújt biztonságot, szeretetet és boldogságot. Ebben nagy szerepet játszik a cserkészek kulturális és oktató-nevelő jellegű tevékenysége. A cserkészek nemcsak lakják a kúriát, de meseszerű varázserővel töltik meg. Mivel gyermekkorom jelentős részét a kúriában töltöttem, minden szegletét ismerem. Nagy felújításon esett át ugyan, de varázserejét megőrizte, új fénnyel gazdagodott.

Amikor 2004-ben a cserkészekhez került az épület fele, olyan állapotban volt, hogy azonnal meg kellett kezdeni a felújítást. Ha akkor a szakemberek, illetve a II. Koháry István Cserkészcsapat tagjai nem állnak neki a munkála-

toknak, könnyen lehet, hogy a kúria ma már nem állna. Az akkori felújítások a Besztercebányai kerülettől, Fülek városától és magányszemélyek cserkészcsapatnak adományozott 2% adójából valósultak meg. Ezekből a támogatásokból vált lehetővé fedezni a felújításra használt építkezési anyagok költségeit, a munkálatokat önkéntes cserkészek végezték el. Elsősorban a kúria tetőterét kellett felújítani, de sor került még három szoba, egy konyha, egy fürdőszoba és a folyosó egy részének a felújítására is, valamint megtörtént az udvar kitakarítása.

Magyarország Kormányának támogatásával a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetségnek 2022-ben sikerült teljes egészében megvásárolnia a kúriát, így megkezdődhetett a kúria teljes felújítása és a belső tér korszerűsítése. A felújítási munkálatokat szintén a Nemzetpolitikai Államtitkárság finanszírozza.

A fellelt kordokumentumok alapján azonnal el is kezdődött a kúria eredeti állapotának visszaállítása, mely során figyelmet fordítanak arra, hogy történelmileg hiteles maradjon az épület. A 2022-es évben megtörtént az épület homlokzatának és oldalfalainak újravakolása. Az újravakolt falak alapját vízzáró fóliával szigetelték, hogy megakadályozzák az alap vizesedését. Az épület bejáratánál, a lépcsőnél lévő oldalfal bontása és újrafalazása is megtörtént. A vakolat felvitele és stabilizálása után az ablakok körüli stukkók renoválása következett. A szakemberek a stukkók kialakítását egykori fényképek alapján végezték. Az alapmunkák elvégzése után sor került a 12, történelmi szempontból hiteles, fából készült, speciálisan szigetelt üveggel ellátott egyedi ablakok behelyezésére. Sikerült még lerakni a járdaszegélyt és megoldani a kúria előtti terület térkővel való burkolását is.[5]

A kúria belső tere, valamint a régies szobák átalakítása reményeink szerint a közeljövőben megvalósításra kerül. A kúriában nemcsak lakószobák találhatók, hanem pince- és padlásszint is.

Az egykori magtár romjai még a mai napig láthatók, ma már csak egy magánház kertjét határolja el a kúriától. Volt már rá példa, hogy az állatok iránti szeretetből és oktató-nevelő szándékkal a cserkészek állatot is tartottak az egykori magtárban. Belsejét megtisztították, majd csirkéket tartottak benne, aminek a kiscserkészek nagyon örültek, a szárnyasok gondozása során pedig sok fontos dolgot sikerült elsajátítaniuk a csirketartásról és a felelősségvállalásról.

A kúria jelentős szerepet tölt be a fiatal, illetve idősebb cserkészek életében. Az őrsi foglalkozásokat, amely a fiatal kiscserkészekkel való foglalkozást, játszva tanítást jelenti, heti rendszerességgel tartjuk meg a kúriában. A cserkészet az a hely, ahol mindenki önmaga lehet, fejlesztheti képességeit, illetve kipróbálhat

[5] *Lásd: szmcsmedia youtube csatornája. https://youtu.be/FGYmnT2YeUo Letöltés időpontja: 2023. január 10.*

megannyi tevékenységet, amire az élete során számos helyen szüksége lehet. A cserkészet nemcsak a kisebb generációnak nyújt tanító, fejlesztő foglalkozásokat, hanem az idősebb cserkésztestvéreknek is van lehetőségük négyfajta vezetőképző tábor elvégzésére. Aki már hosszabb ideje foglalkozik a cserkészettel, annak a 13. életév betöltése után megadatik a lehetőség, hogy részt vegyen a Segédőrsvezető-képző táborban (SÖV), a 15. életév betöltése után pedig az Őrsvezetőképző táborban (CSŐV), valamint a Kiscserkész-őrsvezetőképző táborban (KCSŐV). A felnőtt korosztálynak sem kell csüggednie, ugyanis számukra is rendelkezésre áll a Segédtisztképző tábor (ST).

Ha a cserkészek kitartással, akarattal és természetesen szorgalmukkal sikeresen elvégzik a képző táborokat, hivatalosan is felavatják őket az elvégzett tábor alapján. Akik elvégezték a vezetőképzők valamelyikét, azoknak hivatalosan is megadatik, hogy saját őrsük lehessen. Én jelenleg kiscserkész-őrsvezetőként végzem a feladataimat a II. Koháry István Cserkészcsapatban.

Az őrsök általában 7-8 cserkészből és 1 vezetőből állnak. A gyermekeknél többnyire a NéMó[6] nevelési módszert alkalmazzuk. A cserkészet különlegessége, hogy teljes embert nevelünk, így nem csak egy kijelölt területet fejlesztünk. Céljaink 6 fontos területre csoportosulnak: testi, lelki, szellemi, érzelmi, társas és jellemfejlődés.

A cserkészet rövid bemutatása után szeretnék visszatérni a kúriához, illetve annak ismertetéséhez, hogy milyen szerepet tölt be a cserkészek életében. Legtöbbször az első helyiséget és a mellékhelyiséget vesszük igénybe, az őrsi foglalkozásokra rossz idők esetén mindig ebben a két helyiségben kerül sor. Van, hogy a gyerekeknek tartunk egy izgalmas „ott alvós" hétvégét, amikor a régi, de működőképes hálószobát használjuk. A hálószobában található két háromemeletes kettes ágy, illetve matracok. A gyermekek hálózsákban alszanak, ezért párnákat, paplanokat nem tárolunk, de szükség esetén vannak meleg pokrócaink. A konyhánk is működőképes, a gyerekeket itt megtanítjuk főzni, sütni vagy a nyárshoz való ételeket előkészíteni. A konyha tartalmaz sütőlapot, mikrohullámú sütőt, szekrényeket, valamint tartós élelmiszereket.

Természetesen, mint ahogy egy rendes cserkészhez illik, legtöbbször nem a kúria falain belül tartózkodunk, hanem kihasználjuk a kúria körüli nagy udvarunkat is, ami megfelelő egy kis szaladgáláshoz, de tanuláshoz is. Az udvart rendszerességgel takarítjuk, ősszel faleveleket gereblyézünk, gesztenyéket gyűjtünk, majd a gesztenye külső részét „gubacsnak" (a cserkésznyakkendőn viselt praktikus alkalmatosság) alakítjuk ki.

---

[6] *6 https://nevelunk.szmcs.sk/a-modszerrol Letöltés időpontja: 2023. január 10.*

Az őrsi foglalkozások nemcsak az iskolaévben zajlanak, hanem van, hogy nyáron is többször látogatjuk a kúriát, ugyanis az udvarunk elég nagy ahhoz, hogy kisebb sátrakat tudjunk felállítani és az egészen pici gyermekeknek egy rövidebb, de tartalmas nyári cserkésztábort hozzunk létre. Az udvarban találhatunk egy zászlórudat, amelyre a megadott keretmese alapján zászlót készítünk, akár tanyázáskor, akár táborok idején. A forró napokon a gyerekeknek lehetőségük nyílik egy kisebb medencét is használni. Többször fordult már elő, hogy más cserkésztestvérek is ellátogattak a kúriába, ugyanis tanyázásra pont megfelelő hely. A tanyázás egy hosszabb foglalkozást foglal magában, ahol nem 2-3 órákat töltünk el a gyerekekkel, hanem egy egész hétvégét. Csakúgy, mint a táborokban, tanyázáskor is egy keretmese alapján állítunk elő megannyi érdekes és összefüggő tevékenységet.

A kúriánkat nem csak a cserkészek látogathatják, ugyanis a cserkészek gyakran szerveznek különböző programokat a nagyközönségnek. A pincében Marian Mesiarik tervei alapján egy „szabaduló szoba" van berendezve, ahol számos ember próbálhatta már ki tudását és ügyességét. A szabaduló szoba egy játék, ami időre megy. Az alap elképzelés az, hogy egy csapatnak egy óra alatt kell megtalálnia egy kincset vagy a kiutat egy zárt helyiségből. A szabadulás kulcsa rejtvények, logikai és ügyességi feladatok megoldásában rejlik, és nem kis mértékben van szükség jó problémamegoldó készségre és remek csapatmunkára. Azok, akik ezt eddig kipróbálták, mind nagyon pozitív véleménnyel nyilatkoztak a játékról.

A pincesorunk, ahol a szabaduló szoba is van, ugyan elhagyatottnak nézhet ki, de jelentős időt töltünk el itt. Halloween alkalmával a gyerekek már tudják, hogy ha a pince felé vesszük az irányt, akkor biztosan mindannyiunk kedvence következik: a tökfaragás. Kicsik és nagyok kedvenc eseményei közé sorolhatjuk a „bátorságpróbát" is, ami során vicces, de kalandos és kicsit rémisztő vagy hátborzongató feladatok megoldását jelenti lent, a pincében. Télen ott tároljuk a tűzifát, nyáron pedig többmegállós rohampályát készítünk a gyerekeknek a kúria több helyszínén.

A kúriánk már pár YouTube „kis film", valamint zenei klip szereplője is volt. 2011-ben a II. Koháry István Cserkészcsapat tagjai forgattak itt egy rövidfilmet, amelyben Báthory Erzsébet legendáját adták elő[7], valamint egyik cserkésztestvérünk Varga Bence zenei klipjében is láthatta a zenekedvelő közönség a kúriát.

Munkámban igyekeztem bemutatni a füleki Koháry-kúria kalandos múltját és csodálatos újjászületését. Szándékom volt kihangsúlyozni, hogy az általam

[7] *https://youtu.be/Onx0UGdv9Zg*

bemutatott épület nemcsak építészeti sajátosságai és múltja révén számít egészen rendkívülinek, hanem az által a szellemiség által is, amit képvisel, valamint közösség-összetartó és -formáló szerepe révén, amit az ott állomásozó cserkészcsapat életében betölt. Örömmel tölt el, hogy bemutathattam kúriánkat, és biztos vagyok benne, hogy aki egyszer ide belép, nem fogja úgy érezni, hogy ez csak egy hétköznapi kúria, hanem azt, hogy ez egy varázserővel bíró meseszerű kúria, amely nélkül én és többi cserkésztestvérem sem tudná elképzelni életét.

Források:

Éva Szirácsik: Štúdie ku Kohárovským majetkom v novohradskej stolici (1647-1731), Hradné múzeum vo Filakove, 2018. 163-166. oldal

A Koháry és a Coburg család emlékezete Barstól Gömörig. In: Kojáti Zoltán Igor PhD–Mgr. Agócs Attila PhD (szerk.): Nemzetközi konferencia tanulmánykötete 2011. szeptember 13-14. Füleki Vármúzeum, 2018.

Csigás Tünde: A XVIII. század felvidéki kastélyépítészete. A Koháry kúria. (szemináriumi munka) ELTE-BTK Művészettörténeti tanszék, 2005. X. 21.

szmcsmedia youtube csatornája

Adatközlők:

Baucsek Csaba
Bolcso Miklós
Marian Mesiarik

Fotók:

Szabó Andreas
47. számú Koháry István cserkészcsapat Facebook oldala
Wikipédia

CHLÁDEK DÁNIEL

ÜNNEPEK ÉS JELES NAPOK FARNADON

Kincskeresők esszépályázat, 2024
Gépipari és Elektrotechnikai Szakközépiskola, Komárom
Felkészítő tanár: Kaszmán Saróka Liliána

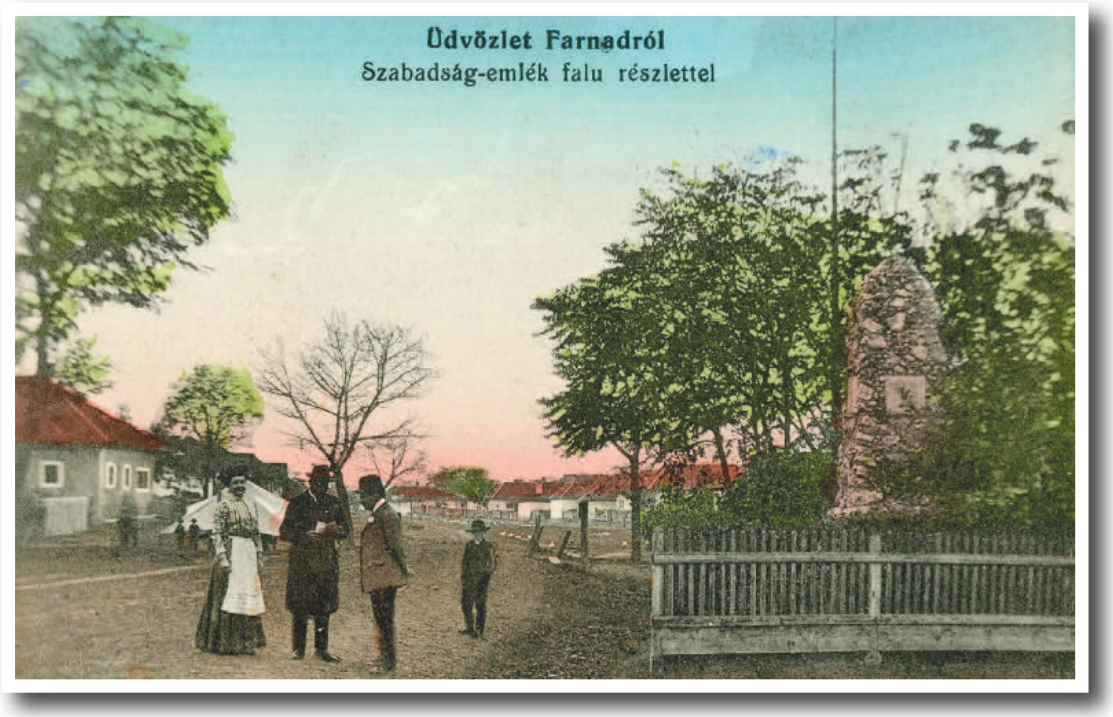

Biztos sokszor gondoltunk már közeli őseinkre. Arra, hogy hogyan éltek száz-százötven évvel ezelőtt. Nem volt villanyáram, mozi, televízió vagy internet. Biztos sokszor jutottunk arra a következtetésre, hogy a kezdetleges technika és a nehéz életviszonyoknak köszönhetően reggeltől estig, egész életükben csak dolgoztak. De ez nem úgy volt, és ezt szeretném alátámasztani.

Igaz, hogy elődjeink sokat dolgoztak, de bizonyos időszakokban megtartották saját ünnepeiket, jeles napjaikat. Először magam sem gondoltam volna, de felismertem, hogy eleinknek olyan színes kulturális életük volt, mint nekünk, ha nem színesebb. Ezek az ünnepek leggyakrabban egyházi és családi ünnepek voltak, illetve olyan jeles napok, melyek valamilyen munkafolyamathoz kötődtek.

Farnadon a három történelmi egyház, vagyis az evangélikus, a református és a római katolikus gyülekezet is megtalálható. Bár mindegyik felekezetnek saját szokásaik voltak, sok az összefüggés és a hasonlóság a hagyományaikban. Mindhárom felekezet szokásait szeretném bemutatni, így választottam az adatközlőket mindegyik gyülekezetből, nevüket a dolgozatom végén közlöm.

Dolgozatomat a húsvéti ünnepkör szokásaival kezdem, mert erről az időszakról sikerült a legtöbb érdekességet összegyűjteni.

VIRÁGVASÁRNAP

Ezen a napon emlékeznek meg Jézus bevonulásáról Jeruzsálembe, templomban az istentiszteleten felolvasnak a Passióból.

Az evangélikusok a vasárnapi istentisztelet idejére a templom ajtó két oldalára lombos faágat tettek, utalva arra, hogy Jézust pálmaágakkal üdvözölték Jeruzsálemben.

A református adatközlők elmondása szerint ezen a napon a lányok világos ruhában és virágos kendőben mentek a templomba, de az idősebbek is virágos kendőt kötöttek. Szokásban volt a húsvét előtti nagytakarítás és a ház újrafestése, meszelése kívül-belül egyaránt, amit virágvasárnap előtti hetekben végeztek el. Ami az étkezési szokásokat illeti, a reformátusoknál a böjtölés nem volt szokásban. Ahogy Balogh Erzsébet mondta: *„A Kálomisták akkor böjtölnek, ha nincs mit enni.”*

Katolikusoknál az asszonyok és a lányok is világos színű ruhában mentek a templomba, világos színű vagy virágos kendőt viseltek.

Vanyúr Ernesztína elmondása alapján a cigány lányok és asszonyok papírruhába öltöztetett bábuval, úgynevezetett Morenával járták a falut és a *„Morena, Morena, za koho zomrela…”* (Morena, Morena, kiéer halt meg...) kezdetű dalt énekelve járták a házakat. Jókívánságaikért a gazdasszonyok kenyeret, tojást, pogácsát, kalácsot adtak.

ZÖLDCSÜTÖRTÖK

Ekkor volt az utolsó vacsora és Jézus elfogatása a Gecsemáné kertben. Az evangélikusok ezen a napon jellemzően húsmenteset főztek, tésztafélét, vagy ha már termett a sóska, akkor sóskafőzeléket. A lányok ezen a napon azért mentek le a patakra megmosni a hajukat, hogy a következő évben is szép hosszú hajuk legyen.

A katolikus lányoknál is szokás volt, hogy megmosták a patakvízben a hajukat, hogy az szép és egészséges legyen.

NAGYPÉNTEK

Jézus szenvedésének és halálának napja. Az evangélikusok délután 3 órakor istentiszteletet, illetve passiót tartottak. Ezen a napon böjtöltek, általában savanyú leves, *pompos* (fánk, olajban kisütött kelt tészta) vagy kalács volt a menü. Tilos volt zörögni, hangoskodni, mert *„Jézus Krisztus halva fekszik”*. A munkatilalmat és a szigorú böjtöt minden felekezetben megtartották a hívők. Templomba csak fekete ruhában mentek.

Katolikusoknál a kislányok ibolyát szedtek és azt vitték a templomba az oltár elé, jelképesen Jézus sírjára. Megkötözték a harangokat.

HÚSVÉTVASÁRNAP

A feltámadás ünnepe. Katolikusoknál és evangélikusoknál a böjtölést követően újra lehetett húsfélét fogyasztani. Leggyakrabban sonka, kolbász és kocsonya került az asztalra. A lányok ezen a napon kaptak új ruhát, de egyébként is a legszebb, taft selyemből készült ünneplő ruháikat vették fel. Délelőtt istentisztelet és ünnepi mise volt. Újra megszólalhattak a harangok.

T. Vrábel Lenke néni mesélte, hogy ilyenkor ebédre a húsleves után sült juh vagy kecskehús került az asztalra, utána sütemény.

Nádasdi Zsuzsi néni közlése alapján tudjuk, hogy az ünnepeken kedvelt sütemény volt a rétes, amit minden háznál készítettek. Olyankor volt főzve az úgynevezett *táskaleves* is. A táskalevest a következőképpen készítették el: rétestészta nyújtásakor a levágott széleket újra gyúrták és nyújtották, majd pirított hagymával töltötték és felgöngyölték; az így kapott *réteskét* vízben megfőzték, felszeletelték majd a főzővizet paprikás rántással behabarták; a kis *táskákra*, *batyukra* rászedték a levest és lehetett fogyasztani.

HÚSVÉTHÉTFŐ

A feltámadás ünnepén a legények *szagos vízzel* meglocsolták a lányokat. Lányok festett tojással, főtt tojással várták a locsolókat. A locsolóknak tavaszi virágból kis bokrétát tűztek ki a kabátjukra. Az idősebb legények zsebkendőt is kaptak. Vízbevető, vízbehányó hétfőnek is hívták a húsvéthétfőt, mert a víz megtisztítja és egészségessé teszi a lányokat.

A legényeket főtt tojással, sonkával, kolbásszal kocsonyával, süteménnyel, borral, pálinkával kínálták. A felnőttek a gyerekeket kiküldték az udvarra körülnézni, hogy tojott-e a nyuszi, és általában selyemcukrot találtak elrejtve.

Téglás Zsuzsanna úgy emlékezett, hogy nagyapja, Várföldi Sándor soha nem járt öntözni, mert szerinte azt csak a hitetlenek teszik. Ezt azzal magyarázta, hogy amikor Jézus feltámadt és elterjedt a hír, akkor az asszonyok kimentek az utcára pletykálni, hogy elmondják egymásnak az újságot, és mivel csak mondták, mondták, a munka meg csak állt, a férfiak pogány módon szétlocsolták, szétoszlatták a tömeget.

HÚSVÉTKEDD

Ezen a napon az evangélikus lányok jártak *virgácsolni*, azaz *subrálni* a fiúkat. Vanyúr Neszti néni is járt subrálni, bár ő katolikus, de voltak evangélikus unokatestvérei is. Subrálni csak a rokon fiúkhoz mentek. Suhogós vesszőre piros pántlikát kötöttek, azzal csapkodták meg a fiúk lábát, hogy kelés, betegség ne érje őket.

PÜNKÖSD

Szentlélek érkezésének ünnepe, amikor a tanítványokat megszállta a szentlélek. A katolikusoknál zöld faágakkal, lombokkal díszítették ki a templomot. A farnadi evangélikus templomban hagyományosan az alábbi énekel kezdték az istentiszteletet:

A pünkösdnek jeles napján
Szentlélek küldeték Az égből,
erősíteni Apostolok szívét.

Mint kettős nyelvek, lángolón
S zúgó szél, sebesen,
az égből úgy szállott fejökre hirtelen.

Ez volt ama vigasztaló,
Akit Jézus ígért.
Még mielőtt szemünk elől
a menybe visszatért.

Szentlélekkel megtelve már,
Szólának nyelveken.
Amerre jártak, ott az Úr
hatalma volt jelen

Örüljünk, hogy mi hozzánk is
Szentlélek küldeték,
Mondjunk örök dícséretet,
Áldjuk az Úr nevét.

MAJÁLIS

Néhány legény a barátaival *májusfát* állított a kedvese háza elé, de csak akkor, ha komoly szándékkal udvarolt a lánynak. Történt olyan is, hogy ketten

udvaroltak egy lánynak, és miután az egyik már felállította a fát, akkor a másik udvarló kidöntötte azt, majd a saját fáját állította a helyére. A legények táncmulatságot, majálist szerveztek. Farnadon a Cakó erdő mellett, a szőlőhegy alatt a nyárfásban szokták tartani a majálist. A mulatság másik kedvenc helyszíne a szomszédos Cseke és Kolta falvak közötti hármashatárnál, Vadalmáson volt, az erdészháznál.

Majálist tartottak a református iskola udvarán is, Harmat tanító úr vezetésével énekes műsort adtak elő. Balogh Bözsi néninek a következő két dalocskát sikerült felidéznie:

Kis madárkák édes dalával
a szép tavasz már megérkezett,
véle eljött e bájos ünnep
melyre várva várt e sereg.

Isten hozott hát szép ünnepünk
töltsd be örömmel a mi szívünk.
Isten hozott hát szép ünnepünk
töltsd be örömmel a mi szívünk.

Répa, retek, mogyoró
rikkantott a sárga rigó
a berekbe
a berekbe.

Szolga bíró, ródió
a szép tavasz már de jó
a berekbe
a berekbe

A cseresznyét szeretem
a körtét is megeszem
a berekbe
a berekbe

ÚRNAPJA

Katolikus ünnep, az Úr Testének és Vérének ünnepe, amikor oltárokat építettek faluszerte. A gyülekezet a pap vezetésével végigjárta a falut, minden oltárnál megálltak és imádkoztak. A lányok virágszirmokat szórtak az útra.

Az úrnapi körmenetben kivitték az oltári szentséget (az ostyát) a templomból, és körbevitték a faluban, hogy mindenkinek jusson békesség és Isten áldása. Egyik évben a fölvégen, másik évben pedig az alvégen volt négy lombházikó – ún. *bujgyicska* felállítva, ami a négy égtájat szimbolizálta. A faágakból készített házikó mezei virágokkal volt kidíszítve, belülre pedig feszületet, szentképet és egy asztalt tettek, amire a plébános letehette az ostyát tartalmazó szentségtartót.

Bár ez csak katolikus ünnep, de ezen is részt vettek kislányok más felekezetből is, mert lányok csoportja a körmenet előtt haladt, és pünkösdi rózsaszirmot szórtak, ami nagyon tetszett nekik.

SZENT ORBÁN NAPJA

A farnadi szőlőhegyen Szent Orbán napján katolikus litániát tartottak a kápolnánál, ahol megszentelték az év első termését, a korai cseresznyét, amit aztán szétosztottak a gyerekek között. Úgy tartották, hogyha a cseresznye termése rossz volt, akkor rossz évre lehetett számítani.

Bár ez katolikus ünnep, de más vallású szőlősgazdák is részt vettek az ünnepi szentmisén a kápolnánál. Volt úgy, hogy a református Böske néni a katolikus barátnőjével, Ilonkával együtt vitte az ünnepi lobogót a körmenetben. Állítólag, ha lefagyott a termés, akkor kirakták szent Orbán szobrát a kápolnából.

Jellemző volt, hogy a különböző felekezetűek tiszteletben tartották egymás vallását. Például, ha egy református gazdának katolikus bérese volt, nem akadályozta meg, hogy megtartsa a vallási ünnepeit, még ha az plusz munkaszüneti napot is jelentett.

ISKOLAÉV VÉGE

Mivel Kiss Bözske néni a legidősebb adatközlő, ezért erről a jeles alkalomról csak ő tudott hiteles információkat adni. Akkoriban minden felekezetnek saját iskolája volt, és az iskolaév végén a vasárnapi istentisztelet után levizsgáztatták a diákokat az éves tananyagból. A vizsgáztatást az ez alkalomra meghívott püspökségi feljebbvalók végezték.

Ilyenkor, iskolaév végén volt szokás elszegődni libapásztornak. Mindenkinek voltak libái, amit a családból az iskoláskorú gyermekek legeltettek, de ezenkívül bevállaltak a sajátjuk mellé még néhány libafalkát olyan gazdától, ahol nem volt erre alkalmas korú gyerek. Aratás után a tarlókon legeltettek egész nyáron, fizetségül a megbízó új ruhát vett a pásztornak a szeptemberi iskola kezdéshez.

BÚCSÚ

Katolikusoknál a búcsú tulajdonképpen a templomszentelés ünnepe. A farnadi katolikus templom szent Péternek és Pálnak van szentelve. Egy templom felszentelését ünnepelve a hely névadó szentjeit tisztelik, akinek védelme alá helyezi magát a hívek közössége.

Erre az ünnepre készülve szombaton az asszonyok nagytakarítást tartottak a házban, de felseperték az utcát is.

Vasárnap az ünnepi szentmise után, ahol egyúttal hálát adtak az az évi termésért is, rokonok érkeztek ebédre, olyanok is akik távolabbi faluban éltek.

Szokásos menü: *leves* – tyúkhúsleves
második – kirántott hús, fasírozott
sütemények – rétes, linzer (diós, habos, lekváros)

Ebéd után cigány zenészek jártak házról házra és eljátszották a házigazda kedvenc nótáját cserébe kaptak kis apró pénzt és megkínálták őket süteménnyel, pálinkával.

Falu központjába légtornászok, hajóhintások, fagyiárusok, később vattacukrosok érkeztek. A *ringispír* még kézi hajtású volt, ha az ember fel akart ülni egy menetre, előtte kétszer neki kellet hajtania a szerkezetet. Estére a falu előljárósága bált szervezett.

ARATÁS

Az aratás kezdetekor a legfiatalabb marokszedő lány kalászokból és virágokból a gazda karjára csokrot kötözött. A gazda a fiatalabbaknak cukorkát és aprópénzt, a kaszás férfiaknak cigarettát és pálinkát adott. Ezután kezdődött az aratás. A *marokszedők* a gabonát *kévékbe* kötözték, *félkeresztekbe* rakták. A hazaszállított gabonát cséplésig *asztagokba* rakták.

Miután mindenhol learattak, következett a cséplés. Az aratás végén a marokszedők koszorút fontak, és az aratók énekelve a gazda házához vonultak, ahol megvendégelték őket.

SZÜRET

A falu határában két szőlőhegy is található, mégpedig az ún. Farnadi hegy és az Ikladi hegy. A második világháború végéig a szőlősgazdák *hegyközséget* alkottak, aminek rendszeresen választott bírója és esküdtjei (képviselői) voltak. A szőlős kertek sövénykerítéssel védett területét egy csősz őrizte, akinek a bérét a szőlősgazdák adták össze. Amikor a szőlő érni kezdett, a szőlőhegy kapui bezárták, a szüretig csak a csősz lehetett ott. A szüret idejét a bíró és az esküdtek rendelték el. A szüret után a hegyközség bírója felvonulást szervezett, körbejárta a falut a szüretelők, *csőszlegények, csőszleányok* kíséretében. A kisbíró meghívott mindenkit a szüreti bálba.

REFORMÁCIÓ ÜNNEPE

A protestánsok egyik legfontosabb ünnepe; a hagyomány szerint 1517. október 31-én Luther Márton kiszegezte a wittenbergi vártemplom kapujára 95 tételét.

Az emléknapon a protestánsok ünnepi istentiszteletet tartottak, utána ünnepi ebéd volt a családoknál.

A reformációt követő vasárnapon ünneplik Farnadon az evangélikusok a templomszentelés ünnepét. A 70-es évekig a búcsúsok is eljöttek a faluba az ún. evangélikus búcsúra.

HALOTTAK NAPJA

Farnadon az evangélikusoknál mai napig szokásban van estefelé áhítatot, istentisztelet tartani. Régebben a felvirágozott temetőben gyertyagyújtáskor, gyertyafénynél, általában Grendel György kántortanító sírjánál tartották az elcsendesedést. Régen nem voltak vásárolt koszorúk, az erdőben szedtek *télizöldet* (kis meténg), abból fontak koszorút, majd azt krizantém virággal díszítették.

Neszti néni mesélte, hogy minden háznál volt annyi krizantém, amivel kidíszítették a sírokat. Általában mindenki csak egy gyertyát tett a sírra: *„Nem úgy néztek ki a sírok, mint a búcsúskocsi, mint manapság."*

A halottak napja utáni héten (halottak hete, emlékezés hete) nem volt ajánlott káposztát savanyítani, mert megbüdösödött.

Bözsi nénitől tudjuk, mivel a reformáció ünnepe és a halottak napja egymást követik, a sírok díszítését még a reformáció előtti héten oldották meg. Virágokat, koszorúkat vittek a sírokra. A reformátusoknak a gyertyagyújtás csak a 70-es évektől vált szokássá.

Töklámpásokat ugyan készítettek maguknak a gyerekek az ősz folyamán, de ez nem kapcsolódott a halottak napjához.

MIKULÁS NAPJA

A családból valaki beöltözött Mikulásnak, aki cukrot, gyümölcsöt hozott a gyerekeknek. Zsuzsi néniéknél anyai nagybátyja, Gubík Gyula volt mindig a Mikulás. Gyula *bátyát* és barátait más házakhoz is elhívták ilyenkor Mikulás és Krampusz jelmezben (a Krampusznál lánc volt és szarva is volt, általában tülökből).

Bözske néni és Neszti néni is azt mesélte, hogy a nagyobb fiúk, legények beöltöztek Mikulásnak és Krampusznak, aki láncot csörgetve ijesztgették a gyerekeket. Aki jól viselkedett abban az évben, almát és diót kapott.

LUCA NAPJA

Neszti néni elmesélése alapján szokás volt, hogy az idősebb asszonyok tréfából beöltöztek Lucának. Fehér lepedőt vagy rongyokat terítettek magukra,

korommal bekenték az arcukat. Bementek a házakhoz, fehér tollsöprővel bekotortak a kis zugokba, és ha port találtak, akkor az nagy szégyen volt a gazdasszonynak.

Ezen a napon tilos volt pénzt kiadni a házból, asszonynak elsőként érkezni idegen helyre.

Hasonlót mesélt Zsuzsi néni is. Fehér lepedőből varrt ruhában jártak ijesztgetni, és akiről kiderült, hogy rosszul viselkedett, azt elverték tollsöprűvel. A legények csapatba verődve ellopták vagy kicserélték az *utcaajtókat*. Volt olyan eset is, hogy éjszaka titokban szétszedték az egyik gazda szekerét, és újra összerakták a féhaj (kocsiszín) tetején. Megtörtént az is, hogy a sütőtököket hordták át a szomszédba.

Szintén szokás volt a lucaszék faragása, amit ezen a napon kezdtek el készíteni. Chmelo Laci bácsiról mesélik, hogy csinált egyszer lucaszéket, amikor a karácsonyi misén ráült, úgy ismerte meg a boszorkányokat, hogy azoknak a fejük az oltártól visszafelé volt fordulva. Ezután sietett hazafelé, és az egyik boszorkány macska alakjában üldözte őt, akihez hozzávágott valamit, és az megsérült a lábán. Másnap reggel amikor találkozott a szomszédasszonnyal, annak be volt fáslizva a lába. Bözske néni elmondása szerint ez is inkább a katolikusoknál volt szokás, de a faluban mindenki kíváncsi volt, hogy ki a boszorkány, kit láttak meg a legények a lucaszékről.

ÁDVENT

Négy héttel karácsony előtt kezdődik – Jézusvárás. Az asszonyok ádventi koszorút készítettek, melyen minden vasárnap meggyújtanak egy gyertyát. Első vasárnap piros gyertyát, majd fehéret, zöldet és végül lilát.

KARÁCSONY

A karácsonyi témakörben az adatközlők hasonló szokásokról meséltek, mégis voltak kisebb-nagyobb eltérések, ezért inkább mindegyik gyűjtést külön közlöm.

T. Vrábel Lenke, evangélikus

Ádám-Éva napja: délelőtt karácsonyfát állítottak, sütöttek, főztek, készülődtek. Este istentiszteletet tartottak. Az asztal díszeként egy kisseb edénybe frissen csíráztatott búzát tettek, hogy jövő évben legyen mindig elég kenyér az asztalon. Az ebéd húsleves volt, utána főtt húst ettek tormával. Vacsorára gyümölcslevest készítettek vegyes aszalt gyümölcsből vagy káposztalevest.

Utána rántott halat és krumplisalátát fogyasztottak. Vacsora után sütemény, ostya, alma, dió és méz került az asztalra. A vacsora alatt az asszonyoknak nem volt szabad felállni az asztaltól, mert úgy tartották, hogy akkor nem fognak kotlani a tyúkok.

A szoba mind a négy sarkába diót dobtak megszenteléskénti: „Atyának, Fiúnak, Szentlélek, Istennek nevében, ámen." A családfő keresztbe vágott egy almát – az almát a család legkisseb tagja választotta ki –, ha az alma közepe egészséges volt, akkor úgy tartották egészséges lesz a család is. A magház csillagmintája szimbolizálja a karácsonyi csillagot is. Ezután az almából és az asztalon levő gyümölcsből, süteményből mindenki evett egy darabot, hogy jövőre is sok gyümölcs teremjen és mindenki egészséges legyen. Az első diónak, amit kivettek a tálból és megtörték, megnézték a belét. Ha egészséges volt, az jót jelentett. Mindenkinek kötelező volt enni ostyát, mézet, fokhagymát és diót.

Az asztalra mindig kitettek egy tányért, a vacsora minden fogásából és gyümölcsből is tettek rá egy-egy falatot. Ezzel azokra a kedveseikre gondoltak, akik már nem lehettek velük, vagy nagyon messze laktak.

A vacsora után a család elimádkozta a Miatyánkat a karácsonyfánál és csak ezt követően került sor az ajándékok kiosztására.

Karácsony első ünnepe – Nagykarácsony: Délelőtt istentiszteletet tartottak úrvacsorával. Ebédre lencselevest készítettek (hogy sok pénzük legyen), pecsenyét, kolbászt, sülthúst, krumplit, csalamádét, céklát fogyasztottak.

Karácsony második ünnepe: az istentiszteletet követően István vértanúról való megemlékezés után délután vendégjárás, rokonlátogatás, Istvánok köszöntése volt szokásban. Nem volt olyan család, ahol legalább egy István ne lett volna.

Nádasdi Lászlóné Petrík Zsuzsanna, evangélikus

Nagy ünnepeken a templomba hívó első harangozás reggel hat órakor volt, majd istentiszteletig még kétszer megszólaltak a harangok.

Ádám-Éva napján: Aszaltszilva-levest, mákos pompost, különböző kalácsokat, réteseket, almát, diót, ostyát, mézet, fokhagymát, aszalt gyümölcsöket, szőlőket (az otelló szőlő a spájzban spárgára felakasztva sokáig elállt) tettek az ünnepi asztalra. A család legfiatalabb tagja mindenkinek vett a tálról egy diót (egészségjósló), a legidősebb családtag pedig megszelt egy almát és mindenkinek adott belőle, mondva: *„Bárhova vet a sors, emlékezz, hogy kivel etted ezt az almát, hogy jövőre is együtt fogyaszthassuk el ilyenkor."* Este közösen olvastak a Bibliából, énekeltek, muzsikáltak. A vacsoraasztalról összesöpört morzsákat egy szitába tették, másnap odaadták a tyúkoknak, baromfinak.

Karácsony első napján családi körben ünnepeltek az emberek, karácsony második ünnepén rokonokat látogattak, Istvánokat és Jánosokat köszöntöttek.

Téglás Gyuláné Várföldi Zsuzsanna, evangélikus

A hagyomány szerint a karácsonyfát a Jézuska hozta. A fát almával, mogyoróval, dióval és papírba csomagolt karamellizált cukorkával (grillázs) díszítették. *Ádám-Éva napján* ebédre túrós lepényt, vacsorára aszaltszilva-levest, mákos pompost, süteményt, gyümölcsöt, ostyát, mézet és fokhagymát fogyasztottak. Az étkezést imával kezdték. Mivel a gazdasszony nem állhatott fel az asztalól, ezen a napon a gyerekek szolgáltak fel. Mindenki választott diót (egészségjóslás), a családfő megszelte az almát, mindenki evett mindenből. Szokás volt diót dobni a sarkokba, ehhez volt egy mondóka is, amire Zsuzsi néni nem emlékezett, de valahogy úgy kezdődött: *„Kútyi, milí kútyi,…"* (Sarkok, kedves sarkok...)

A karácsonyi ponty csak a 60-as évektől jött divatba. *Nagy karácsony napján* ebédre hurkát, kolbászt sütöttek. Úgy tartották, ezen a napon nem szabad mákosat enni, mert bolhás lesz az ember.

Kiss Gyuláné Balogh Erzsébet, református

A karácsonyfát a Jézuska hozta. *Ádám-Éva estéjén* a menü savanyú lencseleves és *perki (dödölle)* vagy *pompos* (fánk) volt. Ezután felvágtak egy almát, amiből mindenkinek osztottak. Ha egészséges volt az alma, úgy gondolták, hogy mindenki az lesz. Diót is vettek a tálból (egészségjóslás). Étkezés alatt minden fogásból dobtak egy keveset az asztal alá Jézuskának. *Karácsony első ünnepén* húsleves, baromfihús, különböző sültek, disznótoros és kalácsok kerültek az asztalra.

Karácsony második ünnepén rezesbanda vagy a muzsikus cigányok jártak a házakhoz Istvánokat köszönteni, cserébe megvendégelték őket vagy pénzt kaptak. Ez a fajta muzsikálás szokásban volt húsvétkor és búcsúkor is.

Hegedűs Lászlóné Vanyúr Ernesztina, katolikus

Ádám-Éva napján böjtöltek, ezért vacsorára lencselevest és mákos gubát készítettek. Dió dobálása szintén szokás volt, illetve a családi almaszelés is. Minden fogásból egy kis darabot gyertyaláng fölött „megfüstöltek", és félre tették Jézuskának. *Az első ünnepen* húsleves, rántott hús, rétesek és kalácsok kerültek az ünnepi asztalra. Ezen a napon a szűk család ünnepelt együtt. *Karácsony második ünnepén* este átmentek egymáshoz a rokonok és barátok, kártyáztak, mulattak. Muzsikus cigányok járták a falut, muzsikáltak és Istvánokat köszöntöttek (Csikó és Tugyi bandája).

DECEMBER 31., SZILVESZTER NAPJA

A protestánsok istentiszeletet tartottak az óév estéjén, hogy megköszönjenek minden jót, amit az Istentől kaptak az elmúlt évben.

Zsuzsi és Bözske néni is említette azt a szokást, amikor a lányok fiú neveket írtak kis papírcetlire, ezt *gombócába* gyúrták. Főzéskor amelyik *gombóca* jött fel először, az abba rejtett név lesz a lány férjének a neve. A másik szokás szerint, amikor összejöttek a lányok beszélgetni valahova, akkor valamelyikük mindig kiszaladt az utcára, és amilyen nevű férfit látott meg, akkor úgy tartották, olyan nevű lesz az ő férje is.

Katolikusoknál böjtös nap volt, délután tartottak misét. Este viszont már ünnepi vacsorát tartottak (töltött tyúk), rokonokkal, barátokkal mulattak. Szokás szerint újév első napján már nem volt szabad szárnyast enni, mert úgy gondolták, az elkaparja a szerencsét.

GYERTYASZENTELŐ

Katolikusoknál mise után gyertyát szenteltek mert a megszentelt gyertya megóvja a házat a bajtól és ha kellett a ravatalnál is azt gyújtották meg.

„Ha fénylik gyertyaszentelő, az íziket szedd elő” – ez a mondás azt jelenti, hogyha gyertyaszentelőkor szép az idő, akkor hosszú lesz a tél. A kukoricakórót etetésre használták. A jószág lerágta a leveleket és a puha részeket, de a kemény szárat (íziket) eltették. Ha volt elég takarmány vagy rövid volt a tél, akkor az íziket tüzelőként hasznosították, de ha hosszú volt a tél, akkor feldarabolva a jószágnak adták, amit már így elfogyasztott.

HÁROM KIRÁLYOK ÜNNEPE – VÍZKERESZT

Ezen a napon szedték le a díszeket a karácsonyfáról. Szentelt vízzel megszentelték a házat, udvart, baromfit.

FARSANG

Tollfosztók, fonók ideje, ahol nagyon jó történeteket, meséket lehetett hallani. *Fosztóknak* kalácsot vagy kiflit és teát készítettek. Jellegzetes ételek ebben az időszakban a füstölt húsfélék, csörögefánk, diós sütemények, fánk *(siska)* lekvárral vagy darált húsos töltelékkel töltött fánk.

Mulatságok, bálok ideje volt ez az időszak. Bözske néni idejében a lányok csak az anyjuk kíséretében mehettek bálba, az anyák a szélen ücsörögtek és figyelték a fiatalokat.

Disznóvágások ideje is volt a farsang ideje. Disznóvágáskor, miután este elvégződtek a munkával, disznótort tartottak. A gyerekek beöltöztek *„maskarának”*, énekeltek, táncoltak, tréfálkoztak.

„Hallom szép disznót őtetek,
még hurkát is tőtöttetek.
Én fogtam a fülit, farkát
adjatok egy darab hurkát!”

Cserébe kaptak hurkát, kolbászt, az idősebbek bort is. Ezt olykor elvitték a fonóba vagy a tollfosztóba, ahol fiatalok, barátok is voltak, és ott folytatódott a mulatság.

A lakodalmakat is ezekben a hónapokban tartották, általában keddi napon. Az esküvőt három megelőző vasárnapon ki kellett hirdetni a templomban. Ez szokásban volt mind a három felekezetnél. Az előző héten a vőfélyek meghívták a násznépet a lakodalomba, a koszorúslányok előkészítették a bokrétákat. A lakodalmi menü húsleves volt, főtt hús tormával, pörkölt, sült disznóhús, fasírt, sütemények, rétes, *kulcsos kalács*. A kulcsos kalácsot általában ráfűzték a boros vagy a pálinkás üvegekre.

HÚSHAGYÓ KEDD

Böjti időszak kezdete. Ha ekkorra még maradt valami húsféle a háznál, azt a következő héten csütörtökön elfogyasztották (torkos csütörtök). Mivel a böjtben kevesebb húst fogyasztottak – vagy egyáltalán nem –, ezért szükség volt más tápanyagdús étellel pótolni az energiaszükségletet. Erre az időszakra jellemző étel a *biracs (csiripiszi, költés)*, ami búzacsírából készült nagyon tápláló élelem. Készítettek még főtt kukoricát, morzsolt takarmánykukoricából, amit cukorrépával együtt főztek puhára, amitől a kukorica finom és édes lett. A kukoricából kását is készítettek: megdarálták, leszitálták, és a durva lisztből készült a kukoricakása, a finomlisztből pedig a málé.

BÖJT, NAGYBÖJT

Tilos volt bálokat, mulatságokat tartani, az emberek lélekben felkészültek a húsvétra.

Főleg a katolikusoknál volt jellemző, hogy teljesen elhagyták a húsételek fogyasztását.

A népi hagyományokat a Nádas Ifjusági Néptáncegyüttes igyekszik fentartani

VÉGSZÓ

Mikor ezt a sok adatot felgyűjtöttem és begépeltem, akkor jöttem rá igazán, hogy valóban színes életük volt az eleinknek, annak ellenére, hogy nem volt annyi mindenük, tárgyi és anyagi lehetőségük, mint manapság nekünk.

Ezt a felismerést szerettem volna én is bemutatni a velem egykorúaknak tanulságképpen, mint ahogy azt az adatközlő nagymamák is átadták nekem mindazt a sok érdekességet a múltból, amiből mi tanulni tudunk és ezzel építeni a jövőnket.

„Mert a múltból a parazsat kell elhozni, a hamut ott lehet hagyni."
(Gál Levente)

Adatközlők:
Hegedűs László (Laci bácsi), szül. 1944. 2. 20., római katolikus
Hegedűs Lászlóné Vanyúr Ernesztina, szül. 1948. 1. 15., római katolikus
Kiss Gyuláné Balogh Erzsébet, szül. 1929. 2. 14., református
Nádasdi Lászlóné Petrík Zsuzsanna, szül. 1952. 2. 16., evangélikus
Téglásné Várföldi Zsuzsanna, szül. 1951. 4. 7., evangélikus
T. Vrábel Lenke, szül. 1947. 3. 31., evangélikus

VADKERTI KINCSŐ

A GÚTAIAK BÜSZKESÉGE A SORTÁNCJÁRÁS

Kincskeresők XIX. és esszépályázat, 2024
Felkészítő tanár: Bölcskei Nikolett
Corvin Mátyás Alapiskola, Gúta

A nagymamám mesélte, hogy már az ő nagyszülei is táncolták – szól a legendás mondat a pünkösdi sortáncjárásról. Ez az a hagyomány a csallóközi településen, ami minden családot megmozgat, múltja egészen a 19. századra nyúlik vissza.

Pünkösd a húsvét utáni hetedik vasárnapon és hétfőn tartott keresztény ünnep, amelyen a kereszténység a szentlélek kiáradását ünnepeli meg. A múltban több településen is hagyomány volt, hogy ilyenkor végigtáncolták az utcákat, ez volt az úgynevezett *pünkösdi sortáncjárás*. Jelenleg már csak Gútán vannak ennek a hagyománynak őrzői, folklorizmusként, vagyis hagyományőrzésként tekintünk rá.

A hagyomány biztosan több mint 100 éves, csak a II. világháború alatt és az azt követő hontalanság éveiben nem tartották meg, azonban a Csemadok megalakulása után, az 1950-es évektől ismét járják a fiatalok. Az évek során változott az öltözet, a menete, hogy kiket látogatnak meg. Nem változott azonban a fiatalok lelkesedése, és a gútaiak büszkesége, hogy a sortánc az övék.

A sortáncjárás történetét kutatva ráakadtam egy beszámolóra, amely a Csallóközi Hírlap 1927. június 12-iki számában jelent meg, ez alapján: *„Gúta régi szokása Pünkösdkor a vámkerék állítás, úgy az évben is a gútai ifjúság több helyen állított fel vámkereket. (A vámkerék áll egy hosszú fenyőből, hozzá tolnak egy vékonyabb fenyőt, ennek végéhez kereket tesznek, egy nagy topolja jegenye ágat a kerék után hozzáerősítenek, melyen többszínű szalagok zsebkendők és itallal telt üvegek vannak). Pünkösd hétfőn a délutáni órákban a fiatalság a megállapított órarendben elkezdi a táncot több ezer nézőközönség jelenlétében. Ezután elindul a táncsereg a nézőkkel együtt, folytonosan keringő sortáncot járva, a plébániára és más érdemesebb helyekre. Ott már a nézőközönség több ezer. Ellepik az udvart, utcát. A legények bírája a háziurat felköszönti. Ezután a tánc megkezdődik s több darabot táncolnak. A táncmesterek felkérik a háziurat és úrnőjét a táncra, mit ők többnyire elfogadnak. Tánc után a*

Sortáncjárás régen

táncmesterek a megtiszteltt ől jutalomban részesülnek, ezek után a táncsereg a nézőközönséggel együtt visszamegy, ki-ki a maga vámkerekéhez, folytonosan táncolva. Ott újra megkezdődik a hajnalig tartó tánc. Belépődíj nincs, mivel a vámkerék az utcán van felállatva. A költségek fedezése: a táncoló legényeket egyenkint a zenekar 2 tagja odakíséri a vámkerékhez, ott valóságos vaslánccal a legény lábát a vámkerékhez kötözik. A táncosa 3-5 koronával a legényt megválthatja. A legény így szabad lesz. Ez ismét egy másik leányt hív fel táncolni, kivel ugyan ily eljárás történik. A vámkerék fennáll aratási vásárig. Vásár napján zeneszó mellett döntik le."

Jóval korábbi, 1907-es kiadású a Komárom Vármegyét taglaló Magyarország Vármegyéi és Városai című kötet, amelyben a vámkerék állításáról található néhány sor: *„Gútán divatozik az ú.n. vámkerék, a mi abból áll, hogy pünkösd hétfőjén a legények egy felállított hosszú pózna végére kocsikereket erősítenek s azt boros üvegekkel és pántlikákkal díszítik fel. A táncz megkezdése előtt előbb minden legényt a kedvesének kell kiváltania pénzért. Az így összegyült pénzből fizetik a mulatság költségeit."* A későbbi leírásokból is ismert, hogy pénzt gyűjtöttek, kaptak a fiatalok és abból mulattak.

A Csemadok Központi Bizottsága által 1976-ban kiadott Néprajzi Közlések II. kötetben arra is választ kapunk, miért nevezik sortáncnak. *„A neve (sortáncjárás) onnan származik, hogy a fiatalság felkeresi és felköszönti a falu vezető*

A legényt ki kell vásárolni

Vámkerékállítás napjainkban

A sortáncjárók viselete az évek során változott, 1978-ban így járták

embereit. Pünkösdhétfőn, ebéd után, a korcsmában gyülekeznek a lányok és a legények. Néha három helyen is gyülekeznek. Egy csoportban legkevesebb nyolc pár táncolt. (…) A csoportok párosával, egymás után állnak fel, egymás kisújját fogják. Rendes lépésekkel haladnak a zene ritmusára. Pár lépés után az első pár kezdi a forgást: a legény felemeli a jobb karját és alatta egyszer megforgatja a lányt. Utána mindjárt kezdi ezt a forgást a második, harmadik stb. pár. Így haladnak állandóan forogva az első házhoz, ahol már várják őket, mert egy lovas küldönc előre bejelenti a sortáncosok érkezését. (…) Utána megint sorba állnak és mennek a következő házhoz."

Régi sortáncjárók elmondása alapján a lányok akkoriban piros térdig érő csizmát hordtak zöld, fehér vagy esetleg piros térd alá érő szoknyát, fehér puffos ujjú blúzt és piros mellényt, fekete kivarrott mintával rajta. Pártájukat pedig piros, fehér, zöld szalagok díszítették.

Vámkerékállítás 1985-ben Gútán

1990-ben is volt sortánc, az akkori viselet is jül látható a felvételen

Sortáncosok a covid-járvány idején, 2021-ben

A fiúk öltözete nem változott sokat, ugyanis akkoriban is fekete nadrágot és csizmát viseltek, valamint fehér hosszú ujjú inget, amit szintén fekete mellénnyel egészítettek ki. A legények fejükre fekete kalapot tettek, s abban táncolták végig a várost. Manapság a lányok ruhája öt vagy több alsószoknyából, fehér blúzból áll és néhányan kapnak mellényt is. Szoknyájuk virágmintás, zöld, kék vagy piros és egy kötény díszíti.

A népszokáshoz tartozik a sortáncjárást megelőző vámkerékfa állítás, amely napjainkban a gútai hajómalom udvarán történik meg. A táncos fiúk egy fát hoznak az udvar közepére, amire a lányok által szalaggal díszített lombot és

Sortáncosokok 1985-ben

Sortáncjárás régen

vámkereket rögzítenek, amelyen négy borosüveg van. Pünkösd szombatján a legények kölcsönöztek a helyi fatelep vezetőjétől egy 16-18 méter hosszú, szép fenyőt, amit vállon bevittek a vendéglő udvarába. Ott azt megtisztították és piros, fehér, zöld színűre festették. A felső végére egy virágokkal és szalagokkal díszített kocsikereket rögzítettek, amire borral vagy pálinkával töltött üvegeket is kötöttek. A kerék fölé frissen vágott jegenyefaágat erősítettek, amit szintén színes szalagokkal díszítettek.

Régen a sortáncjárást azok a legények vezették, akiket a sorozási bizottság katonai szolgálatra alkalmasnak talált. Ezek a legények már jóval sortánc előtt kiválasztottak egy-egy olyan vendéglőt, amelynek táncra alkalmas nagy udvara volt, és úgy gondolták, hogy vállalnák a rendezvényt. Régen a táncos mulatsághoz választottak egy tapasztalt legényt, aki a legénybíró szerepét töltötte be. Rajta kívül a táncosokat elkísérte állomásaikra egy pénztáros, egy jegyző, két csősz, valamint hét erőteljes legény, akik a hajdúk voltak. Az ő feladatuk volt ügyelni a rendre, illetve kivezetni minden rosszakarót a mulatság helyszínéről. Szintén a csőszök voltak megbízva a nép szórakoztatására. Ezt a feladatot úgy végezték el, hogy egy táncospárt hangosan leszólítottak ezzel a mondattal: *„Megismertelek benneteket! A múltkor ti jártatok a tilosban! Amikor szerelmeskedtetek, lehevertétek a búzát! Ezért most bírságot kell fizetnetek!”* A megszólított párost ezután a két csősz a legénybíró elé vezette, aki meghatározta a bírság mértékét. Ez általában megegyezett a szokásos belépő árával. Néhány tapasztaltabb táncospár alkudozott is. Ha vonakodtak kifizetni, a legényt a vámkerékfa tövéhez kötözték, és addig nem engedték el, amíg a leány nem adta meg a

Sortáncjárás 2010-ben

Sortáncjárás 2024-ben

megszabott büntetés árát. A bírság kifizetése után borral kínálták a már szabadnak nyilvánított táncospárt. A népnek attól sem kellett félni, hogy esetleg valamelyik táncospár kimarad ebből a mulatságból, ugyanis ez egészen másnap hajnalig tartott, így a csőszöknek bőven volt idejük magukat és az egybegyűlteket is szórakoztatni – olvasható a Csemadok weboldalán, valamint Liszka József is leírja A szlovákiai magyarok néprajza című könyvében.

„Ez a látványos népszokás a második világháborút követő jogfosztottság idején néhány évig szünetelt. Kinek is lett volna kedve önfeledten szórakozni a magyarok ellen szított gyűlölet és a deportálástól való félelem árnyékában. Amikor 1949. július 3-án Gútán is megalakult a Csemadok, az akkori vezetőség egyik kiemelt fontosságú célkitűzése volt a pünkösdi népszokások felújítása. A következő évben, 1950-ben ez meg is történt" – emlékezik vissza Kicsindi Károly az Itthon magazinban a történésekre. A sortáncjárást azóta is folyamatosan megrendezi a Csemadok, csak a koronavírus-járvány idején, 2020-ban maradt el, majd 2021-ben szerényebben, fogadások nélkül valósult meg, azóta azonban újult erővel és lendülettel járják a Kikelet táncosai a várost.

Mivel pünkösdhétfő munkanap, a sortáncjárást pünkösd vasárnapján tartják meg. Ez úgy történik, hogy a népviseletben felöltözött párokat két csősz, és lóval húzott kocsin szállított zenészek kisérik. Így látogatják meg a hagyományokat ápolni akaró városi vezetőket, intézményeket és a rendszerváltás óta a város plébánosát is. Amikor a táncosok megérkeznek a helyszínre, az első táncos köszöntőverset mond, amivel engedélyt kér a táncolásra.

Napjainkban ezt a köszöntőt mondjuk:

„Szép tavaszi nap aranyos sugára, / festő bimbót varázsol az ágra. / Az ágról-ágra röppenő madársereg, / az egek urára hála dalt csicsereg. / Tavasz korát éljük mi is az életnek, / arcunkon az öröm rózsái teremnek. / Mint madár a párjával, legény

Mindenki sortánca, a táncosok felkérik az embereket is egy táncra

a leánnyal, / úgy jelentünk meg itt egy banda cigánnyal. / Engedelmet kérünk a sortáncjárásra, / mulatni akarunk, nincs most gondunk másra. / Erőt, egészséget! Húzz rá!"

Ezt követően a zenészek rázendítenek a zenére és rövid bemutató tánc következik, majd a lányok és fiúk táncra kérik a házigazdákat. A tánc befejezésekor a vendéglátó asztalhoz szólítja a táncosokat. Az asztalról szabadon lehet válogatni a szendvicsekből, pogácsából, süteményekből, friss gyümölcsökből és különféle üdítőkből.

A sortáncnak köszönhető, hogy megalakult Gútán a Kikelet néptánccsoport, ők azok, akik már évek óta megtartják a hagyományt, évekig a Pósfa zenekar, 2024-ben Lakatos Áron és zenekara kíséretében.

2022 óta az esemény kiegészült, a városháza előtti téren eljárják a mindenki sortáncát, a lakosság, iskolák és óvodák bevonásával.

A pünkösdi sortáncjárásra méltán büszkék Gútán, óriási a közösségépítő ereje, nagyon sok gútai táncolta már, jó barátságok, kellemes emlékek fűződnek hozzá, a régi és az új sortáncosoknak együtt dobban a szíve, mikor szóba kerül a hagyomány.

Köszönettel tartozom

Kicsindi Károly (volt Csemadok-elnök) családjának
Langschadl Dávid, Csemadok-elnöknek
Nagy Péter, volt Csemadok-elnöknek
Angyal Béla, helytörténésznek
Fördős Ferencnek, a Gúta TV operatőrének

Felhasznált irodalom

Dömötör Tekla: Magyar népszokások, Corvina kiadó, 1983
Liszka József: Ágas-bogas fa, Lilius Aurum, 1995
Liszka József: A szlovákiai magyarok néprajza, Osiris Kiadó – Lilium Aurum Kiadó, 2002
Kicsindi Károly: Pünkösdi sortáncjárás Gútán, In: Itthon Nemzeti Kulturális havilap, 2. évfolyam, 5. szám, 2007. Pünkösd hava
Magyarország vármegyéi és városai.: Komárom vármegye és Komárom sz. kir. város. Szerk. Borovszky Samu, Bp. (1907.) Orsz. Monografia Társ. X, Hasonmás kiadás, Kiadta: Méry Ratio Kft., Budapest, 2018
Néprajzi Közlések II. Szemelvények a Csemadok Központi Bizottsága néprajzi albizottsága tagjainak gyűjtéséből, kiadja a Csemadok Központi Bizottsága, Bratislava, 1976 (a Sortánc járás és Vámkerék részt Füri Ernő 50 éves – 1956-ban mesélte el)

Internetes források

https://csemadok.sk/felvideki-ertektar/punkosdi-sortancjaras-es-vamkerek-allitas/
https://felvidek.ma/2017/06/05/sortancjaras-es-vamkerekallitas-gutan/
https://www.dunataj.sk/elo-nephagyomany-fiatalokkal-megkezdodott-a-felkeszules-a-sortancra/
https://www.dunataj.sk/a-punkosdi-sortancjaras-mint-hagyomanyorzes/
https://www.magyarokegyhelyen.hu/csodaszarvas/nepszokas/punkosdi-sortancjaras
https://ma7.sk/tajaink/punkosdi-sortancjaras-gutan-kepekkel
https://ujszo.com/regio/a-punkosdi-sortanc-hagyomanya-gutan
http://www.gutatv.sk/2017-majus-17/

SZABÓ LUCA

A BENCZE-HÁZ

Kincskeresők XIX., 2024.
Felkészítő tanár: Szabó Gabriella
Petőfi Sándor Alapiskola és Óvoda, Nádszeg

A Bencze-házat, Nádszeg egyetlen ma is álló polgári házának sorsát, mai állapotát és funkcióját szeretném dolgozatomban bemutatni.

A házat 1924-ben kezdte építtetni Bencze Kálmán, népes családja számára. Bencze Kálmán ekkor 69 éves volt, kántortanítóként dolgozott a faluban. A ház 1929-re lett kész, az építtető ekkor már 74 éves volt.

A ház az akkori viszonyokhoz képest tágasnak, megfelelő méretűnek bizonyult a nagy család számára. Bencze Kálmánnak ugyanis hat gyermeke közül négy megérte a felnőttkort. Mindannyian művelt embernek számítottak – tanítók, tanítónők és jegyzők voltak. Az ő történetüket egy következő munkában szeretném bemutatni.

A Bencze-ház utcai frontja

Bencze Kálmán, az építtető és a Bencze család

Az eredeti ház alaprajzának vázlatát a katasterportal.sk és a jelenlegi tulajdonos elbeszélései alapján készítettem el. A ház L alakban helyezkedik el. Az utcafront felől három pár nagy ablak látszódott, ezek három szoba ablakai voltak. Az udvarból, oldalról történt a bejárás. Innen előre, az utca felé helyezkedett el az említett 3 szoba, hátrafelé pedig a konyha, és még két szoba.

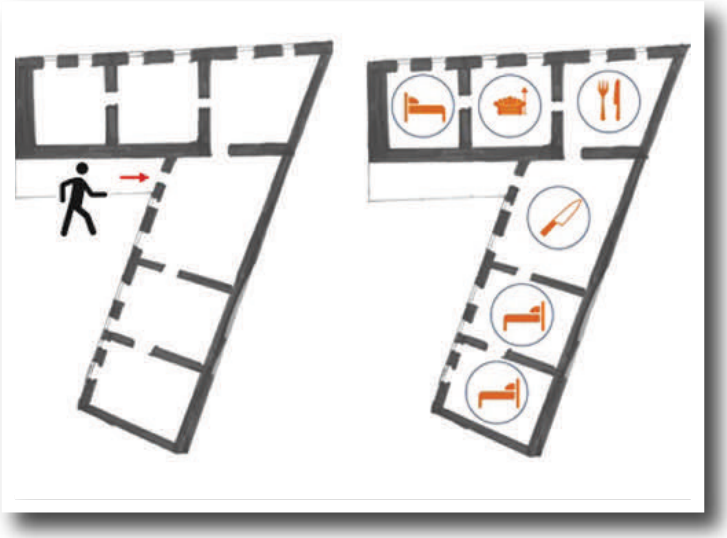

A ház alaprajza és feltételezett beosztása

Pontos információink a szobák használatáról nincsenek, feltételezhetően az elsőkben volt a szalon, az étkező és egy hálószoba, hátul a konyha, mögötte pedig további családtagok, illetve a cselédek szobái.

Az 1930-ból megmaradt népszámlálási dokumentum szerint cselédek is éltek a házban. Név szerint Kohel Ignác és Julianna.

A ház már nem vályogból, hanem téglából épült. A tetőre eternit, vagyis műpala lapok kerültek.

A bejárat fölött, az L rövidebb száránál nyitott folyosó volt.

Felújítási munkálatok

A telekhez nagy kert is tartozott, melyen a család gazdálkodott. A zöldség és gyümölcstermesztés mellett rengeteg virágot is ültettek – erről a családról készült fénykép is tanúskodik.

A ház története szorosan összekapcsolódik a család történetével. Az utolsó lakó Bencze Kálmán veje, Palotay József volt. Halála után a ház Bencze Kálmán unokája, Bencze Piroska tulajdonába került. Mivel ő a fiával Pozsonyba költözött és nem éltek a házban, a nyolcvanas évektől önkényes beköltözők foglalták el az épületet.

Innentől kezdve a ház állapota rohamosan romlott, hiszen a lakók az épületet használták, a hibákat viszont nem javították, így hamar leélték. A tulajdonosnak csupán szimbolikus bérleti díjat fizettek.

A 2010-es években született meg a gondolat a nádszegi Bugár családban, hogy az utolsó polgári házat érdemes lenne megmenteni a teljes enyészettől. Ám a benne lakók miatt a tulajdonosváltás jogi folyamata hosszadalmas volt. Végül 2019-ben elkezdődtek a felújítási munkálatok.

A fotókon látszik, milyen rossz állapotban volt az épület. A ház alapos felújításra várt. Az új tulajdonosok szerettek volna a lehető legtöbbet megőrizni az eredeti épületből. Mivel az alapok jók voltak, főleg a falak és a tetőszerkezet

A felújítás után

került felújításra. Az alapot csak a ház bal sarkánál kellett alábetonozni, mivel az elhanyagolt esővízcsatornából lecsorgó víz alámosta a házat, ami kicsit meg is süllyedt. A régi alapján készült a felújított ház homlokzata és díszítése is.

A felújítás során a ház hosszabb fala mentén is kialakítottak egy fedett folyosót, melyet erős oszlopok tartanak. Valamint a ház mögött építettek egy tágas fedett teraszt.

A belső elrendezés annyiban módosult, hogy az első három szoba közül kettőt egybenyitottak, így egy kisebb és egy nagyobb terem keletkezett. A ház kiegészült egy modern konyhával, egy kisebb fürdőszobával és mellékhelyiséggel is.

Amit sikerült megőrizniük, azok a hátsó ablakok, melyek kis felújítás után a teraszra kerültek.

Rendezvények: kiállítás a nagyteremben, könyvbemutató és író-olvasó találkozó Lackfi Jánossal, akinek anyai családját Nádszegről telepítették ki Magyarországra a II. világháború után.

Az udvar és a terasz méltó helyszíne a nádszegi Szent István-napok keretében évente megrendezett táncháznak, népzenei és könnyűzenei koncerteknek.

Az eredeti berendezési tárgyak és bútorok közül, mint például értékes festmények és ruhásszekrények, nagyon sok minden eltűnt vagy illetéktelen kezekbe került.

Néhány tárgyat viszont ma is megtalálhatunk, ha a Bencze-házban járunk. Ilyenek például a falon lógó szentképek.

A felújítási munkálatok 2020 nyarára fejeződtek be, amikor ünnepélyes keretek között mutatta be az új tulajdonos a házat a község lakosságának. A magántulajdonban lévő épület ugyanis elsősorban nem magáncélt szolgál, időpontegyeztetés után megtekinthető, illetve különböző rendezvényekre helyszínül bérelhető. Zajlott már itt számtalan magán-, illetve nyilvános rendezvény, mint például születésnap, író-olvasó találkozó, sőt esküvő is.

Kettétört életek – a II. világháború katonáinak sorsát bemutató tárlat a felújított Bencze-házban, 2020

Te az enyém, én a tiéd – kiállítás a Bencze-házban, 2023

A nagyterem több kiállításnak adott már otthont. Ilyen volt pl. a Kettétört életek című, mely a második világháborúban részt vevő nádszegiek életét mutatta be, vagy a II. világháború után Te az enyém, én a tiéd című, mely a helyi házasságkötési szokásokat dolgozta fel.

A Bugár család az épület felújításával értéket, történeteket és számtalan lehetőséget mentett meg. Örülök, hogy az épületet én már felújított, szép formájában ismertem meg. Remélem, ez ösztönözni fog másokat is, hogy a régi, esetleg elhanyagolt építményeket helyrehozzák és így megőrizzék az utókornak.

Források:

Interjú Bugár Andreával, a ház jelenlegi tulajdonosával
www.katasterportal.sk
www.slovakiana.sk
A Bugár család archívuma
Saját fényképek

BALOGH BORBÁLA – TAKÁCS ZSÓFIA

A NÁDSZEGI 2006-OS ÁRVÍZ

Kincskeresők XIX., 2024
Felkészítő tanár: Mgr. Rákász Katalin
Petőfi Sándor Alapiskola és Óvoda, Nádszeg

Nádszeg (szlovákul Trstice) a Nagyszombati kerületben, a Galántai járásban fekszik, Galántától 22 km-re délre. A mátyusföldi községet 1608-ban „Nagy Szegh" alakban említik először, a semptei uradalomhoz tartozott. A falut ebben az évben telepítette földesura, Thurzó Szaniszló. Nevét a határában található sok nádról kapta. Lakói kezdetben kiváltságokat kaptak, melyek következtében gyorsan fejlődött. 1634-ben 80 házában már 400 lakos élt. 1636-ban a birtokos család kihalásával az uradalom a királyra szállt, aki 1642-ben az Eszterházyaknak adományozta. A török időkben több rajtaütést szenvedett a falu, ennek következtében lélekszáma csökkent. Még tovább apadt a lakosság száma a kuruc háborúk következtében, úgy, hogy 1715-ben a községnek mindössze 58 adózó lakosa volt. Lakói mezőgazdasággal, állattartással, méhészettel foglalkoztak. A falu régi temploma 1717-ben épült.

A 18. században a lakosság száma rohamosan nőtt, 1785-ben, az első népszámláláskor már 1796 lakosa volt. Iskolájának legkorábbi említése 1781-ből származik[1].

Nádszeg domináns épülete a 120 éves Szent István király templom, melynek története szorosan kötődik a témánkhoz, a falut sújtó 2006-os árvízhez. A mai a falu harmadik temploma; az előző kettő földrengés és árvíz következtében súlyosan megrongálódott.

1903. július 14-én tört be az árvíz Nádszegre: 2269 hold termése semmisült meg és 115 lakóház vált rommá. A templom is súlyos károkat szenvedett. A mai templom 1903–1904-ben épült egy 19. század elejéről származó templom helyén.

Nem véletlenül kapta a település a Nádszeg nevet. A határban régen sok mocsaras, nádas „tócsa" volt és sok nád.

Nádszeg a Kis-Duna és a Feketevíz ölelésében, szegletében fekszik, innen ered nevében a szeg.

[1] *https://hu.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1dszeg*

Úgy tartja a mondás, hogy amikor Isten az egyik kezével ad, a másikkal elvesz (és fordítva). Nádszeg a Kis-Duna és a Feketevíz között terül el. A közeli mocsarak és folyók egyrészt bőséges termőföldet s vele megélhetést adtak az itteniek, másrészt a gyakori árvizek nagy károkat okoztak.

1965

Lápos, mocsaras terület volt, az árvíz vagy a tűzvész többször tönkretette a házakat, a két folyó, a Feketevíz és a Kis-Duna folyamatosan veszélyeztette a falut, ezért az itteni őslakosok kénytelenek voltak megtanulni a túlélés művészetét.

Csaknem 60 évvel ezelőtt, 1965-ben volt az egyik legnagyobb árvíz az ország történetében. A Duna átszakította a gátat és elöntött 46 községet, köztük a miénket is, valamint Komáromot, Dunaszerdahelyt és Gútát. Sok csapadék esett abban az évben, főleg tavasszal és nyáron. A Duna vízszintje már 1965. június elején elérte a 7,4 métert, amit a hosszan tartó esőzés és az olvadó alpesi hó okozott. A sok csapadék megrongálta a védőgátakat, feláztatta az altalajt, több szakaszon, nagyobb területeken szivárogni kezdett a gát. Egymás után dőltek össze a házak, a piszkos víz mindent elárasztott: 94 ezer hektár földet és a csallóközi ivóvízkészlet is beszennyeződött[2].

A Nádszegiek 1997 júliusában is farkaszemet néztek a vízzel. Az általunk Nullásként ismert gáton 12 ezer homokzsákot raktak le, hogy megmentsék

---

[2] *Az 1965-ös rendkívül nagymértékű tavaszi esőzéseket kísérő több hetes árvíz június elején tetőzött a Csallóköz térségében. Noha a Pozsony és Párkány közötti szakaszon gyors ütemű gátépítési és megerősítési munkálatok kezdődtek, a vizet nem tudták megfékezni: a Duna július 15-én Pat, két nap múlva pedig Csicsó mellett áttörte a gátat (más vélemények szerint a gátat a nagyobb katasztrófa megelőzése érdekében a hadsereg robbantotta fel). A gátszakadás miatt kiömlő víz Alsó-Csallóköz nagy részét elöntötte, ennek következtében több tízezer hektár termőföld került víz alá. A Dunaszerdahelyi, Komáromi és Érsekújvári járás több mint félszáz településéről 53 ezer személyt kellett evakuálni, miközben házak ezrei dőltek össze vagy rongálódtak meg. Az esemény „nagy dunai árvízként" került a krónikákba.*

2006 tavaszán nem volt megállás, a víz körbevette a falut

a községet. Ezután a Kis-Duna és Feketevíz mellett húzódó gátakat megerősítették, illetve a gát koronáját 80 cm-rel megemelték. Akkor is összefogott a falu apraja-nagyja, hogy megmentse a községet. Az ár elvonult és mindenki megnyugodott, hogy ennél rosszabb már nem jöhet.

Mikor az egész közösséget érintő komoly (veszélyes) dologról van szó: a gyerekekről, a templomról, az árvízveszélyről, egy emberként megmozdul a falunk. Így volt ez 2006-ban is.

2006 tavaszán Európa-szerte árvízveszélyről, medrükből kilépő folyókról szóltak a híradások. Árvíz, belvíz, homokzsákok, mentés, védekezés – ezek voltak a leggyakrabban használt kifejezések. Szlovákiában Nádszeg forgott a legnagyobb veszélyben. A Kis-Duna és Feketevíz áradása miatt soha nem látott árvíz fenyegette Nádszeget, Királyrévet és Alsóhatárt. A veszély 2006. március 30-án, pénteken érkezett meg, akkor olyan gyorsan áradt a Feketevíz, hogy az hitték, mindent elsöpör.

Délután 1 órakor megszólalt a segélyhívó sziréna, és attól a pillanattól a veszély elmúltáig nem volt megállás. „2006 márciusának vége, áprilisának eleje Nádszeg történetének egyik legvészterhesebb időszaka volt” – jelentette ki Juhos Ferenc akkori polgármester.

Este már olyan magas volt a víz szintje, hogy az eddig mért legmagasabb szintet is túllépte. Szombaton már Gyöpsorra (a község Feketevízhez legközelebb eső utcájára) rakták a homokzsákokat, mert félő volt, hogy a gát átszakad. Fontolóra vették az ottani lakosok kitelepítését, de hála Istennek erre nem került sor.

Vasárnap délelőtt a Kis Duna is kilépett medréből, tehát Nádszeget a víz bekerítette. Körülbelül 8 millió köbméter víz vette körül, elképzelni is rossz, mi lett volna, ha elárasztja a falut.

Péntek estére már rengeteg ember volt a gáton és rakták a homokzsákokat. A töltés aljában a községből és a környező falvakból érkező több száz önkéntes dolgozott, de érkeztek katonai nehézgépek és tűzoltók is Zsolnáról, Poprádról. Az ország legkülönbözőbb pontjairól érkezett anyagi és személyi jellegű segítség a faluba. Szombaton rendkívüli állapotot hirdettek ki, vasárnap a rendőrség és a tűzoltóság lezárta a falut.

A község polgármestere és a helyi önkormányzat közleményekben tájékoztatta, illetve hangszóró segítségével hívta a lakosságot a gátra. Az emberek az ármentesítő vállalat szakembereinek útmutatása szerint rakták a homokzsákokat, építették a falakat a töltés koronáján és építettek kisebb gátakat a töltés mögött feltörő buzgárok körül.

A töltés aljában önkéntesek lapátolták zsákokba a homokot s vállon, gyalogosan vagy kistraktorokkal hordták a töltés mintegy 12 kilométeres veszélyeztetett szakaszára.

Ahol annyira átázott a talaj, hogy a traktorokkal is megközelíthetetlen lett, oda 2 helikopterrel szállították a közeli szövetkezet udvarán megtöltött homokzsákokat.

350 ezer homokzsákot helyeztek ki akkor a gátra. Zsákokat Budapestről és Győrből is küldtek, mert Szlovákiában hiány volt belőlük.

A víz magassága a valamikori gyümölcsösnél ellepte a fákat, illetve a kerítést – ez több mint 2 m magas vízállást jelentett.

Nagy forgalom volt a mentés alatt, de senkinek sem esett baja, az emberek nagyon fegyelmezettek voltak. Vasárnap több mint 1500 ember dolgozott a gáton, de minden nap ezernél többen vettek részt a mentési munkálatokban. Bevetettek teherjárműveket, helikoptert, mentőcsónakot és szivattyúkat is.

A víz csak jött, csak jött és jött…, de szerencsére az emberek is jöttek családostól, barátokkal, ismerősökkel. Aki tudott segített és ennek meglett az eredménye.

Több katona is érkezett, hétfőn a számuk elérte a négyszázat, ők is a homokzsákok elhelyezésében segítettek. A katonák és a falubeliek éjt nappallá téve dolgoztak.

Hét napig tartott a válságos időszak, hét napig dacoltak a természet erőivel. Az emberek kitartása, tenni akarása, fegyelmezettsége, bátorsága, összetartása és a győzelembe vetett hite legyőzte a medréből kilépő, falunk felé tartó hatalmas árt. Sikerült megmenteni Nádszeget!

Juhos Ferenc 22 évig volt Nádszeg polgármestere. Három könyve is megjelent, melyek közül a „Szemben az árral" című a 2006-os árvízről szól. Ebből merítettük a következő adatokat:

„Az árvíz következményeként 2009-ben megkezdték egy új gát megépítését, amely remélhetőleg a jövőben megvédi Nádszeg és a környékbeli falvak lakosságát: 6000 itt élő embert, kb. 5000 hektár mezőgazdasági területet. A 11,5 kilométeres gát megépítése 8,1 millió euróba került. Az előző gátak 150–200 évvel ezelőtt épültek. Az új gátat egész hosszában 114m tengerszint feletti magasságra emelték, ami helyenként 1–1,5m-t jelentett, hogy megfeleljen a 100 éves víz szintjének."

A klímaváltozás nemcsak Szlovákiában vagy Európában okoz gondot, hanem világméretű problémát jelent. Egyre gyakoribb a szélsőséges időjárás, a hirtelen lezúduló nagy mennyiségű csapadék szélsőséges árvizeket okoz.

A téma máig aktuális, hisz idén, 2024 szeptemberében a nagy esőzések ismét megemelték a Duna vízszintjét. A szlovák szakaszon a vízszint még a vártnál is magasabbra emelkedett, ugyanis továbbra is heves felhőszakadások sújtották az osztrák Alpok medencéjét, helyenként akár több száz milliméternyi eső hullott. A Szlovák Hidrometeorológiai Intézet (SHMÚ) tájékoztatása szerint a Duna visszaduzzasztása miatt a Vág alsó szakaszán is jelentős a vízszintemelkedés volt. A Galántai járásban – így Nádszegen is – ismét elsőfokú árvízvédelmi készültség volt érvényben. Szerencsére a helyzet nem fordult drámaira, a víz nem emelkedett tovább, a gátak kitartottak. Az apadás lassú volt, de az árvíz most elkerült minket.

Adatközlő:
JUDr. Juhos Ferenc (1962)

Fényképdokumentáció:
Mgr. Balogh Juhos Melinda MBA (1985)
Internet

Forrás:
Juhos Ferenc: Szemben az árral, Glória, Pozsony, 2006.
https://ujszo.com/regio/a-2006-os-arvizre-emlekeztek
https://ujszo.com/regio/akar-950-centin-is-tetozhet-a-duna-pozsonynal
https://ujszo.com/kozelet/folytatodik-a-duna-tetozese-pozsonynal
https://www.teraz.sk/ekonomika/galanta-ochrana-hradza-povoden-obce/179582-clanok.html?combinedGlobalTab_zamestnajsa=0

JAČMAN KATALIN – FARKAS FRUZSINA

APÁM NEM AKART EMLÉKEZNI...

Kincskeresők XVIII., 2023
Felkészítő tanár: Máté Eleonóra
Dénes György Alapiskola, Pelsőc

Apám nem akart emlékezni – mondta Máténé Sebő Piroska a pelsőci Dénes György Alapiskola nyugalmazott pedagógusa. Mire nem akart emlékezni az édesapja? – Ezt szeretnénk most elmesélni.

Máté Lászlóné Sebő Piroskát, iskolánk volt matematikatanárát látogattuk meg, hogy faggassuk őt pedagógiai pályájáról, és valami egész más kerekedett a beszélgetésből, mint gondoltuk.

Sebő Piroska 1941-ben született Páskaházán, egyszerű falusi családban. Édesapja földműves volt. A családban 2 gyerek született a 2. világháború idején. 1945-ben véget ért a háború, de nagy volt a szegénység, minden családnak voltak veszteségei, a házakon is lehetett még látni a harcok nyomát. De a családok összetartóak voltak.

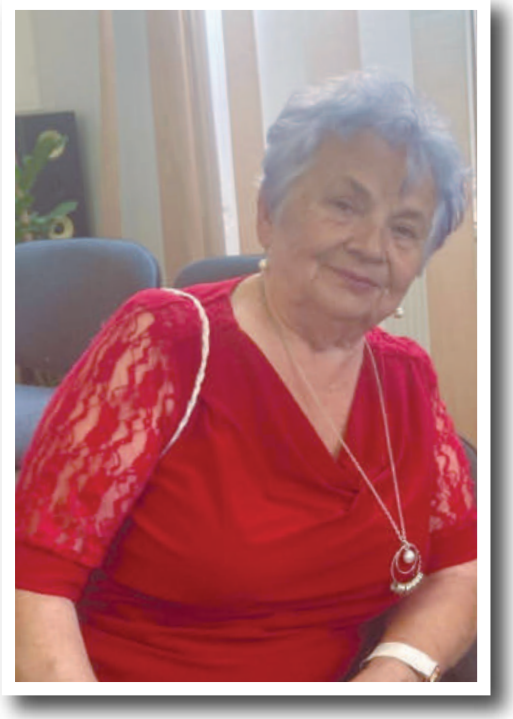

Máté Lászlóné Sebő Piroska

Páskaháza a háború után újra Csehszlovákiához tartozott. A csehszlovák állam elrendelte a közmunkákat. Eleinte ez mindenkire vonatkozott, de egy idő után elsősorban a magyar és a német lakosokat rendelték ki közmunkákra. A szlovákiai magyarok 1945-ös őszi, majd az 1946–47-es kényszerközmunkáját az 1945. október 17-i 88/1945 sz. elnöki dekrétumra hivatkozva rendelték el. Aztán a közmunkákat összehangolták a kolonizációs tervekkel.

A Szlovák Telepítési Hivatal 1946. november 4-én kelt 12-771-I/1-1946. számú bizalmas irányelvei alapján a délszlovákiai járások magyar nemzetiségű lakosai „átcsoportosíthatóak” voltak Csehországi közmunkára.

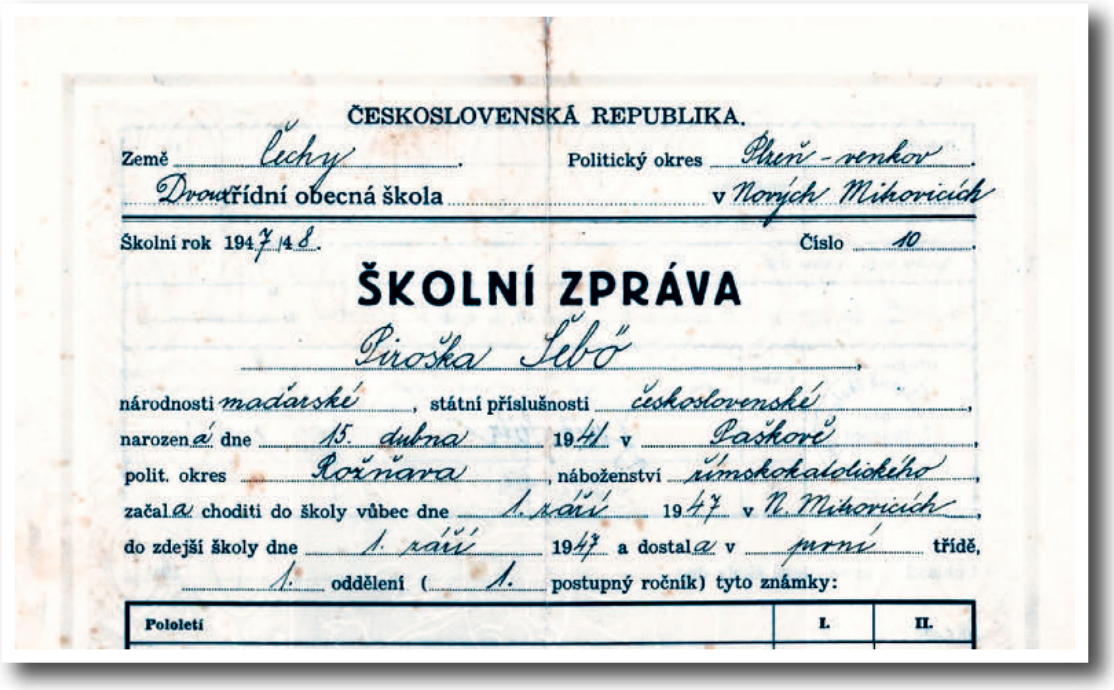

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA.

Země Čechy. Politický okres Plzeň-venkov.

Dvoutřídní obecná škola v Nových Mikovicích

Školní rok 1947/48. Číslo 10.

ŠKOLNÍ ZPRÁVA

Piroška Šebő,

národnosti maďarské, státní příslušnosti československé,

narozen-á dne 15. dubna 1941 v Paškově,

polit. okres Rožňava, náboženství římskokatolického,

začal-a choditi do školy vůbec dne 1. září 1947 v N. Mikovicích,

do zdejší školy dne 1. září 1947 a dostal-a v první třídě,

1. oddělení (1. postupný ročník) tyto známky:

Pololetí	I.	II.

Máté Piroska csehországi bizonyítványa (az egyetlen emlék a deportálás idejéből)

Pelsőcről 1947. február 19-én indították a vonatot Csehországba, amivel a környékbeli magyar lakosokat munkára vitték. A településeket körbefogták fegyveres katonákkal, hogy senki se szökhessen el. Valószínűleg a páskaháziakat is ezzel a vonattal vitték Csehországba, hiszen Pelsőc szomszéd településéről van szó.

Máté Piroska néni, akinek egyetlen egy tárgyi bizonyítéka, a bizonyítványa maradt meg a történtekből, így beszélt ezekről az időkről:

– Ezek az emlékek már elszürkültek. Apám se akart beszélni a történtekről. Mindent, ami volt, ami a kitelepítésünkhöz kötődött, megsemmisített. Azt mondta, hogy ez nincs. Felejtsük el, nem létezik. Ez az egyetlen egy bizonyítvány lett eltéve. Én nem sok mindenre emlékeztem, a szüleim pedig ki akarták törölni ezt az életükből. A kitelepítést kegyetlen sorsként élték meg. Mindig ott volt a kérdés, hogy miért éppen én, mi? Főként anyu kérdezgette sokszor, hogy miért éppen nekünk kellett menni a két kisgyerekkel…

Máté (Sebő) Piroska, öt éves volt, amikor családjával együtt el kellett hagyniuk otthonukat. Így emlékezik róla:

– Nagyon hidegben mentünk. A fél falu elkísérte a kitelepített családokat az állomásra. Sokan sírtak. Siratták, hogy gyerekeket visznek el, hiszen ez a kegyetlenség felső foka. Vagonban utaztunk, amelyben szalma volt és egy kis kályha. Azt raktuk, hogy melegebb legyen. Szüleim vitték a dunnát, a párnát és a két gyereket. Öcsém akkor hároméves volt. Annyit tudtunk, hogy haza-

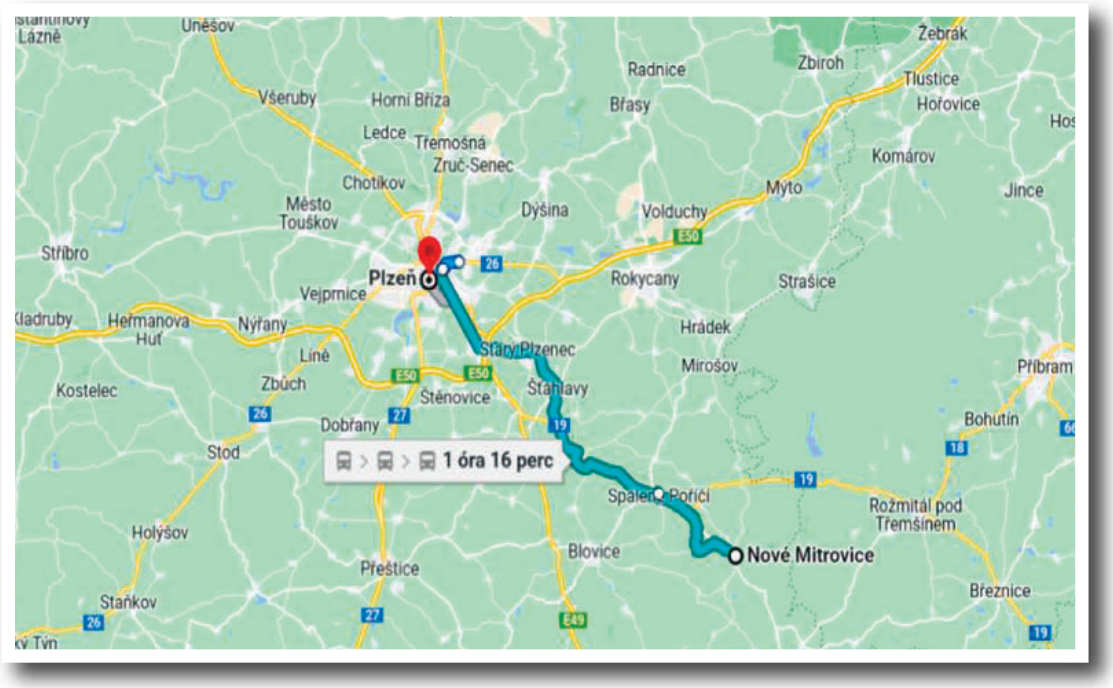

A Sebő családot Pilzenből Nové Mitrovicére vitték

árulók vagyunk, ezért kell elmennünk. Azt mondták Csehországba visznek. Nem értettem semmit sem a történtekből, meg voltunk riadva, hogy ugyan mi történik velünk. Ha a szülők sírnak, az a gyereknek csak rémisztő lehet, hiszen az nem lehet jó dolog.

Piroska néni családját a másik két négyfős családdal együtt Csehország másik végébe, Pilzenbe (Plzeň), majd a pilzeni állomásról mind a három családot más irányba vitték. A Sebő családot a Pilzentől több kilométerre elterülő Nové Mitrovicére telepítették ki. Nové Mitrovice ma egy 330 fős település. Közigazgatásilag 4 pici település tartozik egy önkormányzat alá: Nechanice, Mítov, Nové Mitrovice, Planiny. A község történelmének ismertetésénél az utolsó adat 1941-ből van egy színjátszókörről. Ez azt jeleneti, hogy a második világháború utáni eseményekre nem szívesen emlékszik senki. Pedig valószínű, hogy onnét is kilakoltattak embereket, akiknek a helyére a páskaháziak kerültek.

– A kitelepített emberek szerencsétlen munkáscsaládok voltak – mondja Piroska néni. – Csak a ruháinkból tudtunk magunkkal vinni. Minden itt maradt Páskaházán. Nagynénémék költöztek be a házunkba. Csehországban a németeket kiköltöztették a házukból és mindenük ott megmaradt. Emlékszem olyan tömör, fából faragott, vastag bútoraink voltak.

– Hazavitt a gazda és mondta, hogy itt lakunk. Kellemesek voltak. Azt tudom mondani róluk, hogy nem volt egy durva nép. Érkezésünkkor hoztak

Sebő Piroska fiatalon

tejet és kenyeret. Biztos azt gondolták, hogy éhesek vagyunk. Arra emlékszem, hogy egy nagy bögrével adtak. Nálunk ez nem volt, mert szegénység volt a háborúban. Pléhbögréből ittunk, ott pedig kerámiapohárban kaptuk. Ott jobb volt a helyzet, mint idehaza. Adtak étkészletet is, hogy legyen mivel enni, legyen miben főzni. A helyiségben hatalmas, rakott sparhelt volt. Az udvaron pedig rengeteg állat. Megérkezésünket követően engem beadtak óvodába. Páskaházán nem is volt óvoda. Ott beszélni kellett, az ember nem bámulhatott. Egykettőre megtanultam csehül. Nemsokára beírattak iskolába, mert betöltöttem a hatodik életévemet, és egyből római katolikus lettem.

Elmondása szerint az iskola épülete nagyon szép volt, mint ahogy a templom is. Reggelente templomba kellett járniuk. Az ott töltött idő alatt elsőáldozó lett.

Máté Piroska az osztályával

Az 50 éves találkozó

– A tanító és a gazda sem ismerték el, hogy létezik református vallás. Azt mondták: Olyan nincs is, ki hallott már ilyet? – Később visszatértem a református hitre – meséli.

– Az első osztályt ott jártam. Tiszta egyeseim voltak. A tanév végén az öcsémmel és édesanyámmal jöttünk haza. Arra emlékszem, hogy akkor adtak pénzt. Megvettük a jegyet és harminc koronánk maradt, ahogy hazajöttünk. A hazajövetelünkbe bele kellett egyeznie annak a gazdának, akinél voltunk. Apámat nem engedték el, mert sok volt a munka. Ő csak ősszel jöhetett utánunk. Itthon többet nem esett szó a kitelepítésről. A másik család, amikor hazajött, meghalt a fiuk, mert tüdőgyulladást kapott. A harmadik család sem beszélt semmiről. Akkor már a Magyarországra kitelepítettek voltak a téma… – emlékszik vissza.

Hazaérkezésük után nagynénje családja kiköltözött a házukból, de a faluban még ott voltak a háború nyomai. Édesapjuk, amikor hazaérkezett, a Csehországban kapott kis pénzből vett egy tehenet, hogy legyen mit enni. Rengeteget dolgoztak a szülei, hogy újra meg tudják teremteni az élethez szükséges feltételeket. A házukat majdnem elvették tőlük, hogy szlovákokat telepítsenek bele. Több szlovák család érkezett Páskaházára, akik közül többen ott is maradtak, és idővel „magyarok lettek”.

Máté Piroska tanítónéni ma is nehéz szívvel és értetlenül gondol életének erre a nehéz szakaszára. Hazatérve a család még keményebben dolgozott, hogy

Páskaháza, Piroska néni szülőfaluja és máig lakóhelye

mindent helyreállítsanak otthon. Őt pedig büszkeséggel töltötte el, hogy a cseh iskolában is tudott kiválóan tanulni. Nagyon boldog volt, amikor újra magyar iskolába járhatott. Személyesen tapasztalta meg, mennyire fontos, hogy a gyerekek anyanyelvükön tanuljanak.

Piroska néni a pelsőci magyar tannyelvű alapiskola köztiszteletben álló és szeretett matematika tanára lett. Magyar gyerekeket akart magyarul tanítani. Ma már a nyugdíjasok életét éli, de férjével együtt szívesen eljön minket meglátogatni az iskolában. Sőt volt tanítványaival is találkozott ballagásuk 50. évfordulóján. Mindig árad belőle a kedvesség és a szeretet.

Adatközlő:
Máté Piroska, Pelsőc

Források:
https://www.gomorilap.sk/kultura/ha-nem-emlekszunk-ra-meg-sem-tortent
Kardos László – Derda Sándor – Ronec György: Pelsőc… barangolások Pelsőc történelmében, 2014
Huďár Zoltán: Egy Sajó menti kisrégió változásai a huszadik században, Szakdolgozat, 2015

Fotó:
Családi archívum
Internet

VENTH REBEKA MIRIAM

GODÁNY SÁNDOR FESTÉSZETE

Kincskeresők XIX., 2024
Felkészítő tanár: Mgr. Almásy Gergely
Egyházkarcsai Magyar Tannyelvű Alapiskola

Godány Sándor nemzetközileg elismert felvidéki magyar festőművész. Bemutatására azért vállalkoztam a Kincskeresők helyi értékeket kutató konferencián, mert munkássága és életútja számomra nagyon inspiráló. Az egyik legszimpatikusabb vonás személyiségében, hogy nem hivalkodik festészetével, elvonultan él és igyekszik a nagy nyilvánosság elől elzárkózni, ami így lehetővé teszi számára a nyugodt elmerülést az alkotás folyamataiban. Egy élő interjú alapján építettem fel beszámolómat, ahol nagyon sok háttérinformációt tudtam meg művészetéről és életéről. Többek között szó volt arról is, hogy kiállításaira, legyen az bárhol a világon, Godány Sándor – nagyon ritka kivételtől eltekintve – nem jár el. Örömmel mutatta meg első műveit is, amelyek műhelyének falait díszítik, de megtekinthettem a még éppen készülő festményeit is.

Godány Sándor

Godány Sándor Sárosfán született 1953. március 15-én. Egyházgellén él, és szüntelenül nagy aktivitással és elszántsággal alkot. Kovács László történész leírásaiból megtudhatjuk, hogy Skriba Páltól és Bartal Gyulától tanult festészetet, de mélyebb részleteiben csak magától a festőtől tudhattuk meg, hogy milyen volt a kezdetleges szárnybontogató időszaka, milyen festészeti ágak inspirálták és hogyan zajlottak a rajzórák Skriba Pálnál. Az utóbbi esetében elmondta, hogy nagyon sokáig csak ellipsziseket gyakoroltak, majd ezt követően

tértek át más festészeti formákra. A honlapjáról azt is megtudhatjuk, hogy Godány Sándor *„már pályája kezdetén alaposan áttanulmányozta a hozzáférhető szakirodalmat és a művészeti technikák ismeretét. Külföldön járva pedig különböző múzeumokban (Bologna, Firenze, Velence, Milano, Drezda, Berlin, München, Bécs) tanulmányozta a nagy mesterek munkáit és a modern művészetet.”*[1]

Az összegyűjtött források alapján – amit Godány Sándor bocsátott rendelkezésünkre – megismerhettük kalandos életútját, művein keresztül pedig betekintést nyerhettünk abba, amit a szerző úgy nevez, hogy „színköltészet”.

Kezdetekkor az első műveit a csallóközi, valamint a Dunamenti táj ihlette. Elkötelezett természetjáró, természetvédő volt, később a bősi vízierőmű megépítése ellen tiltakozók egyike. Számára a természet, különösen a fák az élet szimbólumai. Műveiben az erős gyökerekkel a földbe kapaszkodó fák az itteni magyarság megmaradásának szimbólumai, a kidőlt, letört ágú fák az elmúlást és a reménytelenséget szimbolizálják, A színek, mint egyfajta önkifejezési formák, szintén üzenethordozók. Az erős okkersárga a remény szimbóluma,

[1] https://www.alexandergodany.com/home-hu/#about (Utoljára megnyitva: 2025.1.15)

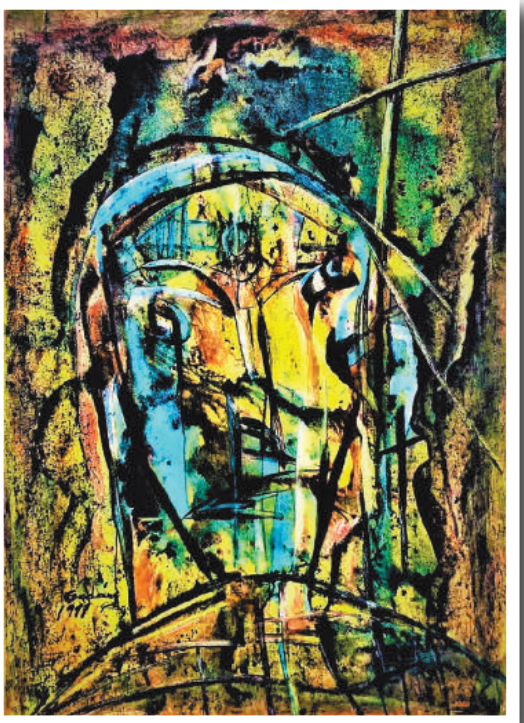

a mélyvörösa a szenvedélyé, a kék árnyalatai az elvágyódásé. A művész a felvidéki magyarságot is színek, valamint a természeti hasonlatok segítségével fejezi ki. Történelmi események is megjelennek a vásznain, például a kitelepítés, ahol egy viskó előtt álló lehajtott fejű öregember reményvesztettsége és a komor táj színvilága jelzi azt, hogy éppen minden elveszni látszik.

Godány Sándor inspirációja a természet mellett továbbá a zene és a hangok. Az Omega együttes zenéjét hallgatva nagyon sok mű született már, de ez elmondható a Black Sabbath és Led Zeppelin zenekarokról is, amelyek mindig ösztönzően hatnak a festőre.

Munkásságát négy erős ciklusba lehetne foglalni. Alkotásának korai szakaszára jellemző a Csallóköz mindennemű ábrázolása a vásznon. Az anyatáj, ahonnét ő elindult a világba. A második ciklus a ligetfalui ciklus, amikor a földből kiemelkedtek a betonházak, a lakótömbök, ahol egybeolvad minden, az eredeti természetet pedig meggyalázzák. A hit és a vallási hovatartozás az erdélyi ciklusának szerves részei, annál is inkább, mert csak a hitébe kapaszkodó ember képes megmaradni. A zene és az ezzel kapcsolatos motívumok pedig egy következő ciklus részei.

Munkáit a világ számos pontját állították már ki. Többek között több alkalommal Argentínában, Lengyelországban, Olaszországban, Romániában, a Dél-Afrikai Köztársaságban. Festészetével több elismerést is szerzett. 2006-tól pedig a Centro Cultural Borges – ARSOmnibus listáján szerepel, amelyen

olyan híres művészek is megtalálhatóak, mint Salvador Dali vagy éppen Pablo Picasso.

A Művészetkritikusok Nemzetközi Társaságának tagja, Joan Luis Montane így vélekedett munkáiról:

„...mesteri módon töri meg a természet, harmóniáját az úgynevezett feszültségvonalakkal. Ezek a feszültségvonalak mintegy szétzúzzák a természetet, néhány képén már a teljes univerzum által fenntarott haladás térhódítása miatti bizonytalanságot, amelyben a mai világ él, és amely negatív módon hat a környezetre. Godány Sándor létünknek azt a tragédiaját ábrázolja, hogy tulajdonképpen mi egy vagyunk a természettel, de el vagyunk távolodva tőle. Ezek a festményei az ember gondolati és érzelmi mélységeit is érzékeltetik olyannyira, hogy ennek a sajátos művészeti technikának az alkalmazásával még a perspektivikus mélységeket is látni a képen."[2]

Kiállításai

Argentína (több alkalommal)
Ausztria
Csehország
Dél-Afrikai Köztársaság (több alkalommal)
Lengyelország (több alkalommal)
Magyarország (több alkalommal)
Olaszország (több alkalommal)
Románia
Szerbia (több alkalommal)
Szlovákia (több alkalommal)
Szlovénia

[2] Lacza Gergely: Godány Sándor képei Pretoriában https://ma7.sk/muveszet/godany-sandor-kepei-pretoriaban (Letöltve: 2025. 1. 15.)

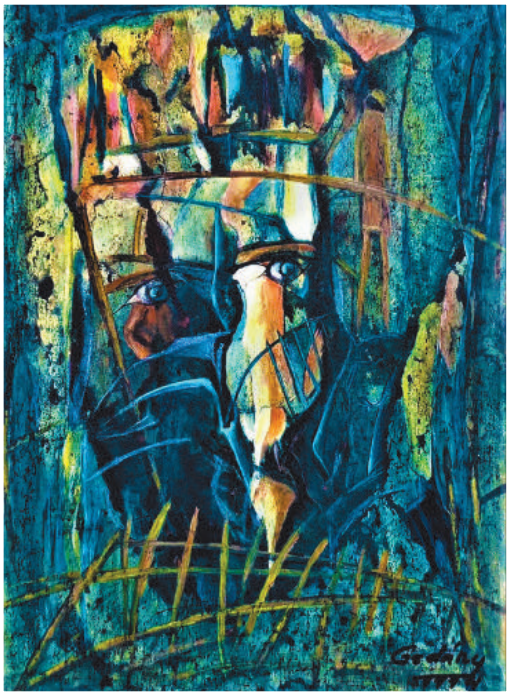

Önálló kiállításai

1985 – Somorja – Honismereti ház
1987 – Pozsony – Zabos (Ovsište)
1988 – Pozsony – Hydrocondult
1990 – Pőstyén
2006 – Argentína – Buenos Aires – Centro Borger, Galériák Éjszakája
2007 – Pozsony – Pálffy palota
2008 – Dunaszerdahely – ArtMa Galéria
2009 – Pozsony – Leonardo Galéria
2011 – Szenc – Szenczi Molnár Albert Napok
2013 – Gelle – Jubileumi kiállítás
2015 – Spanyolország – Andorra – MAMMA MARIA Galéria
2016 – Barcelona
2016–2017 – Madrid
2017 – Sevilla
2018 – Málaga
2023 – Dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum – Jubileumi kiállítás
2023 – Egyházgelle, Jubileumi kiállítás
2023 – Dél-Afrikai köztársaság, Pretória, Pretoria Art Museum
2024 – Stellenbosch Dél-Afrika – Gallery University Stellenbosch (GUS)

Elismerései

2007 – A Művészeti Teljesítmény Elismeréséért díj (Olaszország)
2008 – A Kimagasló Művészeti Alkotás Díja
2010 – A Kritikusok Nemzetközi Díja
2018 – Nagyszombat megye elismert személyisége

Források

Bajomi Lázár, Endre: A szürrealizmus. Gondolat, Budapest 1979.
Hevesy, Iván: Az impresszionizmus müvészete. Aqua Kiadó, Budapst, 1993.
Rózsa, Péter: Barangolás a festészet világában.
Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft, Debrecen.
Sérullaz, Maurice: Az impresszionizmus enciklopédiája. Corvina, Budapest, 1978.
Stukenbrock, Christiane–Töpper, Barbara: 1000 mesterműi – Európai festészet 1300-tól 1850-ig. Vince Kiadó, Budapest, 2006.
Godány Sándor honlapja: https://www.alexandergodany.com/ (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://ttkraj.sk/maliar-alexander-godany-vystavuje-v-juznej-afrike/ (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://mamsze.sk/godany-sandor-2/ (Letöltve: 2024. 10 .23)
https://dunajskostredsky.sk/posol-sprav-o-radosti-nadeji-v-zitnoostrovskom-muzeu (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://www.osvetads.sk/pretoria-art-museum-vystava-alexandra-godanya (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://dunajskostredsky.sk/files/download/dh/dh_2023-02_23-02-22_web.pdf (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://kunstinargentinien.com/index.php/2006/05/19/kalender-agenda-14/ (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://www.agenda.ad/activitats-culturals-andorra/godany (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://elegirhoy.com/evento/exposiciones/vivencias-1 (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://artfacts.net/exhibition/alexander-godany/1096519 (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://pretoriaartmuseum.wordpress.com/ (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://www.youtube.com/watch?v=aaorE69i1Z0 (Letöltve: 2024. 10. 23)
https://www.youtube.com/watch?v=Lv2mR_bFwuU&ab_channel=DunaszerdahelyiV%C3%A1rosiTelev%C3%ADzi%C3%B3 (Letöltve: 2024. 10. 23)

CSÉFALVAY SÁRA

HETVEN ÉV TÁVLATÁBÓL
A CSALLÓKÖZI TÁNCEGYÜTTES TÖRTÉNETE

Kincskeresők XIX., 2024
Felkészítő tanár: Szabó Eszter
Közgazdasági és Pedagógiai Szakközépiskola, Szenc

A néptánc nem csupán művészet, hanem híd múlt és jelen között. Ezt a hidat építi és őrzi hetven éve a Csallóközi Táncegyüttes, amely az idők során a felvidéki magyar népi kultúra meghatározó szereplőjévé vált. A Pozsonypüspökin 1954-ben alapított együttes története egy olyan közösségről szól, amely a tánc szeretetében találta meg igazi erejét.

AZ ELSŐ LÉPÉSEK: EGY ÁLOM SZÜLETÉSE

1954-ben Botlik Olga és Strieženec Horváth Rudolf Pozsonypüspökin tíz fiatal lánnyal életre keltett egy új néptánccsoportot. Kezdetben a Felső-Csallóközi Népi Együttes nevet viselte, és az első fellépéseik közvetlenül a helyi közösség számára hoztak örömöt. Az 1950-es évek végére már két korosztályban, összesen 45 táncossal működött az együttes, és a sikerek sem várattak magukra: 13 első helyezést, 5 ezüstérmet és 4 különdíjat nyertek a különféle fesztiválokon. Egyik legfontosabb állomásuk az 1956-os gömöri turné volt, amikor többnapos fellépéssorozaton népszerűsítették a magyar népi kultúrát. Az első gombaszögi Országos Kulturális Ünnepség szintén mérföldkővé vált az együttes számára.

KÜZDELEM A FENNMARADÁSÉRT: AZ 1960-AS ÉVEK

Ahogyan a történetükben sokszor, az első sikereket kihívások követték. Az 1960-as évek elején anyagi gondok nehezítették az együttes működését, és a tagok száma is csökkent. Ennek ellenére a csoport nem adta fel. A csoport fejlődését elősegítette, hogy 1963-ban egyesült a vereknyei táncegyüttessel. Később Somorjára költözött a csoport, majd Dunaszerdahely lett a végleges otthona, ahol az együttes felvette a Csallóközi Dal- és Táncegyüttes nevet. Az egyesülés következményeként a csapat bővült, és lehetőségük nyílt arra, hogy több generációt és táncstílust egyesítsenek. Az új székhely azonban nem

Az együttes az Országos Dal- és Táncünnepélyen, Gombaszög, 1966

hozott azonnali stabilitást, a 60-as évek végén és a 70-es évek elején az együttes hullámvölgybe került. Az alapító Strieženec Horváth Rudolf után a hazai néptánckultúra nagy öregje, Quittner János vette át az együttes vezetését, őt a hetvenes években ismét Strieženec Horváth Rudolf váltotta a csoport élén. A koreográfusok hiánya és a folyamatosan cserélődő tagok új kihívásokat jelentettek. Azonban az együttes, minden nehézség ellenére, továbbra is a helyi közösség fontos része maradt.

ÚJ LENDÜLET ÉS NEMZETKÖZI NYITÁS

1985-től ‘86-ig Dudek Ferenc vezette a csoportot, 1986-tól 1994-ig Brandl Ferenc irányításával tevékenykedett. Az 1980-as évek a Csallóközi Táncegyüttes életében fordulópontot jelentettek. A táncházmozgalom által megújult az érdeklődés a népi kultúra iránt, új tagokat és új energiát hozott az együttesbe. Ez az időszak a fellendülés és a nemzetközi elismerés kezdete volt, amelyet elsősorban Brandl Ferencnek, az együttes meghatározó vezetőjének köszönhettek.

Brandl Ferenc 1986-ban került az együttes élére, és több mint három évtizeden keresztül vezette azt – hirtelen bekövetkezett haláláig, 2013. november 22-ig. Az ő irányítása alatt az együttes szakmai munkája teljesen megújult. Bár sokan úgy emlékeznek rá, hogy nem volt könnyű természetű ember: időnként

kemény és nyers szavakkal illette a táncosokat, mégis mindenki elismerte, hogy az együttes fejlődéséhez elengedhetetlen volt az ő következetessége és szakmai elhivatottsága. Nemcsak a csoport művészi színvonalát emelte új magasságokba, hanem a közösségi összetartást is erősítette, bár nem a megszokott vezetői stílusban. Talán éppen ez a szigorú hozzáállás tette lehetővé, hogy az együttes a legnehezebb időkben is megállta a helyét, és olyan szakmai sikereket ért el, amelyek hosszú időre megalapozták az együttes hírnevét.

Brandl Ferenc irányítása alatt a Csallóközi Táncegyüttes nemzetközi szinten is ismertté vált. Felléptek Macedóniában, Törökországban, Szerbiában és Csehországban, ahol méltóképpen képviselték a magyar néptánckultúrát.

Az 1990-es években, amikor a politikai változások lehetővé tették a határok átlépését, az együttes előtt új kapuk nyíltak meg, és egyre több nemzetközi fesztiválon bizonyíthatták tehetségüket. Az együttes 1990-ben aranysávos minősítést szerzett, és az ezt követő évtizedekben is számos díjat és elismerést kapott. Eredményeik közül Brandl Ferenc kiemelte az 1990-ben Zselízen elnyert aranysávos minősítést, valamint az 1993-ban Balatonföldváron kapott koreográfiai nívódíjat. Brandl Ferenc hatása az együttesre máig érezhető. Az általa meghonosított fegyelem, szakmaiság és elhivatottság egyértelműen nyomot hagyott mindazokon, akik az ő vezetése alatt táncoltak vagy dolgoztak. Ahogy a tagok fogalmaznak: „Nem volt kedves ember, de amit az együttesért tett, azt senki más nem tudta volna megtenni.”

Szerbiai fellépésen, 2021

A JELEN GENERÁCIÓINAK TALÁLKOZÁSA

A Csallóközi Táncegyüttes története az utóbbi évtizedben is kiemelkedő fejlődési ívet írt le. 2014 óta Oláh Attila vezetésével működik az együttes, aki Fecske Renáta táncpedagógussal közösen biztosítja a szakmai munka magas színvonalát. Az új vezetés alatt az együttes nemcsak szakmailag fejlődött, hanem kiterjesztette tevékenységét is. Ma már nemcsak a felnőtt korosztály képviselteti magát, hanem az óvodásoktól a szeniorokig minden generáció részt vesz a munkában. Az együttes aktivitása ma is példaértékű. A Csallóközi gála, az országos seregszemlék és a rendszeres fellépések helyi és nemzetközi porondon mind bizonyítják, hogy a Csallóközi Táncegyüttes ma is a magyar népi kultúra őrzője és továbbadója.

GENERÁCIÓK TALÁLKOZÁSA A TÁNCPARKETTEN

A Csallóközi Táncegyüttes különlegessége, hogy a legfiatalabbaktól a legidősebbekig minden korosztály számára otthont nyújt a néptánc világában. Az óvodás korúakból álló Nyuszi Hopp csoport, amelyből idén kettő is nyílt, játékosan tanulja meg az első lépéseket, míg a Pici Csallóközi (6–8 évesek) és az Apró Csallóközi (9–11 évesek) tagjai már bátrabb, komplexebb táncmozdulatokat sajátítanak el. A Kis Csallóközi (11–14 évesek) és az Ifi Csallóközi (13–17 évesek) fiataljai komolyabb fellépésekre készülnek, miközben egyre mélyebb betekintést nyernek a népi hagyományokba. Az aktív felnőtt csoport, a Csallóközi (17–61 évesek), generációkat köt össze, hiszen a legfiatalabb felnőttektől az idősebb, tapasztalt táncosokig mindenki megtalálja benne a helyét. A résztvevők életkorának bővülése révén ma már a legidősebb tag 61 éves, míg a legfiatalabb mindössze 4 éves. Ez a széles spektrum lehetővé teszi a generációk közötti tudásátadást, amely az együttes egyik legnagyobb erőssége.

A felnőtt csoport a Csallóközi, amely 17 éves kortól egészen 61 éves korig fogad tagokat, 2014-ben még 30 főből állt, mára azonban már közel 50 tagot számlál. Ez a generációkon átívelő jelenlét különleges köteléket hoz létre a fiatalabb és idősebb nemzedékek között, és megmutatja, hogy a néptánc nem csupán művészeti forma, hanem a közösségépítés eszköze is.

Az együttes repertoárja is jelentősen bővült az elmúlt években. 2014-ben még elsősorban Vág–Garam közi és magyarbődi táncokkal léptek fel, mára azonban mezőségi, mezőkölpényi és felvidéki koreográfiák is szerepelnek a műsorokban. Ez a sokszínűség nemcsak a közönség igényeit szolgálja ki, hanem a táncosok technikai tudását is szélesíti.

Oláh Attila a Nívódíj átvételekor, 2024

Az együttes eseményeinek száma évente folyamatosan növekszik. 2014-ben még csak 10-12 fellépést szerveztek, 2023-ra ez a szám meghaladta a 25-öt, beleértve a helyi, országos és nemzetközi rendezvényeket is. A fellépések mellett az együttes rendszeresen szervez táncházakat és nyílt napokat, amelyek célja a közösség bevonása és a népi kultúra népszerűsítése.

Az együttes 70 éves múltja során több mint 2000 fellépést valósított meg, köztük számos nemzetközi fesztiválon szerepelve, ahol a magyar néptánc hagyományait méltón képviselte. Az együttes különlegessége, hogy egy időben több generációt is összehoz: az óvodások és az idősebb korosztály tagjai közösen tanulnak és adják tovább a népi kultúra értékeit. Az ilyen sokszínű közösségi jelenlét azt bizonyítja, hogy a néptánc nemcsak a tradíciók megőrzésének eszköze, hanem a mai világban is élő közösségi élményforrás.

Az együttes szakmai munkáját és sikereit mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a Táncfórum – Szlovákiai Magyar Néptáncosok Szakmai Egyesülete által szervezett versenyen a 2023/24-es évad nívódíjas felnőtt együttese a Csallóközi Táncegyüttes lett, tovább öregbítve ezzel hírnevét a hazai és a nemzetközi téren egyaránt.

A Csallóközi Táncegyüttes 70. jubileumi gálájának előkészületei 2024 januárjában már javában zajlottak abban a reményben, hogy az esemény nemcsak a tánc, hanem az együttes folyamatos fejlődése, valamint a szlovákiai magyar kultúra iránti elkötelezettség kiemelkedő pillanata lesz. Az együttes az évek alatt sok sikeres műsort mutatott be, köztük a „KépTánc: A mi Felvidékünk”, amely már két éve készült, és olyan friss megközelítéseket alkalmazott, mint

a vetítések és a prózai elemek. A Csallóközi Táncegyüttes 70 éves jubileumi gálájának programján a hagyományok és a modern táncművészet ötvözése volt a főszerepben. Az együttes a múlt évben kiemelkedő szerepet játszott a helyi közösségi eseményekben, és ezek a sikerek erősítették a közönséggel való kapcsolatot, amely most a 70. évfordulós gálán csúcsosodott ki. Az együttes munkája tehát folyamatosan új távlatokat nyitott a felvidéki magyar táncművészet előtt, és Oláh Attila művészeti vezetésével továbbra is a jövő kihívásaira összpontosítanak.

HAGYOMÁNY ÉS HARMÓNIA: A PÓSFA ZENEKAR ÉS A CSALLÓKÖZI KÖZÖS ÚTJA

A Pósfa zenekar története szorosan összefonódik a felvidéki magyar kultúra megőrzésének és népszerűsítésének küldetésével. A zenekar 2010-ben alakult Gelle községében, Iván Lajos vezetésével. Az alapítók között családtagok és barátok voltak, akik közös szenvedéllyel fordultak a népzene felé. Első nyilvános fellépésük 2010. március 15-én történt, és ezután nem sokkal a Pósfa név is megszületett.

A Pósfa zenekar tagjai a Csallóközi vezetőivel a Gombaszögi fesztiválon, 2023

Az együttes vezetői számára rendkívül fontos az utánpótlásnevelés

A zenekar már az első éveiben erős kapcsolatot alakított ki a Csallóközi Táncegyüttessel. 2011-ben kérte fel őket Brandl Ferenc, a táncegyüttes akkori vezetője, hogy zenével kísérjék a „Magyar Ima" című műsorukat. Ez az együttműködés meghatározóvá vált, és azóta a Pósfa zenekar az együttes hivatalos kísérőzenekara lett. A két csoport közösen dolgozik azon, hogy a tánc és a zene egységét megőrizve új életet leheljenek a népi hagyományokba. A zenekar 2017-ben a „Fölszállott a páva" tehetségkutató műsorban zenekar és szólista kategóriában aratott győzelmet, ami mindkét csoport számára komoly szakmai elismerést jelentett.

A Pósfa és a Csallóközi közös táncházai és fellépései különleges élményt nyújtanak a helyi közösségek számára. Ezek az események nemcsak szórakoztatnak, hanem oktatási célt is szolgálnak, hiszen a néptánc és népzene alapjait adják át a résztvevőknek. A két csoport együttműködése generációkat köt össze, és hozzájárul a felvidéki magyar kultúra továbbéléséhez. A zenekar és a Csallóközi Táncegyüttes közös munkája kiváló példája annak, hogyan lehet a népművészetet a modern kor igényeihez igazítva megőrizni és újraértelmezni. Ez a partnerség nemcsak a hagyományok tiszteletét tükrözi, hanem a jövő generációi számára is inspirációt nyújt.

A CSALLÓKÖZI TÁNCEGYÜTTES VEZETŐI

Hideghéthyné Botlik Olga

Egy fontos és elismert személyiség a szlovákiai magyar táncművészetben. Ő volt a Csallóközi Táncegyüttes alapítója, és hosszú pályafutása alatt alapvető szerepet játszott a helyi tánckultúra formálásában. Táncpedagógusként és koreográfusként is aktívan dolgozott, és az együttes vezetésével elérte, hogy a Csallóközi Táncegyüttes ne csak helyi, hanem nemzetközi elismerést is kapjon. Botlik Olga pedagógiai munkáját méltatták a szakmában, és ő indította el a fiatalok táncművészeti képzését, ami az együttes fejlődését is meghatározta. A táncművészet iránti elhivatottsága és a közösség iránti szeretete egész pályafutásán átívelt. Továbbadta tudását, és segítette az újabb generációkat abban, hogy elérjék a táncművészet terén kitűzött céljaikat. Bár konkrét díjairól és kitüntetéseiről nem áll rendelkezésre széleskörű információ, az ő munkássága alapvetően hozzájárult ahhoz, hogy a Csallóközi Táncegyüttes művészeti színvonalát nemcsak helyben, hanem nemzetközi szinten is elismerték. Pályafutása során elért sikerei és az együttes irányításában végzett munka öröksége ma is meghatározza a táncegyüttes működését.

Strieženec Horváth Rudolf

Strieženec Horváth Rudolf
1930–2020

1930. szeptember 19-én született Pozsonypüspökin. 1954-ben alapította meg a Felső-csallóközi Táncegyüttest, amely a Csemadok helyi szervezetének keretében működött. A csoport később Dunaszerdahelyre költözött, ahol felvette a Csallóközi Dal- és Táncegyüttes, később Csallóközi Táncegyüttes nevet. Strieženec vezetésével az együttes a szlovákiai magyar néptáncmozgalom meghatározó szereplője lett. Koreográfiái között szerepeltek például a Nyitrai Pedagógiai Főiskola Magyar Karának cigánytáncai és a pozsonyi Szőttes Néptáncegyüttes „Üveges, lassú és friss” táncai, melyek elnyerték Az év legjobb koreográfiája díjat is. Számos neves néptáncpedagógust nevelt, például Quittner Jánost és Brandl Ferencet. Munkájáért több elismerést kapott, köztük 2016-ban a Csemadok Közművelődési Díját. Részt vett néptánc-gyűjtésekben Takács Andrással, és a Népművelési Intézet tánccsoportvezetői tanfolyamainak oktatója volt. Munkássága nemcsak a néptáncra,

hanem a közösségi életre is nagy hatással volt. Kezdeményezője volt több néptáncegyüttes, például az Istiglinc és a Dunaág megalakulásának, így hozzájárulva a magyar kultúra és hagyományok megőrzéséhez és továbbadásához. A Csallóközi Táncegyüttes az ő irányítása alatt vált a szlovákiai magyar népi kultúra egyik bástyájává, melynek hatása máig érződik az együttes munkájában.

Quittner János

Quittner János (1941–2024)

Quittner János, szlovákiai magyar táncművész, koreográfus és folklorista, a szlovákiai magyar néptáncművészet egyik meghatározó alakja volt. 1941. szeptember 27-én született Pozsonyvereknyén, és már fiatalon, középiskolás korában elindult a tánc iránti elkötelezettsége. Kezdetben a Felső-Csallóközi Népi Együttes tagja, később a Csallóközi Dal- és Táncegyüttesben dolgozott. Az 1960-as évek végén, 1969-ben létrehozta a Szőttes Kamara Néptáncegyüttest, amely a táncművészet területén kiemelkedő szerepet kapott, és már akkor alapvető hatással volt a magyar néptánckultúrára. Quittner János művészeti pályafutása nemcsak a helyi közösségre volt hatással, hanem számos nemzetközi szintű elismerést is hozott számára. 1983-ban családjával Ausztráliába emigrált, ahol az Új Szőttes Néptáncegyüttest alapította, és tánciskolát is vezetett. Ezen időszak alatt Ausztráliában számos táncszínházi produkcióban vett részt, és több táncegyüttes koreográfiáit készítette el, nemcsak magyar, hanem szlovák és horvát csoportok számára is. Miután 1990-ben visszatért Európába, több fontos pozíciót töltött be: 1991 és 1993 között az Ifjú Szivek Táncszínház igazgatója volt, és nemzetközi produkciókban vett részt mint a Szerb Nemzeti Együttes vendégkoreográfusa és a Magyar Állami Népi Együttes művészeti tanácsadója. Az évtizedek alatt számos új táncművészeti műsorral gazdagította a tánc világát, így többek között rendezte az István, a király ausztrál verzióját is.

Quittner János munkásságát számos elismeréssel jutalmazták. 2006-ban a Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjét, 2010-ben Csemadok Életmű Díjat, 2011-ben a Szlovák Köztársaság Aranyplakettjt kapta. Ezek az elismerések is tükrözik azt a hatalmas hatást, amelyet Quittner János gyakorolt a magyar és szlovákiai táncművészetre, és amit táncosként, koreográfusként és pedagógusként hagyott maga után. Halála (2024. június 21.) után öröksége tovább él a táncosok és a közönség szívében.

A Csallóközi Táncegyüttes Brandl Ferenccel (hátul balról a második), 2013

Brandl Ferenc

Brandl Ferenc 1958–2013

Brandl Ferenc 1986-tól 2013. november 22-ig (haláláig) irányította a Csallóközi Táncegyüttest. Az együttes az ő vezetésével emelkedett a legmagasabb szintre, és nemcsak a felvidéki magyar néptánc képviseletében vált meghatározóvá, hanem nemzetközi szinten is ismertté lett. Brandl munkásságának középpontjában az igényes szakmai munka és a táncosok fejlődése állt, valamint a néptánc kultúrájának megújítása és továbbadása.

Brandl Ferenc 1958-ban született, és már fiatal korától kezdve érdeklődött a néptánc iránt. Táncosként a Csallóközi Táncegyüttes egyik kiemelkedő szereplője volt, mielőtt koreográfusként és vezetőként folytatta pályáját. Élete során rengeteg díjat és elismerést szerzett, és számos nemzetközi fesztiválon képviselte a magyar néptáncot. Vezetése alatt a táncegyüttes koreográfiáinak igényessége és a színpadon való megjelenés lényegesen megújult. Brandl Ferenc stílusa és munkássága folyamatosan emelte az együttes művészeti színvonalát.

Brandl Ferenc több alkalommal is kapott kitüntetést munkássága elismeréseként, beleértve helyi és országos kulturális díjakat, amelyek különösen a magyar népi kultúra ápolásáért és továbbadásáért jártak neki.

Brandl alatt a Csallóközi Táncegyüttes a világ számos országában fellépett, többek között Macedóniában,Törökországban, Szerbiában és Csehországban, ahol a magyar néptáncot képviselték. Az együttes 1990-ben aranysávos minősítést szerzett, amely a magyar néptánc egyik legnagyobb elismerésének számít.

Oláh Attila

Oláh Attila

A szlovákiai magyar táncművészet egyik legkiemelkedőbb alakja. 1970-ben született Dunaszerdahelyen, és már fiatalon vonzotta a tánc világa. Táncosként, koreográfusként és rendezőként egyaránt jelentős hatást gyakorolt a helyi és nemzetközi néptáncművészetre. Az ő élete és munkássága is szorosan összefonódott a tánc iránti szeretettel és elhivatottsággal. Táncos karrierjét a Csallóközi Táncegyüttesben kezdte, majd 1991-ben csatlakozott a Szivek Táncszínházhoz, ahol komoly szakmai tapasztalatokat szerzett. A Szivek művészeti vezetésével töltött idő alatt mélyebb megértést nyert a tánc világáról, és a vezető koreográfusok, Hégli Dusan és Richtarcsik Mihály mellett dolgozva saját művészeti irányvonalát is kidolgozhatta. Az ő irányításával számos színvonalas műsor született, így például a Bartók-műsor és a Felföldi levelek, amelyek nemcsak művészi igényességükkel, hanem a modern technikák alkalmazásával is kiemelkedtek. Az ő pályáján fontos mérföldkő volt, amikor 1993-ban visszatért a Csallóközi Táncegyüttesbe, ahol koreográfusként és művészeti vezetőként dolgozott. 1994-ben, Brandl Ferenc rövid távolléte alatt ő irányította a csapatot. Ekkor kezdődött el a Csallóközi Táncegyüttes modernizációja és bővítése, amely az ő művészi irányításával új magasságokba emelkedett.

Oláh Attila 2014-ben, a Szivek Táncszínházban töltött évek után vezető szerepet vállalt a Csallóközi Táncegyüttesben, amelynek művészeti irányvonala továbbra is az ő irányítása alatt fejlődött. Vezetésével a tánccsoport nemcsak a hagyományos néptánc alapjait őrizte meg, hanem új, kreatív megközelítéseket is alkalmazott, amelyek szoros kapcsolatot alakítottak ki

a helyi közösséggel. Oláh Attila tehát nemcsak a tánc előadójaként és koreográfusként, hanem vezető művészeti irányítóként is fontos szereplője a szlovákiai magyar táncművészeti közösségnek. Oláh Attila és a Csallóközi Táncegyüttes több mint három évtizedes közös története nemcsak a táncművészet iránti szenvedélyről, hanem a közösségi összetartozásról és a hagyományok tiszteletéről is szól.

Fecske Renáta

Fecske Renáta a Csallóközi Táncegyüttes táncpedagógusa és koreográfusa, aki rendkívüli munkájával hozzájárult az együttes folyamatos szakmai fejlődéséhez. Kreatív koreográfiáival és modern táncelemekkel gazdagította az együttes művészeti arculatát, miközben megőrizte a hagyományokat.

Fecske Renáta

Díjai és elismerései: Fecske Renáta több alkalommal is elnyerte a Szlovákiai Magyar Táncművészek Szövetsége által adományozott elismeréseket, amelyek koreográfusi munkásságát és a táncosok nevelését méltatták.

Rigó Marsal Edit

Mielőtt a Csallóközi Táncegyüttes női tánckarvezetője és viseletgazdasszonya lett, más tánccsoportokban és projektekben is aktívan részt vett. Korábban együtt dolgozott Oláh Attilával különböző kamaracsoportokban, például a „Csodás Mezőség” és az „Azonosságok – Averipe” című előadásokban, ahol táncosként és tánckarvezetőként is közreműködött. Ezekben a produkciókban a Pósfa Zenekar kíséretével lépett színpadra, tovább gazdagítva a néptáncos repertoárt. Tevékenysége kiterjed a néptánc hagyományainak ápolására és a fiatal generációk bevonására is. Mint női tánckarvezető, ő irányítja a női táncosok szakmai fejlődését, és részt vesz az együttes koreográfiai munkáiban. Irányításával a Csallóközi Táncegyüttes a közösségépítés fontos terepévé vált,

Rigó Marsal Edit

A szerző, Cséfalvay Sára fellépés előtt az Országos Népművészeti Fesztiválon Zselíz, 2023

amelyben a néptánc nemcsak művészeti forma, hanem közösségi élmény is. Edit munkájával hozzájárul ahhoz, hogy az együttes továbbra is a szlovákiai magyar kultúra meghatározó szereplője legyen.

Források:
A Csallóközi Táncegyüttes Facebook oldala
https://ujszo.com/kultura/megujult-a-csallokozi-tancegyuttes (2024. 12. 12.)
https://ujszo.com/regio/otven-eve-alakult-a-felso-csallokozi-nepi-egyuttes (2024. 12. 12.)
https://ujszo.com/kultura/tancosgeneraciok-a-szinpadon (2024. 12. 12.)
https://ujszo.com/kozelet/en-nem-kerek-szamon-semmit (2024. 12. 12.)
https://ujszo.com/kultura/bucsu-brandl-ferenctol (2024. 12. 12.)
https://ujszo.com/kultura/meghalt-quittner-janos-tancmuvesz (2024. 12. 12.)
https://parameter.sk/1190903/a-posfa-es-a-csallokozi-ertekteremtes-a-tanc-es-zene-nyelven/ (2024. 12. 12.)
https://parameter.sk/1188849/tanclepesek-70-eve-a-csallokozi-tancegyuttes-jubileuma/ (2024. 12. 12.)
https://parameter.sk/1191276/nok-a-porondon-interju-rigo-marsal-edittel-es-keszegh-zsuzsaval-a-csallokozi-tancegyuttes-noi-tanckarvezetojevel-es-viseletgazdasszonyaval/ (2024. 12. 12.)

Adatközlők:
Oláh Attila (Nyuszi), az együttes vezetője, 1970
Rigó Marsal Edit, a felnőtt együttes női tánckarvezetője, 1978

LENGYEL LEVENTE

A CSEMADOK TORNAGÖRGŐN

Kincskeresők XIX. és esszépályázat, 2024.
Felkészítő tanár: Lőrincz Tímea
Mentor: Lengyel István
Pavol Jozef Šafárik Gimnázium

A Csehszlovákiai Magyar Dolgozó Kulturális Szövetsége, ismertebb nevén a Csemadok, 1949-es pozsonyi megalakulását követve, Tornagörgőn megalakult az ötvenes évek elején a helyi szervezet. Bár a kommunista párt utasításainak megfelelve kellett működnie, mégis nagy fellendülést hozott a községek, köztük Tornagörgő életébe is. A Csemadok lehetővé tette a fiatalok és idősebbek számára egyaránt a szórakozást, elfoglaltságot. Vállalta a szlovákiai magyarság népművészeti hagyományainak ápolását, nép- és nyelvművelését, keretei közt bontakozott ki a műkedvelő színjátszó, néptánc- és énekkari mozgalom, nyelvtanfolyamokat, tudományos-ismeretterjesztő előadásokat rendezett, szakköröket működtetett, gondja volt az irodalom népszerűsítésére és jelentős szerepet vállalt a magyar iskolák újraindításában. A fentebb említett tevékenységek közül a Csemadok alapszervezete csaknem valamennyiben szerepet vállalt, és kisebb-nagyobb sikereket elérve gazdagította községünk kulturális életét és azzal együtt múltját. A kulturális tevékenysége mellett a kommunizmus ideje alatt „kötelezően" részt vett a pártszervezetek által megrendezett különböző eseményeken, felvonulásokon. A Csemadok az évek során egészen napjainkig a legtevékenyebb társadalmi szervezet községünkben. Az alapszervezet első elnöke Klinko Sándor volt.

A CSEMADOK ALAPSZERVEZETÉNEK TEVÉKENYSÉGE NAPJAINKIG

1956-ban a Csemadok elnöke Gyarmathy Sándor. Ugyanezen évben két színdarabot adtak elő: Szigligeti Ede Cigány című háromfelvonásos népszínművét és Gárdonyi Géza: A bor című, szintén háromfelvonásból álló parasztvígjátékát. Ez évben a színjátszó csoport új díszletet rendelt.

1957-ben Fecsó Pál tanító és költő vezetése alatt indult meg a rendszeres mozifilmvetítés. 1957. február 22-én Timrava A büszke páva című háromfelvonásos népszínművel felavatták az új díszletet.

A színjátszókör, 1947

1959-ben a Somodiban megtartott Csemadok-napon a görgői tánccsoport Kalitza Zsuzsanna vezetésével a dicső első helyezést érte el, majd a Járási Ifjúsági Versenyen is megnyerte az első díjat.

1964-ben Bartók Gyula vezetése alatt a színjátszó csoport egy színdarabot mutatott be, mégpedig Dávid Teréz Lidércfény című színdarabját. Szintén ebben az évben Török László vezetésével újraszerveződött a régi hagyományokon nyugvó énekkar, amelynek munkáját Tankó Zoltán református lelkész segítette.

1966-ban előadásra került Jókai Mór Aranyember című színdarabja.

1967-ben az énekkar megszűnésével a helyi Csemadok működése is gyengült.

1968-ban a Csemadok Rozsnyói Járási Bizottsága Tornagörgőn rendezte meg a Járási Táncdalfesztivál gálaestjét, melyen felléptek a járás legjobb amatőr táncdalénekesei. Községünket Adorján Ida képviselte.

1970-ben a Csemadok egy nagy ráncfelvarráson esett át, így újult erővel vágott bele az előtte álló akadályokba. Megalakult egy 12 tagból álló férfi énekkar, Török László vezetésével. Az énekkar benevezett a Csemadok „Tavaszi szél" elnevezésű országos népdalvetélkedőbe. A járási verseny megnyerése után, és az ipolynyéki országos elődöntőn való sikeres szereplés után bekerültek a pozsonyi országos döntőbe, ahonnan elismerő oklevéllel és a Szlovákiai

Művelődési Központ ajándékával tértek vissza kicsiny falunkba.

1971-ben megalakult a női és vegyes énekkar, illetve, hogy a zenei kíséret se maradjon el, megalakult a tornagörgői citerazenekar is.

1976-ban bemutatásra került Bródy János A tanítónő című háromfelvonásos darabja.

A tornagörgői citerazenekar

1977-től Ignácz István vette át az elnöki funkciót. A citerazenekar továbbra is nagy sikerekkel szerepelt. Részt vett a zselízi Országos Népművészeti Fesztiválon, ahol a pozsonyi televízió egy rövid összefoglalót készített fellépésükről. A tánccsoport is működött, melynek szólótáncosa Kardos Gyula volt. Az év folyamán egy író-olvasó találkozóra is sor került.

A további években is aktívan működött a Csemadok Tornagörgőn. Író-olvasó találkozókat szerveztek, a kassai Thália Színház előadást tartott a helyi kultúrházban.

1981-ben az újjáalakult színjátszócsoport, Chalupka: A vén szerelmes című színdarabját mutatta be.

1983-as évben a citerazenekar a „Tavaszi szél" országos döntőjében II. helyezést ért el.

1985-ben Tankó László lett a szervezet új elnöke. Az új vezetőség nagy lelkesedéssel kezdett dolgozni. Létrejött a szabadidő-klub, a sakk-kör, hangoshíradó-kör, különböző szakelőadásokat szerveztek.

1986-ban hosszabb szünet után újra egész estés színdarab került bemutatásra: Török Rezső A gyereket a Gólya hozza című háromfelvonásos vígjátéka. Ebben az évben Balázs Erzsébet vette át az elnöki posztot. Az ő elnöksége alatt tovább folytatódtak az író-olvasó találkozók, különféle vetélkedők, főző- és sütőtanfolyamok. Ki is Balázs Erzsébet? Miért nevezhető összekötő kapocsnak?

Balázs Erzsébet 1962-ben látta meg a napvilágot. Gyermekkoráról nem sikerült sok adatot szereznem, azonban legjobb tudomásom szerint igen szép és élményekben gazdag gyermekkora volt. Alapiskoláját Tornagörgőn végezte, majd tanulmányát a rozsnyói gimnáziumban folytatta. Szívügye volt a Csemadok, 1986-tól elnöke volt a helyi szervezetnek, képviselte a falu lakosait a helyi testületben; aktív tagja volt a református egyháznak, részt vállalt a járási

A falu rossza a helyi színjátszók előadásában

titkárság vezetésében, illetve az MKP rozsnyói kirendeltségének ügyintézője volt. Egyszóval minden lében kanál volt a mi Betti nénink. Természetesen csak jó értelemben. Szívügye volt a magyarság, annak megtartása, ápolása és továbbadása a következő generációnak. Az ő elnöksége alatt történt a legnagyobb fellendülés a Csemadok alapszervezet életében. A színházlátogatás havi rendszerességűvé vált falunk életében. A Mezei Virágok népdalkör, illetve a Csillagvirág színkör mozgatórúgója, agya és istápolója volt. Az ő szervezésében és működtetésében jutott el a már fentebb említett különleges helyszínekre a helyi népdalkör, illetve a falusi betlehemjárást is megismertette a környező falvakkal és gondosan ápolta-óvta a jövőnek. A Csillagvirág színkör, mint már említettem, az ő segítségével lendült fel igazán. Gyakran segítette az amatőr színészeket, útbaigazította őket és a színkör súgója is volt. Ezek mellett Betti néninek jutott ideje a könyvek között is megbújni egy-egy rövid időre, hisz ő volt a falu könyvtárosa is. A könyvekre nagy figyelmet fordítottak abban az időben az emberek, és nem volt nap, hogy Betti néni ne lett volna a könyvek birodalmában. Az ő ideje alatt mutatták be a „Karácsony táján, Abaúj határán" című kisfilmet, melyből a néző megismerhette a tornagörgői karácsonyi szokásokat. A kisiskolás gyerekek előadásában megismerhettük a betlehemezést, karácsonyvárást és sok más ehhez hasonlót. Balázs Betti néni mindig is egy közösségformáló ember volt. Igazi Csemadok-elnök. Hosszú betegség után 2017-ben hunyt el. Szívünkben őrizzük emlékét és örökre a mi Betti nénink marad, a mi „kapcsunk".

Az 1989-es politikai változások sok kihívás elé állították az alapszervezetet. 1992-ben pozitív változás állt be a szervezet életében. Egyre több embert sikerült meggyőzni a kultúra fontosságáról és a múlt fenntartásáról. Újraszerveződött a Csillagvirág színkör Lengyel István vezetésével, amelynek köszönhetően sok fiatal csöppenhetett bele a színházi életbe és annak légkörébe.

A Mezei Virágok kórus

Ugyanebben az évben előadták Bakonyi Károly Mágnás Miska című darabját, mellyel Pelsőcön a járási fordulón szép eredményt értek el. E színdarabhoz különféle tréfás emlékek kapcsolódnak, amelyek olyan mozzanatoknak köszönhetőek, mint például az autón felejtett kotta vagy a görbe színpad története. Ezt a darabot követte 1994-ben Dávid Teréz Időzített boldogsága című színműve.

1995-ben a Csemadok szervezett egy gyermekszínjátszó csoportot, amelynek tagjai egy több felvonásból álló színdarabot adtak elő Az özvegy Karnyóné és a két szeleburdiak címmel.

1996-ban folytatta működését a gyermekszínjátszó csoport. Ez év áprilisában megjelent a Görgői Tükör első száma. Az újság negyedévenként jelenik meg, és elsősorban a község életével foglalkozik. A Csillagvirág színkör a millecentenáriumi ünnepség keretén belül előadta a Miből lesz a lószerszám című jelenetet.

1998-ban a Görgői Tükör már keresett helyi újsággá vált, és egyre többen ragadtak tollat, hogy színesítsék a lap tartalmát. A Csemadok gyakori színházlátogatást szervezett. A Csillagvirág színkör bemutatta Tóth Miklós Kutyaszorító című bohózatát. Ebben az évben megalakult a Mezei Virágok népdalkör Agyagos Zsuzsanna pedagógus vezetésével.

2000-ben lépett 5. évfolyamába a Görgői Tükör. A helyi alapiskolában júliusban került megrendezésre az I. Tornagörgői Kézműves-Honismereti Tábor. A tábor célja a népi kismesterségek és gyermekjátékok iránti érdeklődés felkeltése, azok megismertetése és megszerettetése a kisiskolás gyerekek körében. Többek közt a következő mesterségeket ismerhették meg a gyerekek: nemezelés, kéziszövés, batikolás, csipkeverés, bőrözés, gyöngyfűzés, fafaragás és más ehhez hasonló népi mesterségeket. A táborban megismerhették a gyerekek Tornagörgő fényes múltját, eredményit, hagyományos ételeit és azok elkészítését, illetve megtudhatták, hogy miért is vagyunk mi a „répások". A helyi színkör Tóth Ede A falu rossza című színművét mutatta be.

2001-ben több éves szünet után újra megalakul a vegyes népdalkör „Mezei Virágok" néven. A faluban nagy hagyománya van a nótázásnak, éneklésnek,

Baranyi Ferenc A lónak vélt mennyasszony c. komédia előadása

így nem volt nagy feladat összehozni egy nagyon ügyes csapatot. Júliusban újra megrendezésre került a II. Tornagörgői Kézműves-Honismereti Tábor.

2002-ben a Mezei Virágok folytatta kiváló tevékenységétmind járási, mint a járáson kívüli versenyeken.

2003-ban a Csillagvirág színkör Gábor Andor Dollárpapa című vígjátékát tűzte műsorára, amivel a tornagörgői színjátszás eddigi történetének legkimagaslóbb eredményét érték el. A darabbal 13 faluban léptek fel, majd a Falusi Színjátszó Csoportok IV. Országos Fesztiválján Szepsiben öt díjat nyertek (nívódíj, legjobb férfi- és női szereplő, legjobb női komika és a legjobb képzőművészeti megoldásért járó díj). A színdarabhoz az is hozzátartozott, hogy némely színész két munka között mondta el szerepét. A nagyobb színdarabok között rövidebb Rejtő-jelenetek kerültek bemutatásra.

2004-től Szűcs Mária vette át a Mezei Virágok népdalkör vezetését.

2005-ben a színkör bemutatta Jókai Mór Bolondok grófja című bohózatát, mellyel az Egressy Béni Színjátszó Fesztiválon nagy sikert arattak.

2007-ben előadásra került Rejtő Jenő Az erőszakos Faragó című bohózata.

2012-ben Baranyi Ferenc A lónak vélt menyasszony című vásári komédiáját tanulták be és adták elő a Csillagvirág színkör amatőr színészei.

Ez évet követően a színjátszás a faluban kisebb-nagyobb problémák miatt megszakadt.

2016-ban a Mezei Virágok népdalkör és a falu, közös megegyezés alapján egy CD-t adott ki, melyen hagyományos lakodalmat és szőlőszüretet mutattak be, illetve a faluban közismert népdalokból készítettek egy válogatást.

A Mezei Virágok megalakulásától kezdve egészen a Covid járvány időszakáig aktívan részt vett az anyaországban, illetve a Szlovákiában megrendezett versenyeken, fesztiválokon. Minden alkalommal részt vett a Pelsőcön megrendezett „Édesanyám rózsafája” elnevezésű elődöntőn, ahonnan gyakorta továbbjutottak a Dunaszerdahelyen megrendezett „Bíborpiros szép rózsa” elnevezésű országos

A Mezei Virágok több szakmai elismeréssel büszkélkedhet

dalversenyre. Egy alkalommal sikerült eljutniuk Budapestre, a Vass Lajos Népdalversenyre. Számos kis és nagy településen, mint például Cigánd, Monok, Nyíradony, Demecser, Dédestapolcsány és Tornagörgő testvértelepülésén, Bódvaszilason is kiválóan szerepeltek. Egerben az „Arany páva" népdalversenyen is részt vettek.

Tornagörgőn nagy hagyománya volt a betlehemjárásnak. 2004-től ezt a csoportot is szárnyai alá vette a Csemadok alapszervezete, így lehetőség nyílt a különféle fesztiválokon való részvételre. Még ebben az évben részt vettek az Egressy Béni Színjátszó Fesztiválon, ahol sikeres szereplésükért nívódíjban részesültek. Ennek köszönhetően 2005-ben a betlehemesek eljutottak Budapestre a Nemzetközi Betlehemes Találkozóra, illetve többször jártak Debrecenben, szintúgy a Nemzetközi Betlehemes Találkozón.

A Csillagvirág színkör és a Mezei Virágok közösen összehangolva több közös műsort készített. Ilyenek például a Betlehemes, Szüret a görgői szőlőhegyen és sok más hasonló.

Legismertebb színpadra vitt darab talán az elhunyt Péter Zsolt által rendezett Gömöri lakodalmas, melyben több falu is bemutatta a községében ápolt hagyományt. Tornagörgő a menyasszony-kikérést mutatta be a nézőknek.

A Csemadok Tornagörgőn számos fontos alkalmat segített megrendezni. A legismertebb talán a Családi Répa Nap Tornagörgőn, melyre 2024. szeptember 20-án második alkalommal került sor. Ez alkalomból a versenyzők répából készült ételeket kínáltak a zsűrinek, miközben a helyszínen kézműves vásár, mesedélután és különböző programok szórakoztatták a látogatókat. A Csemadok és az önkormányzat ezzel szeretne emlékezni a múltra és elhozni azt a jelenbe a fiatalabb generáció számára.

A Csemadok Tornagörgői Alapszervezete fontos szerepet játszott abban, amikor a temető melletti réten, a görgőiek által ismertebb nevén, a Palotán, egy emlékművet avattak IV. Béla király emlékére és a magyar nemzet által átélt

A Csillagvirág színkör és a Mezei Virágok közös műsora

különböző fontos eseményekre emlékeztetve, mint például az 1848/49-es szabadságharc elesett hőseinek emlékére. Az I. és II. világháborúban elesett görgői lakosok tiszteletére emléktáblát avattak, illetve minden évben megemlékezést tartanak Lükő Béla honvéd sírjánál, és megannyi más fontos emléknap megszervezésében is részt vesz a Csemadok. Ezen események mellett a Csemadok a téli időszakban minden évben Csemadok-bált szervez, tudniillik a görgői lakosok igen szeretik a bálozásokat, mulatozásokat.

Jó pár éves szünet után, 2023 tavaszán újra megjelenta Görgői Tükör, ez volt a XVI. évfolyama. A lap továbbra is a nagy hangsúlyt fektet a lakosok tájékoztatására.

2024 őszén a Csemadok színházlátogatást szervezett a Miskolci Nemzeti Színházba, ahol a Csókos asszony című színművet nézték meg. A színházlátogatás mondhatni hagyománnyá vált a tornagörgői lakosok körében.

Répa nap Tornagörgőn

A tornagörgői Csemadok fennállásának 70. évfordulójára nagyszabású emlékműsort rendeztek a helyi kultúrházban. A jelenlévő lakosok és Csemadok-tagok egy néptánc-összeállítást láthattak, illetve megemlékeztek a már eltávozott Csemadok-tagokról és egy képekből álló összeállítást láthattak a hetven év alatt történt eseményekről.

Görgői Tükör

XVI. ÉVFOLYAM
1. SZÁM
2024. MÁRCIUS

NEGYEDÉVENKÉNT MEGJELENŐ TORNAGÖRGŐI ÚJSÁG

Kiadja a községi önkormányzat

Tisztelt polgárok!

Folytatjuk megkezdett munkánkat, így a Görgői Tükör kiadását is, hogy valamelyest informáljuk Önöket ilyen módon is arról, hogy mi történt az elmúlt negyedévben községünkben, és mit szeretnénk megoldani a közeljövőben.

Hogy az elején kezdjem, a kultúrával, amiből sajnos községünknek elég kevés jut, de úgy látom, hogy nagyon nincs is rá igény, mivel sem az éneklőcsoport, sem a színjátszócsoport nem úgy néz ki, hogy újraindulna (kár!).

Az év végét, nem zárhatjuk le anélkül, hogy meg ne említenénk az adventi gyertyagyújtást, ahol az óvoda és iskola növendékei rövid kis műsorral ajándékoztak meg minket. Köszönjük szépen nekik. Kár hogy a falunk népe gyorsan elsietett a műsor után haza, és nem maradtak a szeretet asztalánál megkóstolni a prima káposztalevest, amit a Milk-Agro dolgozói és hozzátartozóik önkéntesen, nagy szeretettel készítettek el a népnek; talán majd legközelebb.

Úgy gondolom, hogy az év végén rendezett nyugdíjas délutánon, ami egybe volt kötve a falunk jubiláns lakóinak köszöntésével a jelenlévők jól érezték magukat. Köszönöm azoknak, akik segítkeztek a rendezvény létrehozásában, nem utolsósorban az óvoda növendékeinek és az énekeseknek, szavalóknak, akik szórakoztatták a jelenlévőket, valamint a szakácsnőknek Bartók Gabriellának és Hiščák Áginak, akik finom töltött káposztát varázsoltak az ünnepi asztalra. Remélem 2024-ben is újra találkozunk ugyanilyen keretek között.

Részt vettem a futballklub évzáróján, ahol nem rózsás a helyzet, de remélem, hogy ők még nem adják fel, és legalább vasárnaponként elszórakoztatják az embereket játékukkal. Továbbá gratulálok a pin-pong klubnak is, ahol januárban a polgármester kupájáért játszottak, ott sajnos nem tudtam jelen lenni kórházban tartózkodásom miatt, de messziről figyeltem a dolgokat, a verseny jól sikerült, úgyhogy Hajrá Görgő!

Részt vettem a tűzoltók évzáróján is, ahol meg kell említenem, hogy a tavalyi évben sikeresen vették az akadályokat és jól teljesítettek. Köszönjük szépen a munkájukat, és reméljük ezéven is aktívak lesznek, és részt vesznek falunk eseményein.

Hivatalos voltam a nyugdíjasok évzárójára is, ami nagyon jó hangulatban telt a Bódvaszilasi nyugdíjasokkal karöltve. Kicsit elszomorít az a tény, hogy nincs aki elvállalja a nyugdíjas klub vezetését, hogy ismét összejöhessenek hétvégente falunk szépkorúi szórakozni.

(Folytatás a 2. oldalon)

A Görgői Tükör egyik száma

Mellette egy gyerekszíndarabon is elkezdtek dolgozni, melyben jómagam is terveztem szerepelni, ám a Covid-járvány ezt megnehezítette. Megfogyva bár, de törve nem – mint ahogy a mondás is tartja – próbálkoztak életben tartani a színkört kisebb-nagyobb sikerrel. Magam is megtapasztalhattam a színészet fortélyait, betekinthettem a kulisszák mögé és sok jó élményben volt részem/részünk. Természetesen a sok móka és kacagás mellett nem hiányozhatott a kemény munka sem. A szereptanulás, a díszletkészítés, az adott akcentus megtanulása mind-mind hozzátartoztak az előadáshoz.

Most pedig szeretnék visszatérni a fentebb már említett bakikhoz. Hadd meséljem el a legismertebbeket:

A helyi csemadokosok körében legismertebbnek mondható történet talán a Mágnás Miskához fűződik. Akkor még magnóval vették fel a zongorajátékot és az éneket. Nos, a nagy nehezen megszerzett eredeti kottákat majdnem elveszítették, mivel egy autón felejtették. Mindenki szerencséjére megkerült a Mágnás Miska eredeti, kézzel írott kottája.

Másik történetünk, mikor a szomszédos Szádudvarnok-Méhész községben a színészünk alatt elfogyott a talaj. Tudniillik, az udvarnoki színpad köríves, és ezt színészünk elfelejtette. Mikor húzta össze a függönyt az első felvonás után, a nézők csak egy nagy zuhanásra lettek figyelmesek. Drága jó amatőr színészünk alól ugyanis elfogyott a színpad.

Utolsó, egyben talán legnagyobb tapsot kapott történetünk, amikor Lengyel Ferenc színészünk munkából-munkába sietett a szó legszorosabb értelmében. A Dollárpapa ősbemutatóján ugyanis ő csak a második felvonásban szerepelt, így úgy gondolta, egy-két deszka legyalulása még belefér az időbe. Időérzéke azonban sajnos becsapta. A második felvonás már javában folyt, amikor főhősünk kapott egy telefont, hogy hol csavarog. A mai élfutókat meghazudtolva rohant a helyi kultúrházba, hogy a jól betanult szövegét elmondhassa.

E történetek végén pedig az egyik Egressy Béni Színjátszó Fesztiválon elhangzott, beharangozó szavak jutottak eszembe: „A csoport Tornagörgőről érkezett bizonyítani azt, hogy az amatőr színjátszás igenis él és virul”.

A Csemadok tehát nagy szerepet vállalt és töltött be a tornagörgői lakosok életében. Mindig a reményt sugározta a legnehezebb időkben is, és bebizonyította, hogy egy kis kitartással és szeretettel bármire képes lehet az ember. Úgy gondolom, a Csemadok alapszervezetének mindig is ezt kell sugároznia az emberek felé, hogy remény mindig van és lesz. Remélem, Tornagörgőre is megérkezik e cseppnyi remény, és újra dicső fényében tündökölhet a Csemadok. A Mi Csemadokunk!

TARTALOM

Előszó 5
Balogh Bianka – Szekeres Enikő Krisztina:
900 éves az 1113-as zobori oklevél 7
Rana Lóránt:
Káldi-biblia a Felvidéken 11
Nagy Viktória – Pint Zoé:
A nádszegi öreg temető 21
Szemet Rebeka – Václav Karolina:
A céhek kialakulása a vágsellyei régióban 29
Bodnár István – Ligárt László Lóránt:
A pelsőci megyeháza 33
Dömötör Ádám – Kertész Szebasztian:
Eisler & Szold Szeszgyár 37
Hegedűs Dóra – Pásztor Xénia:
A százdi kastély urai 51
Gyerpál Antónia:
A Koháry-kúria Fülek városában 57
Chládek Dániel:
Ünnepek és jeles napok Farnadon 67
Vadkerti Kincső:
Sortáncjárás – a gútaiak büszkesége 81
Szabó Luca:
A Bencze-ház 89
Balogh Borbála – Takács Zsófia:
A nádszegi 2006-os árvíz 95
Farkas Fruzsina – Jačman Katalin:
Apám nem akart emlékezni… 101
Venth Rebeka Miriam:
Godány Sándor 107
Cséfalvay Sára:
Hetven év távlatából 113
Lengyel Levente:
A Csemadok Tornagörgőn 127

TALENTUM 4

Szlovákiai magyar iskolák tehetségei

Első kiadás
Felelős kiadó: Mentor TT – Mentor Felvidéki Tehetségsegítő Tanács
Felelős szerkesztő: Szanyi Mária
Nyomdai előkészítés, borítóterv: Angyal Sándor
Nyomta: NEC ARTE, s.r.o., Komárno
Kiadta: Mentor TT – Mentor Felvidéki Tehetségsegítő Tanács, 2025.
ISBN: 978-80-974181-1-3

ISBN: 978-80-974181-1-3